

JÁSZKUNSAĞ

A TUDOMÁNYOS ISMERETTERJESZTŐ TÁRSULAT SZOLNOK MEGYEI SZERVEZETÉNEK FOLYÓIRATA

1958. IX.—XII.

KÖZSÉGI KÖNYVTÁR
TISZAVÁRIKÖZ

IV. ÉVF. 1—2.

JÁSZKUNSA G

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Szolnok Megyei Szervezetének folyóirata.
Megjelenik negyedévenként.

1958. szeptember—december.

IV. évfolyam, 1—2. szám.

Felelős szerkesztő:

Szurmay Ernő

Szerkesztőbizottság:

Császtvay István, Cservenyák Emil, Kisfaludi Sándor, Lévai István, Mészáros Ferenc.

Szerkesztőség: Szolnok, Kossuth tér 4. szám. Telefon: 16—28.

Csekkszám: 292.890—527.

TARTALOM

AZ OLVASÓHOZ	1
JÁSZBERÉNY AZ 1918-AS POLGÁRI FORRADALOM IDEJÉN Császtvay István tanítóképzőintézeti tanár, Jászberény.	2
MIKOR ÉN KISBÉRES VOLTAM (Önéletrajzi részlet) Laskai Mihály, Budapest.	9
A GÖDÖLLŐI IKERSOROS KUKORICATERMESZTÉS TAPASZTALATAI SZOLNOK MEGYÉBEN László Domokos egyetemi tanársegéd, Gödöllő.	13
A MAGYAR SZŰRKEMARHA VÉDELMEBEN Dr. Horváth János főállatorvos, Kenderes.	24
ÚJABB KÍSÉRLETEK A SZOLNOKI SZALMACELLULÓZGYÁRBAN Dr. Molnár László vegyész mérnök, Szolnok.	29
A SZOLNOKI HOLT-TISZA MOSZATAIRÓL Dr. Uherkovich Gábor akadémiai kutató, Szeged.	34
„A DÉVAVÁNYAI JUHBEHAJTÁS” SZERZŐSÉGÉNEK KÉRDÉSÉHEZ Ágotai László gimnáziumi tanár, Kisújszállás.	38
A BUNDA Dorogi Márton ált. isk. tanár, néprajzi kutató, Püspökladány.	41
MŰEMLÉKEK SZOLNOK MEGYÉBEN Kaposvári Gyula múzeumvezető, Szolnok.	49
VÖRÖSMARTY: „CSÁK, DEN HELDEN RÜHM ICH...” Sarkady Sándor gimnáziumi tanár, Győr.	50
OLVASÁSRA AJÁNLJUK Gombos Imre: Éjfél Vitéz (Hegyesi Júlia). Csete Balázs: Jászkiséri gyermekjátékok (Nagy József). Folyóiratszemle (Sági Pál)	57
A TÁRSULAT ÉLETÉBŐL (Lévai István)	62
ADATOK MEGYÉNK BIBLIOGRÁFIÁJÁHOZ (Sági Pál)	65
MŰMELLÉKLET: I—X. TÁBLA.	

A címlapon:

Gács Mihály (Szolnok, Művésztelep): Traktoros.

AZ OLVASÓHOZ!

Talán furcsának tűnik, hogy egy folyóirat negyedik évfolyamának első száma elé beköszöntő kerül. Az utolsó szám megjelenése óta azonban kerek két esztendő telt el. Nem csodálható tehát, ha most ismét olvasóinkhoz fordulunk: régiekhez és újakhoz egyaránt, és pártfogásukat kérjük folyóiratunk további munkájához. Szerkesztő bizottság és olvasó tábor szoros kapcsolata elengedhetetlen bármely publicitásra igényt tartó kiadvány fenntartásához, de teljességgel nélkülözhetetlen ez a Jász-kun-sághoz hasonló ismeretterjesztő folyóirat számára, amelynek munkatársai is olvasói közül kerülnek ki.

A Jászkunság a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Szolnok Megyei Szervezetének folyóirata volt, s az marad' továbbra is. Ez a tény határozta meg jellegét, célkitűzéseit és feladatait az elmúlt esztendőkből, s ezt az utat követi a jövőben is. Munkatársaink tábora a megjelenés három évfolyama során egyre bővült. A Jászkunság eleinte Szolnok megye tudományos munkássággal, önálló kutatással is foglalkozó értelmiségi dolgozóit gyűjtötte maga köré, de aztán hamarosan túllépett a megye határain, s a cikkírók között egyre több, országosan is ismert név szerepelt. A hasábjain megjelent tanulmányok közül nem egy valóban újjal gyarapította a magyar tudományos életet. Az eddigi tapasztalatok alapján ezután is nyilvánosságot biztosítunk a megyénk életével, múltjával és jelenével önálló kutatás alapján foglalkozó cikkeknek, megyénk jövőjét érintő, tudományosan megalapozott kísérletek leírásának, és helyet kapnak itteni, vagy a megyében dolgozó szerzők más, nem megyei tárgyú tanulmányai is. Szeretnénk remélni, hogy folyóiratunk, amelynek minden cikkét szilárd marxista világnézet, az egyes tudományágak igazságainak, törvényszerűségeinek feltárására irányuló határozott törekvés hatja át, hasznos segítőtársa lesz majd olvasóinknak.

A folyóirat a terjedelem adta lehetőségek határain belül minden számában arányosan egyesíti a tudomány különböző részterületeiről szóló cikkeket. Szolnok megye sajátos jellegéből fakad, hogy a szerkesztő bizottság fokozottabb figyelmet fordít a mezőgazdasági tudomány fejlesztésére — természetesen az egyéb tudományágak hátránya nélkül. — Erre egyébként ideai első számunk tartalma a legjobb bizonyíték.

Bár a Jászkunság eddigi évfolyamai általában mentesek maradtak azoktól a káros politikai hatásoktól, amelyek a magyar értelmiséget — közte megyénk értelmiségét is — eléggé megrázták, a jövőben még éberebben fogunk őrködni folyóiratunk eszmei tisztaságán. Ezirányú munkánkat megkönnyítik az MSZMP közelmúltban megjelent művelődéspolitikai irányelvei. Ezeket az irányelveket a szerkesztő bizottság is munkája vezérfonalának tekinti. Meggyőződésünk szerint a Jászkunság hathatósan segíteni fogja a maga sajátos eszközeivel az irányelvek alapján megyénkire háruló feladatok mielőbbi megoldását. E mindannyiunk számára megtisztelő munkához azonban a szerkesztő bizottság ereje kevés. Valamennyi olvasónk együttes összefogására van szükség, hogy — mint eddig is — felszínre kerüljenek megyénk eddig feltáratlan értékei, közkinccsé váljanak ma még egyénileg folyó kutatások, kísérletek értékes eredményei.

Népünk kulturális felemelkedése, marxista világnézetének kialakítása érdekében végzendő munkánkban mellettünk áll az MSZMP Megyei Bizottsága, a Szolnok Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága és a TIT Országos Központja. Így olvasóink támogatására is számítva, bizakodva tekintünk a Jászkunság újabb évfolyamainak megjelenése elé.

A SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG

Jászberény

az 1918-as polgári demokratikus forradalom idején

(Részlet a Küzdelem a tanács hatalomért s a Tanácsköztársaság uralma Jászberényben; 1918—1919 c. kéziratos helytörténeti dolgozathól.)

Az első világháború éveiben a városból hadbavonulókat a „jász virtus” és a „jász helytállásra” való buzdítással indítják útnak a város urai a nagytemplom előtti térről. Amilyen mértékben és ütemben növekszik azonban itthon a hadbavonultak hozzátartozóinak ellátása körüli zűrzavar, úgy tűnik föl egyre inkább az itthoniaknak s a hazakerülő sebesülteknek, rokkantaknak, hogy a Kossuth utca vagyonos paraszt családjainak fiai egytől-egyig felmentést kaptak a katonai szolgálat alól. A háború utolsó éveiben már nőttön nő a hadiözvegyek, hadigondozottak, hadirokkantak és hadiárvák száma. Kereső nélkül maradt családok, hajdan biztos anyagi körülmények között élő kisiparosok, kistisztviselők térnek haza a frontról úgy, hogy életük, egzisztenciájuk teljesen összeroppant. Sokan közülük háborús sebesültek. A kiségzisztenciák egész sora jut koldúsbotra, mások minden pénzüket hadikölcsönbe fektetve válnak nincstelenekké. Ugyanakkor vagyonos családok, vagy olyan iparosok, akik hadigazdagodók lettek — éppen a háborús nyomor, mások nyomora révén — szüntelen gazdagodnak.

Szemmel láthatóan a dolgozó kisembereknek, a háború következtében deklaszálódott kiségzisztenciáknak, továbbá a kisiparban dolgozó munkásoknak (segédeknek) és néhány helybeli polgári radikális értelmiségnek háborúellenes hangulatát fejezi ki a jászberényi sajtó lassan változni kezdő arculata is. Az 1917-es oroszországi februári forradalom utáni időkben egy új lap megindításáért indul akció a városban, 1917. augusztus 12-től pedig meg is jelenik a Jászberényi Újság. A lap tulajdonosa és felelős szerkesztője Lázár Henrik, főszerkesztője Pollák Gyula. A lap vasárnaponként jelenik meg. Beköszöntője óvatos: az általános választójogért és a magyar szupremáció fenntartásáért kíván küzdeni. Így jellemzi követendő vonalát. Egész eszmei koncepciójában ekkor még polgári szabadgondolkodás hatja át magát a beköszöntő cikket. „Az örülten tomboló csaták bábeli zavarából egy láthatatlan titán vasköveket kezességgel rakja egymás mellé a történelem eseménymozaikját... Az Erő és Akarat... ott székel a fennkölt gondolkodású, tisztult érzelmű, érvekkel dolgozó talajt nyert világpolgár munkaproduktumában éppen úgy, mint a gazdasági és politikai javakból kizárt bolyongó proletár bilincseit rázó tüzes errupciójában” — írja Nagy Etelke. (Hajnalhasadás.)

Lázár Henrik nyomdász, munkásbetegbiztosító pénztáros, szervezett munkás a szerkesztés figyelmét különféle helyi gazdasági problémák felé irányítja. A lapban megjelenik az Apponyi-ellenesség hangján kívül lassanként mind több és több olyan cikk, mely a láncolókra, feketézőkre hívja fel az olvasóközönségnak a figyelmét. Tiltakozik az ellen, hogy a város urai kapnak csak dohányt a trafikosoktól, 1917. augusztus 19-én a hadiözvegyek sorsáról, augusztus 26-án a hadirokkantak ügyében írott soraival, szeptember 9-én a háborús árvákról s a csavargó gyermekekről való állami gondoskodás megszervezésének sürgetésével kelt feltűnést. Szeptember 16-án élehangú cikk jelenik meg a háborús gazdagok s a város nagygazdáinak ellen. A lap bizonyos olvasótáborot gyűjt maga köré, és határozott érdemei vannak a háborúellenes, továbbá valamiféle radikális polgári koncepciójú társadalmi haladást kívánó elemek összefogásában, szervezésében, s nézeteik terjesztésében.

Ez a csoportosulás kezdi szervezni 1918. szeptemberében a rokkant katonák háborúellenes néppünnepélyét. A lap szeptember 8-i száma hírt ad arról, hogy a városban mindenütt megjelentek a falragaszok. Szeptember 22-én délután 3 órakor a 11. honvéd pótzászlóalj zenekara rázendít az indulókra, s 4 órakor Bathó Jánosné és Dr. Weisz Istvánné, a néppünnepély elnökei elfoglalják helyüket az emelvényen, és megkezdődik a sétahangverseny. „A zene mélabúsan játszik, az utca kövezetén a

lerongyolódott baka féllába kopog. Mindenki ünnepi ruhában. A nagy litániáról párosan hazafelé jövet mindenki arról beszél, hogyan ünnepeljék a rokkant katonákat méltóképpen” — írja a lap szeptember 29-i száma.

Este az egyetemi fiatalok, akik erre a napra Budapestről hazajöttek, műsort rendeznek. Faludi Imre orvostanhallgató a fő irányító. A műsoron Molnár Ferenc egy vígjátéka, Gábor Andor egyik jelenete, továbbá ének- és zeneszámok szerepelnek. Faludi Imre Őszi dal című háborúellenes versét szavalja el, Pethes Béla pedig A halál rekrutái című írását. „Minden nap rekrutákat soroz a halál” — olvassa Pethes, „Mikor lesz már e szörnyű vérontásnak vége?” — szavalja Faludi.

A budapesti antimilitarista körökkel való intenzívebb kapcsolat határozottabbá teszi a Jászberényi Újság politikai vonalát. A népünnepélyről szóló riport már így ír: „Ott is volt mindenki, csak néhány gazdag földbirtokos és iparvállalkozó tartotta magát távol. Nem is ezerholdasok ézek, nem is iparbárok, csak felmentett katonák és úgynevezett hadimilliomosok. Igen, mert ha megnézzük, a telekkönyvben azt láthatjuk, hogy a háború előtt a terhet alig bírta a fehér papír, most meg a birtok tiszta, sőt nagyságában gyarapodott... De eljön az idő, amikor számonkérő szék elé állítják ezeket az urakat!”

Október 27-én a Jászberényi Újság igyekszik körvonalazni elképzeléseit a világ további formálódásáról. Wilson elveire hivatkozik, független, „felvilágosított”, iparát nagyszabásúan fejlesztő, szabad és független, a szomszéd országokkal békében élő Magyarország megteremtéséről ír. Nem emlékezik meg azonban a lap a későbbiek folyamán sem a kor Októberi Szocialista Forradalomról, az oroszországi Béke-dekrétumról, de itt-ott, sajátos II. internacionalista módon szó esik valamiféle „népi alapokon nyugvó”, „a szervezett munkásság” erejével élő, „a szocializmus eszméit terjeszteni engedő” Magyarországról.

Az első világháború éveinek szörnyű vérszétörései, az itthonmaradottak nélkülözése, az egyre kilátástalanabb hadihelyzet, a háborús gazdasági, közigazgatási és katonai rendkívüli intézkedések, a hadigazdag helyi iparosok, kereskedők és nagygazdák szemérmetlen háborús nyeresége, a helyi vezetés korrupciója és basáskodása háborúellenes, majd a háborúellenességgel együtt mindinkább a fennálló rendszer elleni hangulatot teremtenek a városban. A helyi kispolgár, deklasszáldott kispolgár, továbbá kispolgár-proletár és polgári-radikális értelmiségi erők és csoportok hangulatát kifejező Jászberényi Újság érleli, gyorsítja ezt a folyamatot. A budapesti antimilitarista munkás és értelmiségi körökkel való kapcsolatuk tovább viszik előre az eseményeket. De látható az is, hogy ezeknek a helyi demokratikus csoportoknak a népünnepélyen kívül jóformán alig van valamiféle kapcsolatuk a városban nagy tömeget alkotó szegényparasztsággal, kisparasztsággal, a részben vagy teljesen mezőgazdasági szülő-napszámából élőkkel. A parasztság többi rétegétől is elválasztja őket a paraszti problémáknak második internacionalista szemlélete. A városban igen sok a kisiparban dolgozó munkás és ifjúmunkás, azonban nincs a városnak egyetlen olyan ipari vagy kereskedelmi vállalata sem, ahol 20 főnél több alkalmazott dolgozna. A helyi munkásmozgalomban is ekkor még a szociáldemokrata vagy centrista irányzat hat erősen.

Így csak a budapesti események tudnak döntő lökést adni a helyi fejleményeknek is. Október 31-én érkezik a városba — este nyolc óra körül — a pesti forradalomnak a híre. November 1-én du. kettőkor „a szervezett munkások és az egyetemi ifjak” gyűlést hívnak egybe. Lázár Henrik lelkes beszédet mond. A Jászberényi Újság november 3-i száma szerint több ezer ember volt együtt a Fő téren. Követelik az azonnali békét, az általános, egyenlő és községenkénti választójogot, a választójognak a nőkre való kiterjesztését (!) s a független, demokratikus Magyarországot. November 2-án, szombaton délután 2 óraker újabb gyűlés a Városháza előtt. Itt történik a helyi Nemzeti Tanács megválasztása. A tanács elnöke Karádi Győző gimnáziumi tanár, alelnöke Bozsik Pál iparos, kádármester. A tanács tagjai: Mizsei András kisbirtokos, Suba János asztalos segéd, László László földmunkás, Répás Mihály földbirtokos, Ötvös Sándor esztergályos mester, Ring Károly elemi iskolai igazgató, dr. Neumann Lipót orvos, Bathó István földmunkás, Koncsek Antal postakézbesítő, dr. Merkl János járásbíró, dr. Szabó József középbirtokos, Erdős István kocsmáros, Deutsch Lajos cipész, Varga János vendéglős, Pecsényánszky András hivatalsegéd, rokkant katona és Lázár Henrik.

A Jászberényi Újság igyekszik népszerűsíteni az új tanácsot. „A tanács tagjait megválasztottak személyi garancia arra, hogy a város lakosságának közbiztonságát megővja”. A tanács felhívásában azonnal elrendeli a lőfegyverek beszolgáltatását a tanácsnak.

„A jászberényi Nemzeti Tanácsnak legfőbb gondja a polgári vagyon védelmének biztosítása volt” — jellemzi munkájukat Tóth Mihály visszaemlékezésében. A gimnázista fiatalokból polgárőrséget szerveznek, s ezek a fiatalok megkezdik a háznál kint lévő fegyvereknek a felkutatását. Tóth Mihály elvtárs így emlékezik ezekről a napokról: „A frontról hazaözönlöttek az emberek. De itthon nem tudtak nékik kenyeret adni. Hívatlan vendég volt a végre hazatérő családfő, különösen ha sebesülten, rokkantan jött. Ezzel szemben akik Oroszországból jöttek, rövidesen hozták a híret, ott megvalósult a népuralom. A munkások és parasztek forradalma győzött. A fronton lévő alakulatok parancsot kaptak, a fegyverszünet ellenére sem találkozhatnak, beszélgethetnek egymással a katonák az oroszokkal. Ezt — ha sok helyen nehezen is — de sikerült megtartatniuk a parancsnokoknak. De aztán jött a másik parancs: nemcsak az orosz katonákat nem szabad a lövészárkokhoz engedni, de az Oroszországból hazatérő, állásainkhoz közeledő magyarokat sem. Rájuk is rá kell löni. Ezt a parancsot már nem lehetett végrehajtani. Jöttek az Oroszországból elbocsátott hadifoglyok, hozták a híreket. Szűrőáborokba vitték őket. Vallatták őket. De csak gyűltek a hírek itthon. Ha valaki mégis hazajutott a városba, a Nemzeti Tanács is éppen úgy igyekezett lefegyverezni őket, elszigetelni, mint az előző kormányzat.”

A helyi Nemzeti Tanácsnak a frontról hazaözönlők jelentik a legnagyobb gondot. Élelmezésükről, munkába állításukról kellene gondoskodni. A vagyonos osztályok elleni következetes és erélyes intézkedésekre lenne szükség. Lázár Henrik jelentkezik is egy sor ilyen javaslattal. De a tanács ennek megtételére képtelen. Újabb és újabb kiáltványokat fogalmaznak inkább, melyekben „tiszteletteljes” aláírásukkal kéri a jászberényi gazdákat, kereskedőket és iparosokat, felesleges terményeiket, árucikkeiket ajánlják fel a Nemzeti Tanács részére. Egyetlen ilyen felajánlás sem történik. Közben pedig, míg ez a könyörgés folyik, a tanács lefegyverez mindenkit, aki a frontról jön. Mi sem jellemzőbb a Nemzeti Tanácsnak polgári vagyonvédő szerepére, mint a nemzetőrség fenntartásának anyagi forrása. A helyi négy bank: a Jászkerületi Népbank, a Jászszági Hitelintézet, a Jászberényi Gazdasági Takarékpénztár és a Gazdák, Kereskedők és Iparosok Bankja 4%-os kamat mellett a Jászkerületi Népbank és Takarékpénztár leboncolásában nyújt kölcsönt a város képviselőtestületének november 9-i kérését teljesítve.

November 16-án a város urai közül azok, akiknek helyzete tarthatatlan, lemondanak. Így „betegszik meg” hirtelen Vavrik Endre polgármester, majd dr. Bathó Károly főjegyző. Ideiglenes helyettesítéssel Lázár Henriket bízzák meg a tisztújító közgyűlésen, a jászberényi kerületi munkásbiztosító pénztárosát. Ellenjelölés nélkül kapja Lázár ezt a megbízást.

Sajátos akció indul meg ezekben a hetekben Jászberényben is. Az uralkodó osztályok kevésbé kompromittált tagjai igyekeznek az új rend mellé állni, az új rend híveiként a tényleges államhatalmi erőt továbbra is átmenteni, ugyanakkor a Nemzeti Tanács helyi szerveit mindinkább kiszorítani a tényleges közigazgatási feladatokból. Maga dr. Keglich-Kele József ellenforradalmár ügyvéd így emlékezik erre az időre: „Monarchista létemre nem tagadom, bizonyos lelki örömmel láttam, hogy szabadulunk meg a Habsburg-dinasztiától, s szívesen megalkudtam volna” a kialakult helyzettel. Az uralkodó osztály legvilágosabb fejű és legmozgékonyabb tagjai igyekeznek az új helyzethez szabni magatartásukat. Keresik az alkalmat, hogy a Nemzeti Tanácsból egy-egy főt maguk közé vegyenek, a Nemzeti Tanácsot pedig a helyi városigazgatás, képviselőtestület „barátjává” szelídítsék. E manőverezésnek azonban két akadálya van. Egyrészt a helyi makacs és e játék lényegét megérteni képtelen, gyespedett agyú kulák-városatyák nem mennek bele ilyenféle játéka sem. Ragaszkodnak konzervatívizmusukhoz és Apponyhoz. Másrészt a helyi szervezett kisipari munkásság körében is megindul egy balratolódási folyamat, mind bonyolultabb elszakadási kísérlet a szociáldemokraták központi irányvonalától. Sürgetik, hogy a Nemzeti Tanács a városban szerezzen magának tényleges jogkört, tényleges hatalmi szervként járjon el oly kérdésekben, melyeket a városi és tanyai tömegek követelnek. Még nem tudni, a belátás és belátatás szándékával-e, vagy már ekkor is a központi irányvonal-tól való elszakadás egyik lépéseként maga Lázár Henrik hívja fel a községi város-

Katonák! Munkások! Elvtársak!

JÁSZBERÉNY

 NÉPE!

A forradalom vívmányait csak úgy biztosíthatjuk ha a hazaérkező katonatestvéreinket azonnal felvilágosítjuk az itthon történekekről. Ha azonnal közöljük velük, hogy a régi Magyarország megszűnt és a népkormány kezdi kiépíteni az új Magyarországot. Oktassuk ki őket arra, hogy rendbontással, fosztogatással magunkat gyengítjük és a fosztogatók esetleg agyonlövethetnek.

Vigyázzunk a rendre, hogy a népjogokon rövidesen felépülhessen az új demokratikus Magyarország.

A szociáldemokrata-párt.

atyák figyelmét: „Aki az új kormány és az új élet vonalától eltévelyeg, elpusztul”. Sajátos helyi jelenség azonban az, hogy a Nemzeti Tanács és a Nemzeti Tanácsnak ekkor még mögötte álló helyi kispolgári, polgár-proletár és a kisipari szervezett munkások csak korlátozni tudják a város vezetőségének jogkörét, de lényegében a városi képviselőtestület rendszeresen ülésezik, s farkasszemet néz a helyi Nemzeti Tanáccsal.

Két gimnáziumi tanár november közepén megalakítja a Károlyi Párt helyi szervezetét. De a város vagyonos gazdái és kispolgárai, az úri renddel lojális értelmisége elfordul ettől a kísérletezéstől. Az Apponyi-kultusz oly erős, hogy az uralkodó rend érdekében sem képesek rugalmasabb, iskolázottabb burzsoá politikára. Elég erősnek érzik magukat ahhoz, hogy „ezeket az átmeneti időket átvészelve” szembe álljanak a Nemzeti Tanáccsal, de még a Károlyi Párttal is, kitartsanak Apponyi mellett, s a csehektől s románoktól várjanak segítséget.

Apponyi látja ezt. Felméri a helyzetet. Decemberre bejelenti: visszavonul a politikai élettől. December 1-i keltezéssel hosszú levelet ír választóíhoz, a város képviselőtestületéhez és zsírosparaszt híveihez, melyben bejelenti, az új rendben nem tevékenykedik tovább, rá most ne számítsanak, igyekezzenek helyüket az új helyzetben megkeresni.

Jellemző azonban a helyi kulák-erők teljes politikai iskolázatlanságára, hogy képtelenek megérteni ezt a felhívást is, igyekezzenek makacsul ragaszkodni „grófjukhoz”. Úgy kell őket meggyőzni e lépés helyességéről és megfontoltságáról. „Nem adhatok részletesebben számot elhatározásom indokairól, mint ahogy azt elvbarátaimhoz intézett búcsúüzenetemben (!) tettem. Csak arra kérem mindazokat, akik eddig bennem bíztak, higgyék el most is, hogy nem azért távozom, mintha hazám ügyét nem akarnám szolgálni, hanem azért, mert csak így szolgálhatom. A mellőzhetetlen szükségszerűséggel bekövetkező új irányok békés, lehetőleg zökkenés nélkül való érvényesülését, nemzeti hagyományainknak lehető legnagyobb részének átmentését elő nem mozdítaná, hanem inkább veszélyeztetné az, ha tovább politikai működésre igényt tartanék... A nemzeti egység fenntartása... és az új alapnak lerakása csak úgy sikerülhet, ha a régi rendszer feleledésének minden gyanúja elmúlik. Ezért is szükséges, hogy a politikai láthatárról letűnjön az a név, amely elválaszthatatlanul összefonódott ezzel a rendszerrel.”

A „grófnak”, úgy látszik, sikerült megmagyarázni, hogy éppen a polgári és zsírosparaszt érdeké is azt kívánják, hogy a régi „átmentése” érdekében ne ragaszkodjanak hozzá, hanem keressék az új helyzetben a reális erőket, melyek alkalmasak a forradalmi erőcsoportok előretörésének megakadályozására.

Apponyi Albert visszavonulása tehát jeladás volt. A földesúri-burzsoá rend jelzi a hozzá hűséges kulákszövetséges csoportnak Jászberényben: ne Apponyit, hanem a Nemzeti Tanácson belül a Károlyi Pártot meg a polgári erőket kell támogatni, vagy akár a kormányban lévő Szociáldemokrata Pártot, hiszen az oroszországi „veszedelem” magyarországi változatai egyre inkább közeledni látszanak.

Apponyi visszavonulása után azonnal megélnék a Károlyi Párt és a Szociáldemokrata Párt toborzó aktivitása. A kispolgári rétegek megnyeréséért éles vetélkedés alakul ki a két párt között, amint ezt a sajtó hangja s az egyre-másra sorra következő toborzógyűlések jelzik. Külön vetélkednek a szociáldemokraták a pedagógusok megnyeréséért. És jöllehet a Károlyi Párt szervezésének első kísérlete Jászberényben teljes sikertelenséggel járt, a pártot szervező két gimnáziumi tanár teljesen magára maradt, most Apponyi visszavonulása után egyszerre népesülni kezd a Károlyi-féle párt helyi szervezete. A Jászberényi Újság 1918. december 8-i számában már az ellen tiltakozik, hogy a Koncsek család és társaik most már egyszerre az új renddel akarnak lepaktálni. A szociáldemokraták ösztüzet indítanak e folyamat ellen újságjukban, mivel a kulákbefolyás erőssége révén a parasztság elmaradott rétegei, a hivatalnokok s a kispolgár értelmiségiek is így a Károlyi Párt felé sodródódnak. De hogy mennyire tervszerű, kidolgozott akciója volt ez a helyi burzsoáziának, kulák parasztságnak Apponyi távozása után, maga Kele-Keglich jellemzi ellenforradalmi szemléletű emlékiratában. Elmondja, hogy Apponyi visszavonulása után Budapestre utazott, s felkereste Hock Jánost, aki egyszer Apponyival együtt járt lent Jászberényben. Meg kell kezdeni a baloldali polgári pártnak a szervezését mindenütt — írja —,

mivel „az Eljen a Nemzeti Tanács felirat ekkor már Budapesten kiveszőfélben volt. A fővárosban ekkor már mindenütt a vörös uralom előjelei látszottak”. Meg kell akadályozni — határozta el Kele József is —, hogy Szolnokhoz hasonlóan Jászberényben is munkás polgármestert válasszanak. „Hej, de jó is lett volna, ha most minden faluban lenne egy szervezett polgári párt!” — sóhajt fel ekkor — emlékirata tanúsága szerint Kele.

A népi aktivitás azonban egyre fokozódik. Mind többen és többen térnek haza Oroszországból. Híreket hoznak, mesélnek, s a jászberényi szervezett munkásság körében ezek, a korábban szakszervezetben nem működő, de a forradalom oroszországi iskoláján egyszerre felnőtté nevelődött iparoslegények, parasztfiatalok új erővé válnak a városban rövid hetek alatt. Kimozdítják a jászberényi szegénységet az elszigeteltségből, a politikai tehetetlenségből. Szervezik, tanítják az embereket, s a forradalom hívó szavát azokhoz viszik el, akik leginkább képesek ezt meghallani: a szőlőmunkásokhoz, napszámosokhoz, tanyásokhoz, béresekhez s a forradalmat igazán akaró, a szociáldemokrata vezetéssel mindinkább szembeforduló szociáldemokrata munkásokhoz. Így tér haza és kerül kapcsolatba a párttal, a közben Budapesten november 21-én megalakult Kommunisták Magyarországi Pártjával a város idős munkásmozgalmi harcosa, Tóth Mihály is. Tóth Mihály szabóipari munkás. Az első világháború alatt az orosz fronton került kapcsolatba bolsevik agitátorokkal. November végén érkezik haza Pestre az olasz frontról. Tagja lesz a pártnak. „Láttam, itt is úgy indul minden, mint Oroszországban. Kerestem a megalakult Kommunista Pártot. Az Aréna úti parthelyiségben beléptem az akkoriban megalakult pártba még ezen az őszön. A 837-es számú tagkönyvet kaptam. Megbiztak, tájékozódjam Jászberényben, s kezdem előkészíteni az új párt megszervezését a munkások és parasztok között. Hozzá is fogtam. Rövidesen még másik három elvtársat bíztott meg a pártközpont a jászberényi szervezett létrehozásával: Strabák Istvánt, Patzauer Gábort és Lónyai Gézát. Mindhárman oroszországi hadifogságból tértek haza”.

Most egyszerre megszaporodnak a Szociáldemokrata Párt központi szervezőinek látogatásai Jászberényben. A központból lent járó dr. Hajdú Árpád előtt Farkas és Varga szociáldemokrata kisiparosok sürgetik a Szociáldemokrata Pártnak Jászberényben való gyorsabb ütemű szervezését. Rövid néhány nap múlva a Jászberényi Újság már jelzi: „A jászberényi állami elemi iskola, a római katolikus iskolák, a református iskolák és az izraelita iskola tanítói testületileg — néhány kivételével — a Szociáldemokrata Pártba léptek be”. Más cikkek arról írnak, hogy „a Szociáldemokrata Párt az egyetlen párt, amely állandóan harcolt a militarizmus ellen”. Egy-egy napi hír meg-megemlékezik arról, hogy melyik községben ki az az ügyvéd, tisztviselő, vagy a jászberényi tanítóképzőben ki az a tanár, aki a Szociáldemokrata Pártba lépett be. A szociáldemokraták pártjának központjában is erősödik azonban a baloldal. S ennek a folyamatnak kuszorgásai érződnek itt is. Február 2-án Nyisztor György elvtárs jár lent, s a Lehel nagytermében rengeteg ember előtt tartja meg nagyszerű parasztyűlését. A helyi szociáldemokrata szervezeten belül megindul a forrás folyamata. Egyik oldalon folyik a versengés a kispolgári elemek megnyeréséért a Károlyi Párttal szemben, ideges kapkodás a kommunisták és „oroszországiak” mind érzelmeltebb aktivitása láttán, ugyanakkor Lázár Henrik csoportja mindinkább rendkívüli intézkedéseket követel a közellátás érdekében. Forradalmi rendszabályokat s akciókat. S jóllehet még nem bontakozik ki munkájukban a kommunistákkal való együttműködés vonala, de már a kispolgár és kispolgár-proletár (kisipari munkás) erők helyett a városi és tanyai szegénységgel való kapcsolatok kiépítését kezdi formálni. A jászberényi szegény és nincstelen népből — mint írja egy cikk — megalakul a helyi Munkástanács, aki mögött ott áll a nép hatalmának ereje. Itt már együtt dolgoznak a kommunisták (de még önálló pártszervezettel nem rendelkeznek) s a helyi — forradalmi szükségintézkedéseket igénylő — szociáldemokrata erők. Rekvirálásokat követelnek s kezdeményeznek a Kossuth utcai nagygazdák gabonakészletének igénybevételére. A közellátás érdekében tettekre van szükség, s fel kell lépni a város nagygazdáival, burzsoázijával szemben. A Szociáldemokrata Pártba betoborzott, forradalmi jelszavakkal behívott szegénység forradalmi lépéseket követel. Decemberben, januárban ezekkel a helyi problémákkal foglalkozik a Jászberényi Újság. Egyre-másra négyüléseket, kisgyűléseket tartanak Lázár Henrikék, s követelik az uzsorások megrendszabályozását. A helyi Munkástanácsban is az ő kezükben a vezetés.

Tavasza azután, a kommunisták üldözésének megindulásával s a Kommunisták Magyarországi Pártjának betiltásával megindul a bolsevik elvtársaknak Buda-

pestről vidékre való átirányítása. A párt embereinek egyik része megvárja a letartóztatást, mások meg illegálitásban vonulnak. Vidékre mennek a párt tömegbefolyását szélesíteni. Márciusban Strabák István és Lónyai Géza a jászberényi vasútállomásra érkeznek. Strabák budapesti bőripari munkás, hadirokkant. Lónyai Géza jászberényi születésű fodrász-segéd. Érkezésükről tudomást szereznek a szociáldemokrata kommunistaellenes csoportok, s este a vonatnál várják őket. Véresre verik a vonatról leszállókat, azután a rendőrségre viszik őket. A jászberényi városi szegénység s a szervezett szociáldemokrata munkások közül is többen erre a rendőrség elé vonulnak, s tiltakoznak a kommunisták brutális bántalmazása ellen. Követelik, bocsássák őket azonnal szabadon. De ekkorra már a rendőrségről a kórházba szállították az elvtársakat. Közben hazatérnek márciusban az oroszországi hadifogságból a Gárdos testvérek (köztük Gárdos Henrik), s kapcsolatot keresnek Tóth Mihály révén Strabák István, Lónyai Gézával, majd az e csoporthoz esatlakozó Patzauer Gáborral.

Erős már a bomlás és a meghasonlás ekkor a helyi szociáldemokrata szervezetten belül is. A Munkástanácsban tevékenykedő Lázár Henrik és csoportja mindinkább szembe kerül már ekkor a párt hivatalos irányvonalával, az egész pártközponttal, ugyanakkor az egyre nyilvánvalóbbá váló jobboldal a fő tüzet a kommunistákra igyekeznek összpontosítani. „A baloldali ellenforradalmárok (így nevezi a kommunistákat — a szerk.) csak az orosz fogságban szívták magukba a forradalmi tanokat, nem ismerik a magyarországi szociáldemokraták törekvéseit vagy félreismerik és ezért olyan mértékben akarnak dolgozni, mint Oroszországban, így pedig Jászberényben célt érni nem lehet!... Nem fog diadalútnak indulni Jászberényből a kommunizmus. Azokkal szemben, akik pedig azt hiszik, hogy Jászberényből lehet kommunizmust csinálni, felvesszük a harcot...” — írja a Jászberényi Újság március 9-i száma.

A közellátás, a Kossuth utcai gabonarekvirálás és a rejtett készletek felkutatása terén oly tehetetlen második internacionalisták most egyszerre harcias lovagokká válnak. Utcai verekedéseket provokálnak, rendkívüli rendőri intézkedéseket követelnek a kommunistákkal szemben. De a meginduló folyamatot már nem lehet feltartóztatni. Maga Keglich-Kele így emlékezik vissza ezekre a napokra: „A kommunisták elsősorban Oroszországból hazatérő hadifoglyok voltak... Jászberényben a nincstelenek egészen melléjük álltak... A szegénység teljesen a bolsevizmustól megméltéyzett oroszországi hadifoglyok és az ilyen elveket valló fiatal legények befolyása alá került Jászfényszarun is, meg Jászkiséren. No meg Jászárokszálláson... A nincstelenek tőlük vártak minden hatalmat.”

Császtvay István

IRODALOM:

1. A Jászberényi Újság 1917. VIII. 12., 1918. IX. 29., XI. 3—10., 24., 1919. II. 9-i sz.
2. A városi közgyűlés 1918. XI. 9-i jkve (Megyei Levéltár).
3. Apponyi búcsúlevele a városi képviselőtestület 1918. XII. 3-i jkvében. 1919. II. 9-i szám.
4. Kele József: Vörösök a Jászságban. Emlékirat 64. 1.
5. Tóth Mihály visszaemlékezései. Magnetofon felv., illetve kéziratos lejegyzés.

Mikor én kisbéres voltam

— Önéletrajz részlet —

Volt az uradalomban egy Kovács Gábor nevű pusztakerülő. Gógós, büszke ember, aki kerülői hatalmának tudatában a többi cselédekkel és munkásokkal mindig csak foghegyről beszélt. Olyan utálatos viselkedése volt, hogy senki sem szerette. A nyolcvanas években még a Wodianer-uradalomban szolgált, de ott veszekedés közben agyonütött egy embert. Három esztendő telt el, s amikor azt Vácott kitöltötte, nem vették vissza. Így állott be a Salgó-majorba pusztakerülőnek.

Egy szép nyári napon tizenkét ökrö-iga szántogatott a Salgó-major egyik dűlőjében. Ugaroltunk. Egymásután húztam a fekete homokos földben a nyilgeyenes barázdákat. Rudas-csás ökrömnek a szarvát fogtam, hosszúnyelű ostorom a vállamra volt vetve, kalapomnál mezei vadvirág-bokrétá illatozott. Körülöttem a rónát mindenütt délibáb ölelte át, fölöttem a nyári égboltozat pompázó kéksége, és az éneklő pacsirták utolérhetetlen harmóniája mellett biztatgattam a nyugodtan ballagó Sárkány-Petákat a barázdoló tábla irányába.

Mikor már messze jártam a dűlő végéhez, felháborító esetnek lettem szemtanúja. Kovács Gábor a szántás végén ököllel agyba-főbe verte az egyik komám, egy tizenhétéves kisbéres-fiút.

— Mit csinál, kend?! — kiáltottam rá torkomszakadtából, miközben megállítottam az ökröket.

— Mi közöd hozzá, kölyök? Majd te is megkapod a magadét, ha be nem fogod a bagólesődet — volt a cseppet sem barátságos válasz.

Én azonban nem nagyon ijedhettem meg, mert tovább felelgettem.

— Nem szégyelli kend magát, egy gyerekkel így kikezdeni?! Miért nem ver meg kend Kádár Pista bácsit?

Ez a Kádár Pista az egész környéken nagyerejű ember hírében állott, és akkor éppen a majorban napszámoskodott. Ezzel a leckéztető hangnemmel aztán azt nyertem, hogy a hetyke pusztakerülő haragja teljesen ellenem fordult. Abbahagyta a másik kisbéres ütlegelését, és rákvörös arccal, ökölbe szorított kezekkel közeledett felém, miközben az átkok és szidalmak le nem írható özönét zúdította reám. Ahogy elindult felém, a másik gyerek is szólott neki valami „behízalgó” mondatot, mire a mérges ember megállott éppen a Sárkány ökrök mellett, és onnan szidott-átkozott mindketűnket.

Kezdett a dolog mulatságos lenni.

— Tán a tömlöcben tanulta kend ezt a cifra imádságot? — ingerkedtem vele valóságos akasztófahumorról.

Ezzel azonban nagyon is az érzékenységre tapintottam, mert vésztijszólan így fenyegetett:

— Kölyök! Ezt megkeserülöd!

— Jó, jó — folytattam tovább a heccelődést —, csak menjen kend onnan arrább, mert a Sárkány nem szereti az áristom-szagot.

Ez aztán forró olaj volt a lobogó tűzre. Mint a tigris készült felém rohanni... Én azonban jó előre elkészített terv szerint dolgoztam, és hirtelen hármat kiáltottam az ökörré:

— Ne, Peták! Ne, Peták! Ne, Peták!

A Peták az első kiáltásra oldalba nyomta a Sárkányt, a másodikra felborították a pusztakerülőt, és a harmadikra — már nyolc ökörláb taposott rajta keresztül, miközben olyan istentelenül káromkodott, jajgatott és rimánkodott, hogy hajlandó lettem volna megsajnálni, de erre nem volt alkalmam, nem juthattam hozzá a nevetéstől.

Az egész esemény amilyen gyorsan, éppen olyan zajosan is pergett le. A közeli országúton jövő-menők megállottak, a szántogató béresek otthagyták ökreiket, és futólépésben rohantak felénk megtudni, hogy mi a kacsakaringós nyavalya történetett velünk. A nagy kiabálás, zürzavar és lármázás közben két lovascsendőr is a helyszínen termett. A községből jöttek mint pusztai járőrök, éppen akkor érkeztek az irányunkba, amikor ott a legteljesebb volt a felfordulás. Látva, hogy talán még az ő beavatkozásukra is szükség lehet, odavágtattak.

— Mi az istennyilát csinálnak itt, emberek? — kiáltotta felénk a seprőtollbajuszú őrsvezető, miközben prüszszögő paripáját igyekezett a zablájánál fogva megfékezni.

Kovács Gábor adta elő neki a dolgot. Elmondta az esetet szóról szóra, sőt kiszínezte azzal a hozzáadással, hogy én Istentől elrugaszkodott, csapnivalóan rossz kölyök vagyok, aki teljesen megértem már az akasztófára, agyon akartam őt gázoltatni az ökreimmel.

— Hát miért nem ugrott kend félre, ha látta, hogy az ökrök neki tartanak, hiszen az embernek több eszének kell lennie, mint a barnoknak — kedélyeskedett vele az őrsvezető.

— Nem lehetett ám, uram! Mert ezek az ökrök úgy vannak betanítva, hogy minden szóra úgy rohannak, mintha az ördög seprűzné őket!

— Lehetetlen! Hát ki rántotta be ezeket a barmokat?

— Ez ni! Ez a gyönyörű akasztófavirág! — mutatott rám dühtől tájtékozva a pusztakerülő.

— Ugyan ne beszéljen kend bolondokat — korholta az őrsvezető —, hiszen ebből a gyerekből igazán nem látszik ki, hogy ökröket tudna betanítani! Különben lássuk csak, hogy is történt az a dolga kendnek!...

Ezzel leszállott a lováról, hogy alapos helyszíni szemlét tartson. A lovat kantárszáránál fogva vezette, és a pusztakerülővel mindent részletesen elmagyaráztatott magának. Én mint vádlott az eke mellett állottam, az odagyülekezett béresek gyűrűt formáltak az esemény színhelye körül. A másik csendőr a lován ült. A Sárkány-Peták és a többi ökör bambán bámult.

A bőbeszédű magyarázkodás közben, amellyel Kovács Gábor az esetet előadta, úgy alakult a helyzet, hogy az őrsvezető a Peták mellé került ugyanolyan állásban, mint negyedórával előbb a pusztakerülő állott a Sárkány mellett. Valószínű, hogy a csendőr elfogulatlan tárgyilagossággal akarta az igazságot kideríteni, mert cigaret-

tára gyűjtva, türelmes figyelemmel hallgatta a pusztakerülő hosszú lére eresztett fejtegetéseit.

Az egyik béres — látva, hogy az őrsvetető a Peták mellett áll — odalépett hozzám, és a fülembe súgta:

— Miska, szólj a Sárkánynak!

Pillanat alatt átvillant az agyamon az a gondolat, hogy a csendőr előbb kétségbevonta a tudományomat, tehát jó lesz érte megleckéztetni.

— Cselő Sárkány! Cselő Sárkány! Cselő Sárkány!

Sokkal rövidebb idő alatt, mint ahogy ezt le lehet írni vagy el lehet mondani, a Sárkány oldalba nyomta a Petákot, az viszont ellökte az őrsvetetőt, és a két ökör csendőrön, kakastollas kalapon, puskán, kardon keresztülgázolva, a következő másodpercben már megtette a „csára való” fordulatot, és megállott az ekénél, várva az ilyenkor elmaradhatatlan megsímogatásokat.

A történeti hűség megkívánja tőlem azt az igazságot is megmondani, hogy az őrsvetető nem úszta meg olyan szerencsésen a dolgot, mint a pusztakerülő. A Sárkány-Peták lábai olyan alapos gázolást végeztek rajta, hogy mikor a béresek felszedték a földről alig lehetett ráismerni. Orra betörve, egyik füle meghasadva, bokája kificamodva és — jajgatásoktól kísért saját vallomásából értesülve — a bordái, minden testrésze és valamennyi porcikája úgy fáj, mintha vaspálcával verték volna végig... Ruházata sem volt irigylésreméltóbb helyzetben, mint ő maga. A kakastollas kalapnak pont a tetejére taposott az egyik ökörláb, a fényes egyenruha pedig olyan gyűrött, poros és piszkos lett, mintha egy ócskás handlénál öltözött volna fel a tulajdonosa.

Lova a veszedelem kitorésének pillanatában megvadult, a kantárszárát kirántotta földrezuhant gazdája kezéből, és a község irányába örült vágatással elrohant. A másik csendőr utánavetette magát, de csak odahaza, az őristállóban tudta utolérni.

Mikor az őrsvetető elgázoltatása miatt a legnagyobb volt a zürzavar, csodálkozás, láрма és káromkodással fűszerezett jajgatás, a béresgazda jóindulatúlag, halkán így szólott hozzám:

— Most már aztán tűnj el minél gyorsabban, és egy hétig ne mutasd magad a majorban!

Megfogadtam a jótanácsot: bevettem magam egy közeli nagy kukoricatáblába. Csak késő éjszaka merészkedtem előjönni, és a lakásunkra osontam, ahol szüleim már kétségbeesetten várakoztak rám. Tőlük tudtam meg, hogy az őrsvetetőt kocsin kellett hazaszállítani a községbe, hogy Kovács Gábor halálra keres, hogy a számtartó közölte édesapámmal: a szolgálatból el vagyok csapva. Mindezekre el lehettem készülve, de azért mégis megdöbbsentem, és igen kellemetlenül éreztem magamat. Néhány pillanat alatt egész jövőmet láttam összeomlani. Gyerek voltam. Féltém.

Valami kevés ennivalót vettem magamhoz, aztán szüleim minden rimánkodása ellenére elrohantam. Hogy hová?... Merre?... Magam sem tudtam volna megmondani. Odahaza nem maradhattam. A major udvarán eszembe villant, hogy két húséges ökrömtől, a Sárkánytól és a Petáktól el kell búcsúznom. Odamentem a nyári jászolhoz, ahol a többi ökrök között az éjszakát töltötték, és megölelgettem, megsímogattam

őket. Becéző szavakat intéztem hozzájuk, mindegyiket figyelmeztettem, hogy ezután is legyenek jó, szófogadó ökrök... A Sárkány nagy barna szemével úgy nézett reám, mintha sírni akart volna, — a Peták kezemet nyaldosta...

Körülbelül két hétig tartott a bujdosásom. Ez alatt az idő alatt csak éjszakánként mertem hazamenni, nappal a kukoricaföldeken és a nádas-sásas erekben bújkáltam. Egyik este, mikor hazaosontam, örömhírrrel fogadtak szüleim:

— A gyakornok úr benn volt a községben, és azt hallotta az előljáróságon, hogy a csendőrség nem tesz feljelentést, mert a nyomozás adatai szerint én nem bántottam tetteleg sem a pusztakerülőt, sem az őrsvezetőt. Csupán annyit tettem, hogy szóltam az ökröknek. Márpedig — mondták — a magyar büntető törvényben nincs még paragrafus arra, hogy egy bérest azért állítsanak bíróság elé, mert az ökreit „csára” vagy „hajsza” szólította.

Ebben az okoskodásban volt is valami igazság, merthiszzen az őrsvezetőt nem én gázoltam el, hanem az ökrök. És még a régi igazságszolgáltatás bírójának is nagy fejtörést okozott volna az a fogas kérdés, hogy milyen ítéletet hozzon ő egy olyan perben, amelynek a vádlottja egy tizenhatesztendős gyerek, a sértett pedig egy tagbaszakadt, börtönviselt gyilkos és egy tényleges csendőrszervező, — viszont a bűncselekmény igazi elkövetője két címeres ökrök! Édesapám még azt közölte velem, hogy tegnap megszólította Kovács Gábor pusztakerülő, és azt mondta neki:

— Mondja meg kend annak a rossz gyerekeknek, hogy ne csavarogjon már összevissza, hazajöhet, nem bántom én!

— Nem is tanácsolom, hogy bántsad, kedves ecsém — felelte neki az apám —, mert ha te kibírtál Vácott három esztendőt egy emberért, én is kibírok teerted annyit!

Édesapámnak ezzel a félre nem érthető, világos és kétségtelenül udvarias válaszával aztán az ügynek reá és Kovács Gáborra vonatkozó része — a parasztlovagiaság akkori szabályai szerint — végérvényesen el lett intézve.

Akkor éjjel már odahaza aludtam, sőt reggel sem bújdostam el. Másnap a majorban mindenki mosolyogva üdvözölt, hiszen sajnáltak. Az egész cselédség velem érzett, de kiállani értem, a védelmemre kelni senki sem mert, aminek különben sem lett volna semmi gyakorlati értelme. Odahaza maradhattam tehát, sőt a feljelentéstől sem kellett tartanom.

A számtartó azonban örökre kizárt a cselédek soraiból, soha sem vett vissza béresnek.

Laskai Mihály

Laskai Mihály, a cikk szerzője túrkevei származású idős parasztember, akinek nagy szerepe volt a század eleji földmunkás mozgalmakban. Szerette a könyvet, maga is írogatott. Paraszti életet ábrázoló könyvei, cikkei jelentek meg a korabeli lapokban. Önéletrajzi részletét terjedelmesebb emlékiratából vettük. (S z e r k.)

A gödöllői ikersoros kukoricatermesztés tapasztalatai Szolnok megyében

Szolnok megyében éppen úgy, mint országosan is, a búza után legfontosabb szántóföldi növény a kukorica.

A megye 692 174 kat. hold szántóterületének 23,5 százalékán, 162 969 kat. holdon természetesen kukoricát. Ha a kukorica vetésterület szektoronkénti megoszlását nézzük, akkor az arányok nem jók, mert az állami gazdaságok szántóterületének csupán 9,5%-án, míg a termelőszövetkezetek és termelőszövetkezeti csoportok 14,3 százalékán természetesen kukoricát. A szocialista szektorokban azért kicsi a kukorica vetésterülete, mert kevés a kézi munkaerő, a kukoricatermesztés gépesítése pedig ezideig nem megoldott kérdés. Éppen ezért volt szükséges Szolnok megyében is megkezdeni a Kolbai Károly Kossuth-díjas egyetemi tanár által kidolgozott gödöllői ikersoros kukoricatermesztési módszer nagyüzemi kipróbálását.

A következőkben az 1956—57. és 1958. évi eredményeket ismertetem.

1 9 5 6			
	Művelési mód	kh	Átlagterm. q/kh
1. Pusztakürti ÁG	Gödöllői ikersoros	72	19,33
	négyzetes	60	18,20
	soros	50	18,57
2. Mezőhéki ÁG	Gödöllői ikersoros	128	19,61
	négyzetes	47	13,97
	soros	162	18,00
3. Törökszentmiklósi Tang.	Gödöllői ikersoros	68	23,02
	soros	68	19,89
4. Csorbai ÁG	Gödöllői ikersoros	74	17,35
	soros	85	13,00

Ssz.	Gazdaság neve:	Művelési mód:	Átlg. csövesterm. kh	q/kh
Súlyozott átlag:		Gödöllői ikersoros	342	19,74
		négyzetes	107	16,34
		soros	365	17,26

Tehát a soros kukoricához viszonyítva 2,48 q/kh, a négyzeteshez viszonyítva pedig 3,40 q/kh többlettermés mutatkozott a gödöllői ikersoros kukoricatermesztési módszer javára.

Az Agrártudományi Egyetem Növénytermesztési Tanszékének adatai:

1 9 5 7				
Ssz.	Gazdaság neve:	Művelési mód:	Átlg. csövesterm. kh	q/kh
1. Törökszentmiklósi Tang.		Gödöllői ikersoros	79	18,50
		soros	27	11,30
2. Surjáni ÁG		Gödöllői ikersoros	90	17,02
		soros	285	10,00
3. Pusztakürti ÁG		Gödöllői ikersoros	170	25,10
		soros	113	23,00

4. Csorbai ÁG	Gödöllői ikersoros	257	25.18
	soros	148	24.84
5. Tiszasülyi ÁG	Gödöllői ikersoros	48	18.73
	soros	48	19.00
6. Felsőjászsági ÁG	Gödöllői ikersoros	166	22.91
	soros	15	23.30
7. Kunszentmártoni ÁG	Gödöllői ikersoros	90	22.20
	soros	150	25.00
8. Tiszaszentimrei ÁG	Gödöllői ikersoros	90	47.00
	soros	308	39.00
Súlyozott átlag:	Gödöllői ikersoros	990	25.49
	soros	1094	24.18

A gödöllői ikersoros kukorica 1957-ben 1,31 q-val termett többet, mint a soros kukorica.

A Mezőgazdasági Fejlesztési Osztály is végzett kukoricatermesztési összehasonlító kísérleteket országosan 1956—1957-ben, amelyben Szolnok megyéből két gazdaság szerepelt: a törökszentmiklósi tangazdaság és a türkevei Vörös Csillag Tsz.

A Mezőgazdasági Fejlesztési Osztály adatai szerint következőképpen alakult az egyes művelési módok termésátlaga:

I. Törökszentmiklósi Tangazd. Művelési mód 1956. évi adat:

70x70-es q/kh	100x100-as q/kh	100x40-es q/kh	Göd. iker. q/kh	Soros q/kh
18.94	20.94	16.40	22.46	25.35

Művelési mód 1957. évi adat:

	70x60-as q/kh	100x40-es q/kh	Göd. iker. q/kh	Soros q/kh
1. Törökszentmiklósi Tang.	24.30	22.10	22.90	22.10
2. Türkevei Vörös Csillag Tsz	22.60	22.50	23.80	22.50

A kimutatásból látható, hogy 1956-ban csupán a soros kukoricához viszonyítva termelt kevesebbet a gödöllői ikersoros kukorica, 1957-ben a türkevei Vörös Csillag Tsz-ben minden módszerrel szemben többet adott a gödöllői ikersoros módszer, pedig a Mezőgazdasági Fejlesztési Osztály kísérletei 4—6 kh-as kis táblákon voltak.

A következő táblázatban a különféle kukorica művelési módok utóhatásának 1957. évi vizsgálati eredményeit ismertetem:

Kimutatás a különféle elővetemények után vetett búza 1957. évi Szolnok megyei eredményeiről.

Ssz.	Gazdaság neve:	Elővetemény	kh	Búzatermés q/kh	%
1. Csorbai ÁG		Gödöllői ikersoros	74	15.35	114,38
		Soros kukorica	75	13.42	100,00
		Borsó	84	14,18	105,60
2. Mezőhéki ÁG		Gödöllői ikersoros	40	16.68	108,87
		Soros kukorica	91	15.32	100,00
		Borsó	43	15.43	100,71
3. Pusztakürti ÁG		Gödöllői ikersoros	72	12.56	114,49
		Soros kukorica	50	10.97	100,00
4. Törökszentmiklósi Tang.		Gödöllői ikersoros	90	18.30	126,20
		Soros kukorica	68	14,50	100,00

Súlyozott átlag:	Borsó	53	16.24	112,00
	Gödöllői ikersoros	276	15.77	—
	Soros kukorica	284	13.85	—
	Borsó	180	15.08	—

A táblázaton látható eredmények szerint a gödöllői ikersoros kukorica után vetett búza 1,92 q-val termett többet, mint a soros kukorica után vetett és 0,69 q-val többet, mint a borsó után vetett búza.

Az 1956—57. évi üzemi kísérletek tapasztalatai:

Annak ellenére, hogy 1956-ban és 1957-ben is a gödöllői ikersoros kukorica többet termett, mint a soros vagy négyzetes kukorica, az üzemi kipróbálás nem volt teljes értékű. A gazdaságok nem fedezték fel és nem használták ki a gödöllői ikersoros kukoricatermesztő módszerben rejlő hatalmas gyakorlati értékeket.

A kérdés boncolásakor a következő hibákat találtuk szinte minden gazdaságban.

1. A gödöllői ikersoros kukorica vetéstechnikáját nem ismerve, rosszul sikerültek a vetések, és így a keskeny sorközök gépi ápolása nem vált lehetővé.

2. A gazdaságok nem vetették el az általunk előírt 18—20 kg vetőmagot kh-ként, ami azt eredményezte, hogy ritkák, ligetesek voltak a vetések.

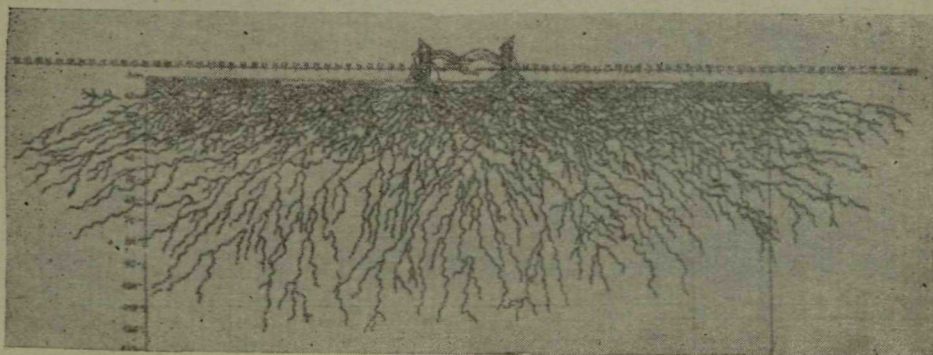
3. Az egyelést minden gazdaságban megkésve — az eddigi szokáshoz híven — akkor végezték el, amikor már a kukorica 4—5 leveles korban volt, ami nagyon károsan hatott az ikersoros kukorica későbbi fejlődésére is. A gödöllői ikersoros kukoricát 2—3 leveles korban kell egyelni, mert amíg nem fejlődnek a széles sorköz felé a gyökerek, addig a kukorica senyved a sűrű állományban.

4. Az egyelést — kivéve a Tiszaszentimrei Állami Gazdaságot és 1957-ben a Mezőhéki Állami Gazdaságot — mindenhol rosszul végezték. Az általunk előírt 20—25 cm-es tőtávolságot a dolgozók nem tartották be, hanem ahelyett 30—40 cm-re végezték az egyelést, mert attól féltek, hogy a sűrű kukoricából csalamádé lesz. Így a kateszteri holdanként ideális (de csak a gödöllői ikersoros kukorica esetében) 15 500—17 500 növény helyett 8—9000 kukoricát hagytak meg csupán. Többéves kísérleteink bizonyítják, hogy a 250 + 50 × 40 cm-es 2 szálás művelés (ebben az esetben 18—19 000 tő van kh-ként) adja a legjobb termést, vagy pedig a 250 + 50 × 20—25 cm-es egyszálás művelés.

Ha az ikersorban folyóméterenként arányos állásban nem hagyunk legalább 8 növényt, akkor nem várhatunk jó termést.

A legnagyobb szárazságban is meg kell hagyni az általunk előírt növényszámot kh-ként, hiszen — jól végzett gépi ápolás esetén — éppen az az igen jelentős előnye a gödöllői ikersoros kukoricának, hogy a legnagyobb szárazság idején sem sül ki a kukorica.

5. Több helyen nem alakítottak át megfelelő keskeny kultivatort a széles sorközök rendszeres ápolásához, és így miután a kukorica nem fért már el a traktor „hasa” alatt, vagy tárcsával vagy lókapával vagy pedig ekével ápolták az ikersoros kukoricát.

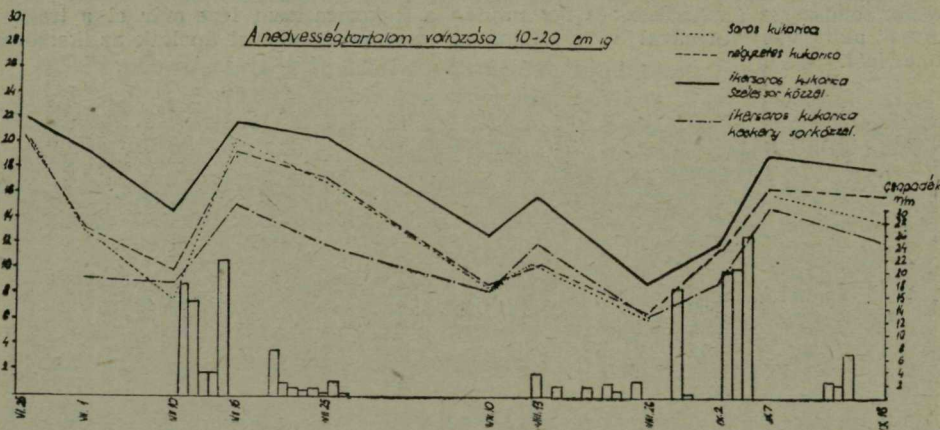
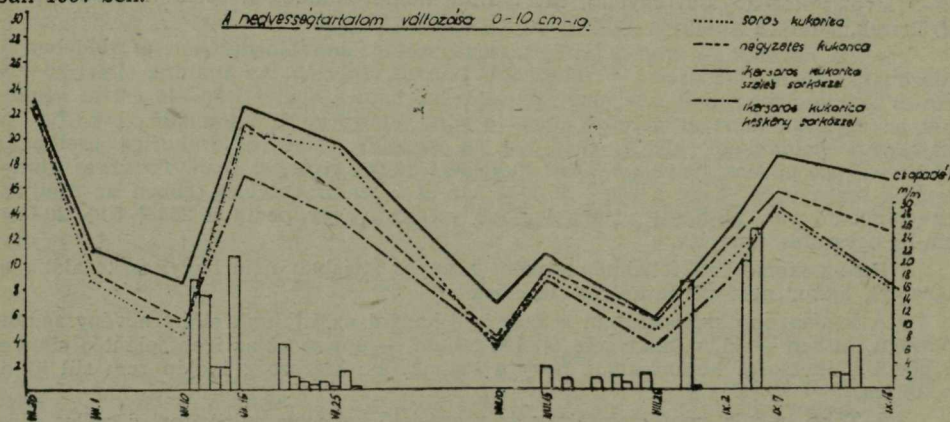
Amint a képen is látható — de ezenkívül többszáz gyökérmosásunk is bizonyítja — a gödöllői ikersoros kukorica legtevékenyebb gyökérzete közvetlenül a talaj felső szintjében a felszíntől mintegy 7—8 cm mélyen halad. Sem a tárcsát, sem a lókapát, sem pedig az ekét nem lehet sekélyen járítani, ezért azokkal — bármilyen jószándékú legyen is az alkalmazásuk — minden esetben összevagdossák a legértékesebb kukoricagyökérzetet.

A gödöllői ikersoros kukoricát csak a fejlődés kezdetén és viaszéréskor szabad tárcsával vagy más mélyebben járó eszközzel ápolni. Egyébként minden esetben sekélyen (3—5 cm) kultivátorral végezzük az ápolást.

6. Szinte minden gazdaságban beérték azzal, hogy csak 4—5-ször tárcsázták vagy kultivátorozták a kukoricát. Ez nem elegendő. Szabály legyen a következő: a tavaszi és nyáreleji csapadékosabb időben 10—12 naponként, később pedig a gyomosodástól és a talaj repedezettségétől függően három hetenként ápoljunk. A tenyészidő folyamán legalább 7—8-szor, de akár 10-szer is kultivátorozzunk, mert minden kultivátorozással elősegítjük a talajban lévő nedvesség megőrzését, megkönnyítjük a baktériumok táplálékanyagfeltárási munkáját (ezáltal a kukorica kevesebb energiavesztéssel jut táplálékanyaghoz), és érleljük a talajt a kukoricát követő búza számára.

Szöke Molnár Lajos intézeti mérnökkel végzett talajnedvességtartalom vizsgálataink eredményei is azt bizonyítják, hogy a többször géppel ápolat gödöllői ikersoros kukorica talajában jóval több a nedvesség, mint a soros, vagy négyzetes kukorica talajában.

A következő két grafikon szemléltetően ábrázolja, hogyan alakult a tenyészidő folyamán a talaj nedvességtartalma gödöllői ikersoros, soros és négyzetes kukoricában 1957-ben.

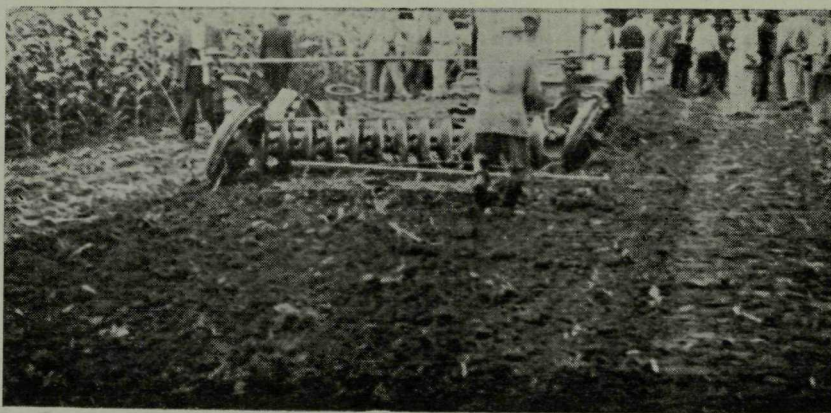

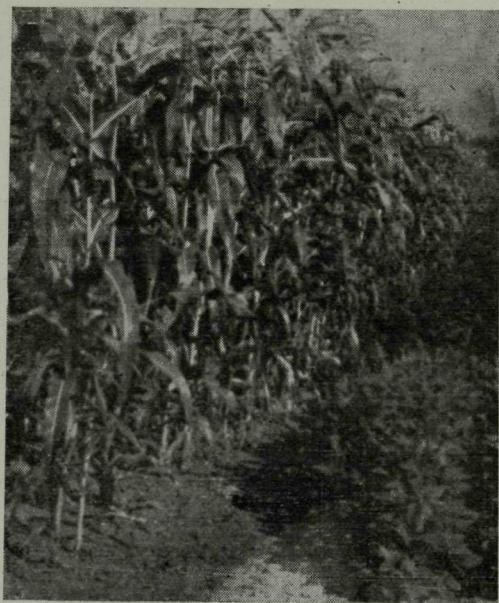
1. Gödöllői ikersoros kukoricatábla Szolnok megyében.

2. A gödöllői ikersoros kukorica kultivátoros ápolása.

3. Talajelőkészítés discilllerrel a Kunszentmártoni Állami Gazdaságban.

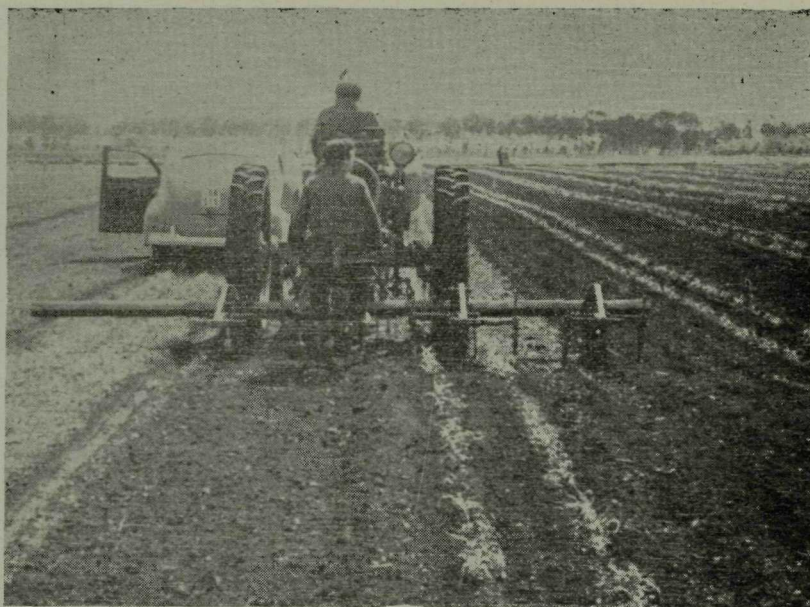
4. Szójasz silókukorica.

5. Köztesnövény a gödöllői ikersoros kukoricában (szója).

6. Köztesnövények termesztése a gödöllői kísérleti téren (bab).

7. A gödöllői ikersoros kukorica gépi ápolása.

8. Zetoros fűkaszával vágják a gödöllői ikersorost a jászboldogházi Új Élet Tsz-ben.

Szeptember 18-án, tehát a búza vetése idején, a gödöllői ikersoros kukorica talajában 4,27 súlyszázalékkal több nedvesség volt, mint a soroskukorica, és 2,06 súlyszázalékkal több, mint a négyzetes kukorica talajában.

A vizsgált táblák terméseredményei:

Gödöllői ikersoros	43,7 q/kh,
Soros kukorica	35.— q/kh.
Négyzetes kukorica	42.57 q/kh.

7. Nem használták ki a gazdaságok a gödöllői ikersoros kukorica jó elővetemény hatását. Legtöbb helyen későn törték a kukoricát, és azután sem vetették el azonnal utána a búzát, hanem megvárták, amíg a soros kukoricákat is letörik, és csak azután vetettek. Ez helytelen, mert a gödöllői ikersoros kukorica könnyen törhető és rakható a széles sorközben vontatott kocsi, a kukoricaszár pedig azonnal vágható, akár zeteros fúkaszával, akár járvaszecekszázóval. A száravágás után elegendő egyszerű discitillerezés vagy duplasoros tárcsázás, és máris vethető a búza.

A 3. képen látható, amint a Kunszentmártoni Állami Gazdaságban kukoricatörés után azonnal discitillerezéssel végzik a talajelőkészítést őszi árpa alá.

8. A gazdaságok nem használták ki teljes mértékben azt a lehetőséget, hogy ikersoros kukoricában 2—3-szorosára is fokozható a gépek teljesítménye.

Ha pl. 260 cm-es széles sorközben megfelelő biztonsági sávot hagyva (20—20 cm-t) ápolják a kukoricát, akkor 5-ös sebességgel is járathatják a Zetort, és így a napi teljesítmény 30—35 kat. hold. A gyorsan végzett ápolómunka minőségileg is jobb, mint a lassú munka, mert a kultivátor kései előző esetben gyorsan metszik, míg utóbbi esetben lassan túrják, zúzzák a talaj testét.

Ügyes munkaszervezéssel és ügyes traktorossal meg lehet oldani azt is, hogy a keskeny sorközöket is géppel ápolják (csupán kétszer van erre szükség), így a kézi munka csak az egyeléshez szükséges. Az egyelés meggyorsítható, ha szegletes sárbóló kapákkal és nem nagy, szívalakú kapákkal végzik azt. A teljesítmény napi 1—1,2 kat. hold. A jászteleki Alkotmány Tsz-ben egy dolgozó 4 kat. hold ikersoros kukoricát is kiegyelt egy nap alatt.

Érdemes áttanulmányozni pl. hogyan alakult a Muronyi Állami Gazdaságban a munkaráfordítás a soros, négyzetes és gödöllői ikersoros kukoricák esetében.

A méréseket javaslatunkra Nicsovcics György főagronómus irányításával Kiss Mihály mg. mérnök végezte.

Soros művelés				Négyzetes művelés				Gödöllői ikers. művelés			
Gépi nh.	Fogat óra	Kézi óra	M.-bér Ft	Gépi nh.	Fogat óra	Kézi óra	M.-bér Ft	Gépi nh.	Fogat óra	Kézi óra	M.-bér Ft
e g y k a t . h o l d r a											
1.70	2	158.3	590.44	1.78	4	144.7	538.96	1.64	—	55.3	204.58

Az 1958. évi gödöllői ikersoros kukoricatermesztés értékelése.

Az 1958-as kísérleteket az 1956—57 évi tapasztalatok felhasználásával kezdtük meg.

Legfontosabb feladatunk és célunk az volt, hogy a tsz-ek, állami gazdaságok szakembereit, vezetőit megtanítsuk a módszer szakszerű alkalmazására.

Az MSZMP Megyei Végrehajtó Bizottsága, valamint a Megyei Tanács Mezőgazdasági Osztálya lehetőséget nyújtott arra, hogy megyei szinten kétszer is részletesen ismertessük a gödöllői ikersoros kukoricatermesztő módszert. Azonkívül Túrkevéen és Jászjákóhalmán szintén bemutatóval egybekötött előadást tartottunk ez év tavaszán.

Meghívtunk az Agrártudományi Egyetem kísérleti terére több Szolnok megyei szakembert, akik a későbbiek folyamán igen nagy segítséget nyújtottak munkánkban.

A vidéki gépállomások szakembereinek egy részét (Túrkeve, Mesterszállás, Jászberény, Alattyán) megtanítottuk a vetőgépek és ápológépek helyes átalakítására.

Ilyen előfeltételekkel indulva, ebben az évben több mint 2500 kat. holdon vezettük be a gödöllői ikersoros kukoricatermesztő módszert. Csak a nagyobb ikersoros kukorica vetésterülettel rendelkezőket említem meg:

Mezőhéki Táncsics Tsz	300 kat. hold,
Csorbai Állami Gazdaság	424 „ „
Túrkevei Dózsa Népe Tsz	83 „ „
Vörös Csillag Tsz	86 „ „
Jászfákóhalmai Béke Tsz	113 „ „
Jászteleki Alkotmány Tsz	96 „ „
Pusztakürti Állami Gazdaság	196 „ „
Surjáni Állami Gazdaság	103 „ „
Kunszentmártoni Állami Gazdaság	160 „ „
Mezőhéki Állami Gazdaság	100 „ „
Törökszentmiklósi Tangazdaság	78 „ „
Tiszaszentimrei Állami Gazdaság	116 „ „

A tenyésztési folyamán nem hagytuk magukra a termelőszövetkezetek és állami gazdaságok szakembereit, hanem rendszeresen látogattuk őket és segítettük munkájukat. Bekapcsolódtak ebbe a munkába segítően az MSZMP megyei, járási és községi vezetői, a Megyei Tanács és Rizstermesztő Igazgatóság szakemberei, valamint a községi tanácsok és gépállomások szakemberei is. A rendszeres segítő munkának, valamint a tsz-ek és állami gazdaságok szakembereinek köszönhető, hogy ebben az évben már az eddig befutott adatok szerint is igen jól fizet a gödöllői ikersoros kukorica. Szolgáljon tájékoztatásul néhány ez évi kukorica és búza eredmény.

Kimutatás a gödöllői ikersoros kukoricatermesztő módszer 1958. évi üzemi kipróbálásának Szolnok megyei eredményeiről (nyers adatok). ...

Ssz.	Gazdaság neve	Művelődési mód	kh	Átlag csöves- termés q/kh
1.	Túrkevei Dózsa Népe Tsz	Gödöllői ikersoros	46	25.28
		Soros kukorica	30	21.00
2.	Felsőjászsági ÁG	Gödöllői ikersoros	20	26.00
		Soros kukorica	20	25.00
3.	Jászteleki Alkotmány Tsz	Gödöllői ikersoros	60	28.00
		Kukorica köztessel	15	21.30
		A kukoricában termesztett borsó	15	5.10
4.	Mezőhéki Táncsics Tsz	Gödöllői ikersoros	300	30.00
		Soros kukorica háztáji	173	26.00
		Négyzetes kukorica	50	25.00
5.	Kunszentmártoni ÁG	Gödöllői ikersoros	130	21.20
		Soros kukorica	130	20.00
6.	Tiszaszentimrei ÁG	Gödöllői ikersoros	116	35.80
		Soros kukorica	44	26.00
(Mindkét táblán beltenyészteses hibrid előállítás volt.)				
Az eddigi eredmények		Gödöllői ikersoros	687	28.51
súlyozott átlaga		Soros kukorica	397	23.60

Az eddig befutott eredmények szerint 4,91 q/kh a termésteoblet a gödöllői ikersoros kukoricából.

Megfigyelések: A májusi és júniusi kánikulai forróságban, amikor már minden kukorica „furyázott”, az ikersoros kukorica üdén virított, később pedig, amikor már a soros kukoricák „felsültek”, az ikersoros kukorica legelső levélzete is még zöldellt.

Még a 15—17 000 kat. holdankénti állomány is igen jól bírta a szárazságot, mert nem találtunk meddő tövet.

Kimutatás az 1958. évi búza eredményekről

Ssz.	Gazdaság neve	Elővetemény	kh	Búzatermés q/kh
1.	Felsőjászsági ÁG	Soros kukorica	46	11,12 (tav. árpa)
		Gödöllői ikersoros	31	13,23
2.	Tiszasülyi ÁG	Soros kukorica	33	8,61 (búza)
		Gödöllői ikersoros	48	12,91 „
		Borsó	101	11,64 „
		Lucerna	54	9,12 „
3.	Szenttamási ÁG	Soros kukorica	74	10,07 „
		Gödöllői ikersoros	96	15,05 „
		Borsó	40	14,55 „
		Lucerna	75	14,15 „
4.	Pusztakürti ÁG	Silókukorica	105,5	11,50 „
		Gödöllői ikersoros	139	16,32 „
		Borsó	122,4	11,59 „
		Lucerna	82,6	12,56 „
5.	Jászteleki Alkotmány	Soros kukorica	115	7,00 „
		Gödöllői ikersoros	6	15,05 „
	Súlyozott átlag	Soros kukorica	373,5	9,47 „
		Gödöllői ikersoros	320	15,05 „
		Borsó	263,4	12,06 „
		Lucerna	211,6	12,24 „

A táblázatból látható, hogy a soros kukorica előveteményéhez viszonyítva 5,58 q búza terméstöbblet írható a gödöllői módszer javára.

A következő fejezetekben a Kolbai Károly egyetemi tanár által kidolgozott gödöllői ikersoros hibridtermesztési, silótermesztési és köztetermesztési eredményekről számolunk be.

Hibridkukoricatermesztés gödöllői ikersoros módszerrel.

Tekintettel arra, hogy a sorosan végzett hibridkukoricatermesztés ismeretes, ebben a fejezetben csupán a gödöllői módszert ismertetem.

A területkiválasztás, talajelőkészítés, trágyázás úgy végzendő, mint a soros termesztés esetében.

A szülőpárok elhelyezése:

a) változat:

Méretek: Széles sor: 260 cm. Tőszám/kh 22 000. Tőtáv: az apasorban 15—20 cm.
Keskény sor: 50 cm. Anyató/kh 13 000. Tőtáv: az anyasorban 25—30 cm.
Apató/kh 9 000.

Az a) változat előnyei a sorostermesztéshez viszonyítva:

1. A gépi kapálás lehetőségének megszűnése után fogattal a 130 cm-es sorköz még könnyen ápolható.

2. Miután az apasorok elvégezték a beporzást, eltávolíthatók, és így azonkívül, hogy 35—40 q silókukoricát nyerünk, a további gépi ápolás lehetővé válik, a betakarítás nem okoz komplikációt, mert csak anyanövények maradnak a táblán.

3. Az értékes hibridvetőmagot termő terület 100%-os a sorozhoz viszonyítva, mert a soros állományban az anyanövényekkel borított terület maximálisan csak 66%-os lehet.

A Pusztakürti Állami Gazdaságban Tóth István igazgató és Fodor Sándor főagronómus segítségével négyszeres ismétléses kísérletben ez a változat adta a legtöbb termést az anyanövényekből kh-ként.

b) változat: (Itt egy apaikersorra két anyakersor jut.)

x x	anyasorok	x x	apasor	o o		x x		o o
x x		x x		o o		x x		x x
	220—260 cm		220—260 cm		220—260 cm		220—260 cm	
x x		x x		o o		x x		x x
x x		x x		o o		x x		x x

Méretetek: Tőszám/kh 20 000 (220 cm-es széles sorközökkel.)
 Anyató/kh 12 393
 Apató/kh 7 644
 Tőszám/kh 17 262 (260 cm-es széles sorköz esetén.)
 Anyató/kh 11 392
 Apató/kh 5 870.

A b) változat előnyei:

1. A kukorica vetéstől betakarításig géppel ápolható olcsón.

2. A címerezés kocsiról iskolásgyermekekkel is végezhető úgy, hogy a széles sorközben haladó kocsi két oldalán két-két iskolás áll és kocsira gyűjti a leszedett címet. Az ilyen címerezés azért előnyös, mert nem vonjuk el munkaidőben a felnőttet a nehezebb munkából.

3. A betakarítás is könnyen és olcsón végezhető úgy, hogy a széles sorközben vontatott kocsira dobálják a letört kukoricát, miután már az apanövényeket eltávolítottuk.

A Tiszaszentimrei Állami Gazdaságban Gergely István főagronómus javaslatunkra ezt a változatot alkalmazta ebben az évben, és 116 kat. hold átlagában beltenyéztetéses hibridkukoricából 35,8 q termést ért el, míg a 44 kat. hold kontrolltábla 26 q-t adott.

c) változat: (Itt egy apa ikersorra három anya ikersor jut.)

x x	anyasorok	x x	apasor	o o		x x		x x		x x
x x	220—260 cm	x x	220—260 cm	o o	220—260 cm	x x	220—260 cm	x x	220—260 cm	x x
x x		x x		o o		x x		x x		x x

Méretetek: Tőszám/kh 17 262 (260 cm-es széles sorköz esetén.)

Anyató/kh 12 926
 Apató/kh 4 336
 Tőszám/kh 19 917 (220 cm-es széles sorköz)
 Anyató/kh 14 637
 Apató/kh 5 280.

Ebben a változatban még jobban növelhető az anyatóvek száma.

Silókukorica termesztése gödöllői ikersoros módszerrel.

Szolnok megyében különösen nagy jelentősége van a silókukoricatermesztésnek: nemcsak azért, mert a silókukorica ízletes, és az állatok szívesen fogyasztják, hanem azért is, mert kataszteri holdanként a legtöbb táplálóanyagot biztosítja.

Például amíg a takarmányrépából kat. holdanként 30—35 q keményítőértéket és 250—300 kg emészthető fehérjét, addig silókukoricából átlag 60 q keményítőértéket és 350—400 kg emészthető fehérjét is meg tudunk termelni. A ráfordított költség pedig egészen minimális a takarmányrépa költségeihez viszonyítva.

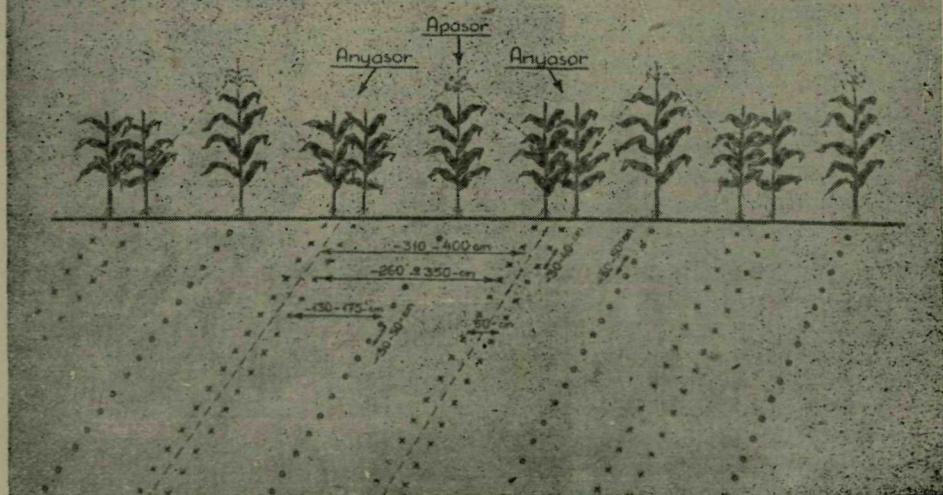
A silókukorica termesztése történhet sorosan, 60 × 25 cm-es kötésben, vagy a nagyüzemekben ennél sokkal megfelelőbb négyzetes, 70 × 70 cm-es, 2—3 szálás kötésben, de termesztethetjük a silókukoricát gödöllői ikersoros módszerrel is.

Két-három éves üzemi kísérlet után a tsz-ek és állami gazdaságok maguk döntések el, hogy melyik vetési módot alkalmazzák.

Tekintettel arra, hogy a soros és négyzetes silókukoricatermesztésről sok kiadvány jelent meg, ebben a fejezetben csupán a gödöllői ikersoros silókukoricatermesztést ismertetem.

Ha fő vetésben termesztjük a silókukoricát, akkor a talajadottságokhoz mérten legalább 30—35 cm mélyen végezzük el az őszi mélyszántást. Amennyiben a fő vetésű silókukorica alá istállótrágyát akarunk adni, akkor azt csak a valamennyire is tevékeny talajokon mélyszántással juttassuk a talajba. Kissé még szokatlannak tűnik ez a javaslat, de a szárazság elleni küzdelemben ez a megoldás hatásos. A szokásosnál

Hibridkukorica vetőmagtermesztés gödöllői ikersoros módszerrel

mélyebben alászántott istállótrágya mind a téli, mind a tavaszi, mind pedig a nyári csapadékot magába issza és tárolja a kukorica számára. A sekélyen alászántott istállótrágya az idehez hasonló szárazságban kiegészíti a növényeket. Tekintettel arra, hogy a mélyebben alászántott istállótrágya nehezebben bomlik, nehezebben fejti ki tápláló hatását, célszerű vetés előtt és a kukorica 4—5 leveles korában 100—100 kg N műtrágyát juttatni kat. holdanként a talajba.

A másodvetésként termesztett silókukorica esetében a fő vetés alá végzünk őszi mélyszántást és istállótrágyázást.

A szántás elmunkálása és vetőágykészítés a szokásos módon történik.

Célszerű silótermesztésre egyszerre 3—4 fajta kukoricát vetni; ebből 1—2 rövid tenyészidejű, 2—3 pedig hosszú tenyészidejű, nagy zöldtömeget fejlesztő fajta legyen. A rövid és hosszú tenyészidejű fajták együttes termesztése az eddigiektől eltérően sokkal jobb minőségű silót biztosít.

Silótermesztésre alkalmas kukoricafajták: Szegedi sárga, Vas-féle silókukorica, Óvári 4-es fajtahibrid kukorica, Aranyözön, M. siló, az amerikai és szovjet hibridek, valamint a rövid tenyészidejűek közül a Red-King, Mindszentpusztai sárga lófogu, Martonvásári F. B.

Kataszteri holdanként 30—35 kg-ot célszerű vetni, tehát ugyanannyit, mint soros vagy négyzetes termesztéskor.

A vetés módja:

x	x	x x	x x
x	x	x x	x x
60 cm	220—280 cm	220—280 cm	
x	x	x x	x x
x	x	x x	x x

Méretetek: Széles sorköz 220—300 cm. Tő: fészkenként 5—6 cm.

Keskeny „ 50—70 „ Fészektávolság 50 „

Ezek a méretek nem kötöttek, 220 cm-től 300 cm-ig váltakozhat a nagy sorköz szélessége — természetesen minél nagyobbak a széles sorközök, annál több legyen fészkenként a kukorica.

Vetésre megfelelő fogatos soros, traktoros 30 és 48 soros, valamint a négyzetbevetőgép.

A vetőgépeket úgy kell átalakítani, hogy a gép szélességének középpontjától jobbra és balra a kívánt méretre 130—140, vagy 150 cm-re egy-egy csoroszlyát, míg azoktól kifelé jobbra és balra 50—60 cm-re még egy csoroszlyát teszünk. A fészektávolságot kanalas gép esetében, a kanalak állításával, míg négyzetes gép esetében a vetőkorongon a fúratok változtatásával eszközöljük.

A nyomjelzőt természetesen annyira hosszabbítjuk, mint amennyire a pontos csatlakozás megkívánja.

Kiváló takarmány a szójás silókukorica is.

Ikerosor kukorica esetében a szóját vagy a fészkek közé vetjük a keskeny sorközbe, vagy pedig a széles sorköz közepére ikersorban. Egy ikersornál több szóját a széles sorközbe vetni nem szabad. Szójás silóvetés esetén 30 kg kukorica és 10 kg szója szükséges kat. holdanként.

A gödöllői ikerosor silókukorica *ápolása* vetéstől betakarításig teljesen géppel végezhető.

Első és második kultivátorozáskor a keskeny és széles sorközt együttesen ápoljuk úgy, hogy az erőgép a keskeny sorköz fölött halad és a keskeny sorközt két befelé fordított fél kapatást kapálja.

A keskeny sorközt csupán kétszer szükséges kapálni, mert később a felnövő kukorica levélzete összeborul és elfojtja a gyomot.

A széles sorközöket a gyomosodástól és a talaj repedezésétől függően 6—8-szor is célszerű kultivátorozni.

Vetéskor, egyelés idején (amikor a kukorica 3—4 leveles) és címerhányás előtt célszerű 1—1 q N *műtrágyát* adni. A kiegészítő műtrágyát Zetorral vontatott fogatos vetőgéppel úgy juttatjuk a talajba 4—5 cm mélyen, hogy a kukoricasoroktól mintegy 30—40 cm-re kerüljön.

Az ikerosorosan termett silókukorica *betakarítása* teljesen gépesíthető. A gépek teljesítménye közel kétszer annyi, mint a soros vagy négyzetes silókukoricában, mert ebben az esetben a területnek csupán $\frac{1}{6}$ vagy $\frac{1}{7}$ -ről kell betakarítani a silókukoricát.

Köztesnövények termesztése a gödöllői ikerosor kukorica kultúrában.

A gödöllői ikerosor kukoricatermesztő módszer új, az eddiginél sokkal merészebb, biztonságosabb lehetőséget nyújt a nagyüzemi köztes termesztésre.

Pál István gödöllői egyetemi tanársegéd, aki Kolbaj Károly egyetemi tanár irányításával végzi a köztestermesztési kísérleteket, mind 1957-ben, mind 1958-ban igen jó eredményekről számol be. Így pl. 1957-ben a gödöllői egyetemi kísérleti téren kat. holdanként 575 kg borsó és 29 q csöveskukorica termett 31 q tisztán termesztett csöveskukoricával szemben.

Szolnok megyében is megvan a lehetőség a nagyüzemi köztestermesztésre, hiszen pl. 1958-ban a jászteleki Alkotmány Tsz-ben is 510 kg borsó és 21,3 q csöveskukorica termett kh-ként, a jászjákóhalmi Kossuth Tsz-ben pedig 3 q babot és 28 q kukoricát takarítottak be.

Természetesen csak akkor eredményes a köztestermesztés, ha azt szakszerűen végzik, és megvannak alkalmazására a feltételek.

Attól függően, hogy zöld-trágyának, zöldfogyasztásra vagy pedig magnak termesztjük a köztesnövényt, más-más időpontban és más-más elrendezésben kell a vetést végezni.

Zöldfogyasztásra, vagy magnak vethetünk babot, borsót és szójababot a következő elrendezésben:

Méretük: Széles sorköz 260—280 cm. Kukorica tótáv. 25—30 cm.
Kis sorköz „ 40—50 cm. Köztes sorköz 40—50 cm.
Fészektávolság 10—15 cm.

Köztesnövényként vehetünk borsót, babot, szegletesledneket, szójababot, lucernát és vörösherét, ültethetünk korai burgonyát és hagymát. A magnak, vagy zöldfogyasztásra szánt köztesek kizárólag ilyen elrendezésben vehetők, mert így nem akadályozzák sem a kukorica fejlődését, sem pedig a nagyüzemi gépi ápolást. A széles sorközök teljes mértékű elfoglalása köztesekkel kapzsiság és szakszerűtlenség.

Zöldtrágyának vehetünk borsós búzát, rozsos bükkönnyt, szegletesledneket, somkórót, csillagfürtöt stb. A zöldtrágya növényeket kizárólag nyár végén a kukorica megkötése után vetjük, amikor már nem csökkentik a kukorica termését.

Zöldtrágyaként vetett köztesnövények esetében mindenképpen tavaszi növény kövesse a kukoricát.

A nagyüzemi köztestermesztés feltételei: jó erőben levő gyomtalan talaj, elegendő kézi munkaerő, szakszerű kiegészítő műtrágyázás és megfelelő szakértelem.

E rövid beszámolóban ismertettem Kolbai Károly egyetemi tanár gödöllői iker-soros módszereinek Szolnok megyei módszereit. Ezek a nagyszerű eredmények akkor lesznek majd igazán egész Szolnok megye számára értékesek, ha az MSZMP Megyei Végrehajtó Bizottsága, a Megyei Tanács és a Megyei Gépállomási Igazgatóság segítségével, irányításával a becsületes úttörő munkát végző mezőgazdasági szakemberek egyre nagyobb területen alkalmazzák Kolbai professzor nagyüzemi módszerét.

László Domokos

A magyar szürkemarka védelmében

Annak ellenére, hogy a magyar szürkemarka tenyésztése sem az ország, sem pedig Szonok megye szarvasmarha tenyésztésében nem képvisel jelentős tételt, ugyanis tejtermelése, lassú fejlődése nem versenyezhet a kultúr szarvasmarha fajtákkal, még s a szürkemarka fajta fenntartásához fontos állattenyésztési érdekek fűződnek. A fajta fenntartása érdekében törzs enyészetek létesítésére már eddig is történtek intézkedések. (A szerkesztő bizottság megj. gyzése.)

A most élő állatfajok közül a kisszámú, sodrott-szarvú magyar-racka juhon és kevés tisztavérű komondoron kívül egyetlen ősi állatunk a magyar szürkemarka, amely hosszú évszázadokon át hűségesen szolgálta népünket. Hiteles írásokból tudjuk, hogy a honfoglaló őseink — mint gazdag ázsiai nép — fényes keleti műveltséggel és fölényes állattenyésztési tudással a lovak, szarvasmarhák és juhok hihetetlen tömegeivel és csordáival telepedtek meg honunkban. Hosszú évszázadokon át mi, magyarok adtuk a nyugati népeknek csikóst, gulyást és sok-sok értékes állatot. Dél-Oroszország sós pusztáiról őseink tulajdonában beözönlött ősi állataink hosszú időn át megtartották eredeti ázsiai jellegüket, és a vándorlásaik alatt talált állatfajtákat — ősi tisztavérőségük miatt saját jellegükre alakítva — szinte maradék nélkül felszívták.

Érdemes felfigyelni Prinz és Teleki geológiai munkájára, amelyben a szerzők rámutatnak arra, hogy Európa térségében két, egymástól eléggé távolfekvő, állattenyésztési szempontból kiváló terület van. Ezeknek egyike hazánk földje. Megemlékeznek népünk kezdeti foglalkozásairól, amelyek közül később az úgynevezett szilajpásztorkodás, a jelenlegi állattenyésztésünk elsődleges formája lett úrrá. Az ősi állatfajok és fajták kialakulásában a tellurikus és klimatikus viszonyok, tehát a rögthas játszották a főszerepet, és csak később, az ember állattenyésztési tudásának hatására alakultak ki a jelen időben olyan sokat emlegetett kultúrfajták. Őseink a Volgától a Dunáig való vándorlásuk közben gyarapították állatállományuk összetételét. Meneikhez, valamint juh- és kecskenyájaihoz a Volga és a Don mentén a teve, a Don és a Dnyeper körül nagyobb mennyiségben a szarvasmarha, a Dnyeszter táján pedig a bivaly, végül a Kárpátokon belül a sertés csatlakozott. Természetes, hogy hazánk egyes vidékeinek sajátosságai szerint kerültek az egyes állatfajok túlsúlyba. Az Alföld puszta mezején és az ártereken a ló, szarvasmarha és a juh, Dél-Magyarországon egészen Erdélyig mellettük a bivaly, Dunántúlon és az Alföld tölgyes szegélyzetein a sertés is nagymértékben elterjedt. Igénytelen keleti kísérőik közül először a teve, azután a kecske számban hamarosan megfogyott. A teve később teljesen eltűnt, a kecske pedig megmaradt, mint a szegénység háziállata. Koronkénti megszorodása mindig az elszegényedés hirdetője volt. A szilajpásztorkodás hazánk földjének klimatikus adottsága, különösen a vastag téli hótakaró miatt bizonyos fokú átalakuláson ment át, amelynek legfőbb jellemvonása az volt, hogy a téli szállásnak és a takarmány felhalmozásának nagyobb jelentősége lett. A téli szállás nem ismeri az istállót, csak a karámot, sok helyen azt sem, csupán rét és szénakazal a lényege. Ma már istállók és lakóházak épülnek helyettük, és csak leírásokból tudjuk, hogy az őseredeti téli szálláson a kazlakat a jurták, nemezshajlékok gyűrűje véde csupán. Ide terelték éjszakára a nyájakat, a gyűrűn kívül pedig kutyafalka állott őrt. A fizikai körülmények és a sok évszázados szelekció hatásaként fejlődött a podoliai szarvasmarhából a legklasszikusabb tájfajtvá a magyar szürkemarka. Az Alföld éghajlatának, talajának és növényzetének sajátos volta, az atlanti és turáni levegő határövezete tette széppé és erőssé a magyar szürkefajtát, amely ugyanakkor megtartotta a keleti pusztákon szerzett igénytelenségét és kitartó szívósságát is.

Akkor tettük az első ballépést állatgazdálkodásunk terén, amikor nem az ősi típusokat vettük javító megmunkálás alá, hanem idegenbe való jószággal legeltettük a dús magyar füvet. Ma már nem tehetünk mást, mint haladunk a rossz úton és igyekszünk utolérni állatgazdálkodásunkban is a civilizációt. Pedig ősi magyar állataink nem érdemelték meg azt a mostoha sorsot, amely osztályrészükkül jutott. Méltán

megérdemli tehát a magyar szürkemarkarha, hogy megemlékezzünk róla, és így legalább emléket őrizzük az enyészetből.

A magyar szürkemarkarhát a világ legjobb igás állatai között emlegetik. Ezzel egyhasznúsága lép előtérbe, pedig húshasznra miatt évszázadokon át nyugat éléskamrája volt hazánk, innen látva el lábón hajtott szürke marháival Ausztria, Németország, Olaszország stb. hússzükségletét. A magyar szürkemarkarha tejhasznra sem volt megvetendő, különösen tejének magas zsírtartalma miatt. Hiszen a legrégebbi időben a hízó és növedékek gulyáinkon kívül fejősgulyáink is voltak. Későbbi évszázadokban a nyers szarvasmarhából kivétel is igen számottevő volt.

Mezőgazdaságunk fejlődésével párhuzamosan elődeink nagyhasznú állatok tartását, illetve tenyésztését tűzték ki célul. Különösen a szántóföldi takarmányok — Márkus professzor szerint legfőképpen a répa nagyarányú termesztése és ennek olcsó, de hasznos takarmányként felhasznált melléktermékei — okozták ezt az irányváltoztatást. Ez természetszerű folyamat volt, azonban állattenyésztőinket bizonyosfokú „új módi” után rajongó divathullám lepte meg, amely arra törekedett, hogy nyugati országokból hozzon be más állatfajtákat, amelyek — már mint a tejtermelésre kitenyésztett „tejgyárak” — öntötték ideig-óráig a hasznót, és emiatt sajnálatos módon elkerülte a figyelmet az ősi rögszilárd szürkefajta ilyen irányú jobbátétele. Az ebben az időben élő tenyésztőkre és kutatókra várt volna annak a feladatnak a megoldása — mivel akkor még nagyszámú szürkeállománnyal rendelkeztek —, hogy gondos szelekciós tenyésztési munkával kiválogassák az egyes kívánalmaknak megfelelő egyedeket. Ezeknek továbbtenyésztése biztosította volna olyan vérvonalak kialakulását, amelyek az igazásra nézve egyhasznú szürkemarkarhát vegyes hasznúvá alakították volna át. A szelekciós munka kedvező eredménye attól függ, hogy a vizsgálandó fajta örökletes alapjában mennyire képlékeny. A fajta nagyfokú képlékenysége, plaszticitása eredményezheti a különböző behatások, táplálás, tartási viszonyok stb. iránti fogékonyságot, illetve alkalmazkodó képességet; anélkül azonban, hogy a fajta eredeti konzervatívizmusát sok tulajdonságban megtörné. A képlékenység hiánya vagy kisebb mérvűsége a fajta merevségét okozná, és szelektálásra alkalmatlannak minősítené. Sajnálatos módon a szürkemarkarha szelektálása évszázadokon át általában negatív értelmű volt. A legnyomorúságosabb táplálási és tartási viszonyok miatt fejlettebb vérvonalak nem keletkeztek. Ehhez járult az a szerencsétlen tenyésztői tevékenység, amely — ha a takarmányozási és gazdasági viszonyok a szűkös esztendőkből a gulya számbeli csökkenését kívánták — a nagy kínálat miatt inkább a jobb hústartó egyedeket és testesebb borjakat juttatta levágásra. Így — kényszerűségből ugyan —, de a legértéktelebbről egyedek maradtak meg. Természetesen emiatt túlsúlyban érteltelenebb vérvonalak alakultak ki. A magyar szürketehenek tejelő vérvonalainak szegegyes kialakulását Csukás akadémikus igen helyesen abban látja, hogy a bővebben és hosszabb ideig tejelő egyedek a sanyarú táplálás miatt annyira leromlanak, hogy ivarzásuk és fogamzásuk hosszabb időn át elmaradhat. A nagy tejelő egyedek pedig a legszűkösebb viszonyok mellett is rendszeresen ivarzanak és fogamzanak, mivel borjút csak rövid ideig nevelnek, illetve tejet alig termelnek. Csak magukra keresve olyan kondícióban vannak, amelyben a szaporodás nincsen akadályozva. Sok esetben az utóbbi vérvonalak szaporodtak el a jobb tejelő egyedek rovására.

A behozott idegen fajtákat részben továbbtenyésztették, részben a rendelkezésre álló magyar szürkefajtákat keresztezték velük minden rendszer és szakszerűség nélkül. Ezidőtől kezdve a szürkemarkarha százalékos számaránya erősen csökkent, mivel a feudális nagybirtok rendszer, amelynek nemcsak módjában állott, hanem kötelessége is lett volna a fentemlített szelekciós munka elvégzése, a pillanatnyi haszon reményében az első halálos csapást mérte a fajtára. Ugyanis nagy tömegekben oszlatta fel és küldte vágóhídra szürkegulyáit. Számítalan esetben nagy családossal tapasztalhatták, hogy ott, ahol az éghajlati és talaji adottságok és nem utolsósorban a gazdálkodás alacsony színvonalra nem biztosította a tarkamarha jobb életfeltételeit, csak anyagi károsodást jelentett a tenyésztési megváltoztatás. A tarkamarhák nem bírták sem a talaj kemény voltát, sem az éghajlat szeszélyes változásait. A hűvös, esős időben hurutos megbetegedések, erős napfényes melegben súlyos szemgyulladás és lesóványodás lépett fel közöttük. A tüdőférgesség is az ellenállóképesség csökkenése miatt inkább a tarkamarhákat betegítette meg.

Az 1930-as és az 1940-es évek is csak fogyasztották e marhafajta számát. Különösen súlyosan befolyásolta azt az 1944. évi harci helyzet, mivel a fronthullámzás

éppen a magyar szürkemarha tenyésztőterületére esett. Végül legtragikusabb volt az a körülmény, hogy a köztenyésztésben a legtöbb szürkebika használatát egy rendezetlen betiltották, illetve nem gondoskodtak a szürkebika szükséglet utánpótlásáról.

Ezekből a felsorolt tényekből állattenyésztőinknek nagyobb része azt véli, hogy ilyen kevés számú állatfajtaival érdemlegesen foglalkozni már nem is lehet, és csak egy egészen kisszámú tenyésztőből és néhány szakemberből álló csoport van még, amely e fajta tenyésztésének vergődését nemcsak figyelemmel kíséri, hanem szívesen hozna fennmaradása érdekében áldozatokat is. E kis csoport három irányú indítékból küzd a szürkemarha tenyésztése mellett, mivel a régi magyar táj egyik nélkülözhetetlen jellegzetessége a hosszúszarvú fehérgulya volt. E csoportbeliek tehát érzelmi vagy esztétikai okokból rendszerint csak síránkoznak e fajta elmúlásán, de semmit sem tesznek érdekében. Mások történelmi okokból akarják ezt a fajtát fenntartani. Kis létszámú és úgynevezett hisztórikus törzsben, zárttenyésztés alakjában valameddig életjogosultságot kívánnak nekik biztosítani. Ez azonban rövidesen a legsúlyosabb rokntenyésztésre és a fajta tökéletes kipusztulására vezetne. Ezzel az eljárással hamarosan még az állatkertben mutogatott egyedek pótlása sem lesz biztosítható. Csak a múzeumban kitömött példányok vagy kipreparált csoportválasztmányok alakjában, esetleg fényképeken lehetne ezt a tisztavérű fajtát — mint érdekességet — a jövő számára fenntartani. E csoport harmadik része tudományos kutatás szempontjából tartja fontosnak e fajta fennmaradását kétféle cél érdekében. A főcél: a tisztavérben való továbbtenyésztés. Későbbi cél — amikor már megfelelő számú szürkemarha állománnyal rendelkezünk — új fajták kitenyésztése, nemesítő keresztezés, cseppvér-keresztelés lehet.

A fent említett elgondolások helyességének igazolására gondos szakszerűséggel kell megvizsgáljunk a magyar szürkemarha értékmérő tulajdonságait. Tisztavérű fajtáknál a külső fajtabélyegek szoros összefüggésben állanak a fajta belső, úgynevezett fiziológiai tulajdonságaival. Ezért a külső megjelenésből, a test külső alakulásának módjából (fenotípusból) pontosan következtetni lehet a genotípusos sajátosságokra, azaz a termelékenységre (erőhús-tejtermelésre). Ugyanakkor értékes tájékoztatást kapunk a fajtajelleg, az alkát minősége, a termelő hajlam, az egészségi állapot, a fejlődési erély, a testnagyság, az ellenállóképesség, a testarányok, a homogenitás, az ivarjelleg stb. tekintetében is.

Igen értékesek a magyar kutatók ilyen irányú vizsgálatait, amelyeket az alábbiakban ismertetek. Azonban nem lesz érdektelen, ha ezeket a vizsgálatokat kiegészítjük az Olaszországban levő és a mi magyar szürkemarhánkkal testvéri rokonságban álló, eredeti tisztavérű podóliai fajta (maremman, pugliese, calabrese fajta), illetve podóliai jellegű fajták (romagnoli, chiánina, marchigiánó fajták) ilyen irányú kutatási eredményeivel. Ugyanis hosszú évszázadokon át az volt a nézet, hogy a Bos taurus primigénus podolicus származékoknak csak Magyarországban maradt számottevő csoportja. Ezzel szemben Csukás akadémikus teljesen tárgyilagosan és éles szakszerűséggel igazolta olaszországi tanulmányútajáról írt „A podóliai marhacsoport az Appeninei félszigeten” című nagyértékű munkájában, hogy Itáliában több podóliai marha él, mint Európa többi részében együttvéve. Bár Olaszországnak eredetileg nem voltak ilyen fajta marhái, hanem azok Attila hunjaival, a népvándorlással a kelet-európai pusztákról kerültek el mindenüvé, amerre kelták, hunok, magyarok vagy bolgár népek átvonultak, vagy ahová eljutottak. Itáliában ez a fajta másfél ezer év óta megőrizte eredeti podóliai tisztaságát. De számos helyen az eredeti autochton fajtákat magába egyesítette, és így keletkeztek a fent említett podóliai jellegű fajok. Jelenleg is jövedelmezőség szempontjából változatosan egészítik ki különösképpen Közép- és Dél-Olaszország szarvasmarha tenyészteteit. A Bos taurus primigénus podolicus csoportjai nagyarányú szétszórtságuk miatt nem tudtak később egymással érintkezni. Így nagyon eltérő földrajzi adottságok között élve, a környezet szelektáló hatása teljes erejével érvényesülhetett rajtuk. Csupán a közös eredetet támaszkodva is annyira megőrizték eredeti jellegüket, hogy átlagismerettel rendelkező tenyésztő nem tudja megkülönböztetni az olasz maremman vagy pugliese tájfajtától a balkáni vagy dél-oroszországi ukránszürke, avagy a magyar alföldi szürkemarha csoportot. Az olasz kutatási munkák a magyar kutatásokkal egyetértve azt a célt szolgálták, hogy meghatározzák azokat a tulajdonságokat, amelyek a fajta örökletes alapjában vannak rögzítve, valamint azokat a tulajdonságokat, amelyeknek kevésbé képlékeny volta a fajta eredményes szelekcióját akadályozzák. Közös eredményre jutottak abban, hogy

örökletes fajtulajdonság az igénytelenség, a szívósság és a szervezeti szilárdság, amelyeket az ilyen irányú természetes szelekció idézett elő. Ezen tulajdonságok miatt lett az erőtermelés a fajta legkiemelkedőbb sajátossága. Igen értékes tulajdonságuk a magas életkor, melyet a természetes életmód is elősegít. Hosszú ideig tartó hasznosításukkal tehát a tartási amortizációt csökkentik. További értékmerő tulajdonságaik közül a hizékonyosság, a fejlődési erély és az igazthatóság tekintetében történtek igen eredményes vizsgálatok, a tejelékenységre szempontjából azonban alig. A tejelékenységi vizsgálatokat kedvezőtlenül befolyásolta a fajta szilajsága és fejési nehézsége is. Az elégtelen tejtermelés inkább a szelekció elhanyagolásának, sőt gyakran az anti-szelekció érvényesülésének és az alakító tényezők mostohaaságának köszönhető, semmint az örökletes alap értéktelenségének. A magyar szürkemarha tejtermelésének mennyisége általában kicsi, bár a tej-zsír magas százalékos arányban tartalmazza. Eleinte kizárólag a tej mennyisége volt a tejelékenység fokmérője, később a tejszír, bár ezek a tényezők egymással negatív korrelációban vannak. Tudományos fejlődésünk megkívánja, hogy a közeljövőben a számítás alapját a tej fehérje mennyisége és minősége képezze, figyelembe véve a tej savfokát is. Ezek a minősítési rendszerek a magyar szürke tejelékenységét is kedvezőbb eredménnyel tüntetnék fel. Sajnálatos módon a szürketehek laktációs időtartama általában rövid és a folyamat is igen változó. Ennek dacára vannak egyes kiemelkedő eredmények is: az olasz Maymone professzor a maremman marhák esetében napi 18 kg teljesítményt talált, az orosz Liszkun professzor megemlíti a „Csereda” nevű szürkeukrán tehenet, amely 300 nap alatt 4147 kg tejet termelt, nem szólva a magyar származású 117. számú Anna (Hosz-szúháti gazdaság), vagy az ohati Pántos tehen és számos társa nagy teljesítményeiről.

A hizodalmasságra irányuló tenyésztői munka egyik eszköze a fejlődési erély vizsgálata. A fejlődési erély kifejezésére a firenzei intézet a 9 és a 13 hónapos kor életsúlyának viszonyát tekinti, és ezt a számot fejlődési indexnek nevezi. Ezen index szerint az olasz chiánina fejlődésben felülmúlja az angol hereford húsmarhát, sőt más podóliai fajta is, pl.: a maremman közvetlenül mellettük áll, messze felülmúlva a holsteini fajtát. Magyar részről a fejlettség tekintetében igen értékes vizsgálatokat végzett Magyarai András. Összehasonlította a podóliai tehenek fejlettségét más fajtákhoz tartozó tehenek adataival, és ezekből következtetést vont le a hústermelés célkitűzésének lehetőségeire. Vizsgálataiban megállapítja, hogy a szürkemarha a közepesnél nagyobb marhákhoz tartozik és a Duerst által felsorolt 55 szarvasmarha fajtához képest csak a chiannavölgyi, a szimmentháli, a frank és a fries marhafajta magasabb. A szakirodalom nem ismer egyetlen olyan fajtát sem a magyarszürkén kívül, amely hasonló mostoha viszonyok mellett ilyen fejlettséget érne el. Magyarai a fejlettség fogalmát a marmagasság és a testsúly adataival bizonyítja. A megállapított marmagasságok arányosságát a testsúlyhoz viszonyítva és a Baron-féle beosztás skálájával méri. Megállapítható volt, hogy az egyes fajták és tájfajták között lényeges különbség van. E különbséget egyforma éghajlati viszonyok mellett az egyéb életfeltételek: táplálás, tartási viszonyok stb. mint alakító tényezők okozzák, tehát manifesztációs eredetűek. Igen fontos megfigyelés volt továbbá, hogy a fajtákon, illetve tájfajtákon belül, ahol az alakító tényezők évtizedeken át azonosak, és a tartási viszonyok is megegyezők voltak, teljesen hasonló éghajlat mellett az egyedek nagymérvű változékonyságot mutatnak. Az ok csak az örökletes anyag különbségeiben kereshető. Ennek alapján a kijelölt tenyésztési célra legjobban megfelelő egyedek blastogén úton, azaz örökletes anyagaiban fogják biztosítani, hogy az utódok hasonló eredményeket érhetnek el. Ez a megállapítás a fajta nagyfokú képlékenységet bizonyítja.

A magyar szürkemarha küllemének, testarányainak vizsgálatát Kerékgyártó Géza végezte. Ötvenegy féle testmérést vett fel osteológiai alapon, a csontos-váz változatainak megfigyelésére. A szürkemarha adataival más fajták adatait hasonlított össze, megállapítva, mely méretekben és testarányokban hasonlóak, illetve eltérők egymástól. Mattes hasonló vizsgálataival egyetértve megállapította, hogy a magyar szürkemarha mellkasának mélysége és a fej hossza következetesen felülmúlja a tarkamarhák ezen adatait, míg minden más testarányt a környezet erősebben befolyásol. A lényeges tartási és táplálási különbségek ellenére a szürkemarhák 10 százaléka elérte, illetve meghaladta a szimmentháli jellegű tarkamarha átlagos középértékét. A tartási viszonyok kislejtésű javítása mellett pedig a csípőszélességtől, mellkas-övmérettől és a homlokszélességtől eltekintve, minden más, gazdaságilag fontos tulajdonságban hasonló testarányokat nyerhetnek. Tehát a csontosváz tekintetében nincs akadálya annak, hogy eredményes szelekcióval ez a fajta vegyeshasznúvá alakuljon át.

Megfigyeléseim alapján a szürkemarha legértékesebb tulajdonsága, hogy jól értékesít silány takarmányokat is. Emiatt olcsón termel igaerőt és húshasznót. Általában a szarvasmarhatenyésztés legolcsóbb és legtermészetszerűbb módja a legelőn való tartás. Erre jó példát szolgáltat a tél folyamán gyenge takarmányozásban részesülő szürkegulya, amely a legelőre való kihajtás után egy, vagy másfél hónap múlva egyedenként 50—100 kg súlygyarapodást mutat. Természetes, hogy a magyar szürke részletesen tárgyalt és sok tekintetben negatív eredményű tejtermelésének kizárólagos célkitűzése nemcsak szakszerűtlen, hanem erőszakolt tenyésztői munkának minősül. Ebben a kérdésben került sok tenyésztővel ellentétbe a magyar szürkemarha tenyésztés, amely azonnal válságos helyzetbe jut, ha csak a tejtermelést vesszük figyelembe. Világviszonylatban a marhahús értéke egyenlő a sertéshús értékével, és így nagyobb figyelmet kellene fordítani a húshasznú marhák tenyésztésére is különösen akkor, ha az olcsón termel. Ezért javasoltam már évekkel előbb, hogy a meglévő tisztavérű magyar szürkemarhákat sürgősen számba kellene venni bizonyos fokú átválogatással, a legszigorúbb fajtatisztaság figyelembe vételével, a küllemileg súlyosabban hibás állatok kizárásával. Felvásárlás útján több állami gazdaságban és nagyobb tsz-ben létesíteni kellene egy-egy gondosan összeválogatott tenyésztőrzset, amely kis költséggel is tartható és bizonyos hasznót is hajt. Ezek a rideg-gulyabeli törzsek bizonyos jövedelmezőséggel egészítenék ki szarvasmarhatenyésztésünket, hasonlóképpen az olaszországi tenyészetekhez, ahol a kizárólagos tejtermelésre beállított borzderes és fries fajták mellett a tisztavérű podóliai fajták leggyakrabban ugyanazon gazdaságokban megtalálhatók. A magyar szürkemarhák megfelelő üsző- és kifogástalan bikaborjai a továbbtenyésztés biztosítására kerülnének, míg a tinóborjakból nevelődnének azok az ökrök, amelyek nemcsak tetszetős formájuk, hanem kis költségű tartásuk miatt a legrosszabb útviszonyokban és kedvezőtlen időjárásban is a legolcsóbb és legmegfelelőbb vontató igaerőt szolgáltatnák. Általában a legelőn könnyen feljavított kondíciójú szürkemarháink a hústermelés, illetve a növendéknevelés szolgálatába állnának.

Végül meg kell emlékeznünk a magyar szürkemarha tenyésztésének másik céljáról, amely az új fajták kitenyésztését, nemesítő keresztezését, ceppvér keresztezését stb. szolgálná. De természetesen a keresztezés sikere attól is függ, hogy a felhasznált egyedek a fajták skálájának fokozatában milyen távol vannak egymástól, és nem nagy-e a típusbeli különbségük. Rendszerint egy ősi, parlagi és egy kitenyészített fajta első, esetleg második keresztezése ad kiváló egyedeket. Pl.: a magyar mangalica és a berkshirei sertés kereszteződése igen hízekony árusértés előállítását eredményezi. A magyar szürkemarha állományunk legnagyobb része az idők folyamán a vörös frank, illetve a bajor tarkamarhával keresztezési tenyésztésbe került, majd a svájci származású berni és szimmentháli marha nemesítő hatására keletkezett a jelenlegi magyar tarkamarhánk. Ez a marhafajtánk hívatva lesz világviszonylatban is bizonyos eredmények elérésére, mivel a magyar szürkemarha sok értékes tulajdonságát örökölte. Hasonló célok elérésére folyamatban van a magyar szürkemarha és az orosz koztromai fajta keresztezése, amelynek eredményeit nemzetközi viszonylatban is nagy figyelemmel kísérik.

Dr. Horváth János
állami főállatorvos, okl. gazda.

I R O D A L O M :

Csukás Zoltán: A podóliai marhacsoport az Appenini félszigeten. Debreceni Gazd. Akad. Munkái 1943. II. 4., és a magyar szürkemarhára vonatkozó összes közleményei.

Magyari András: A podóliai szürkemarha „alföldi magyar” fajtának testnagysága. Mezőgazd. Kutatások 1941. XIV. 233.

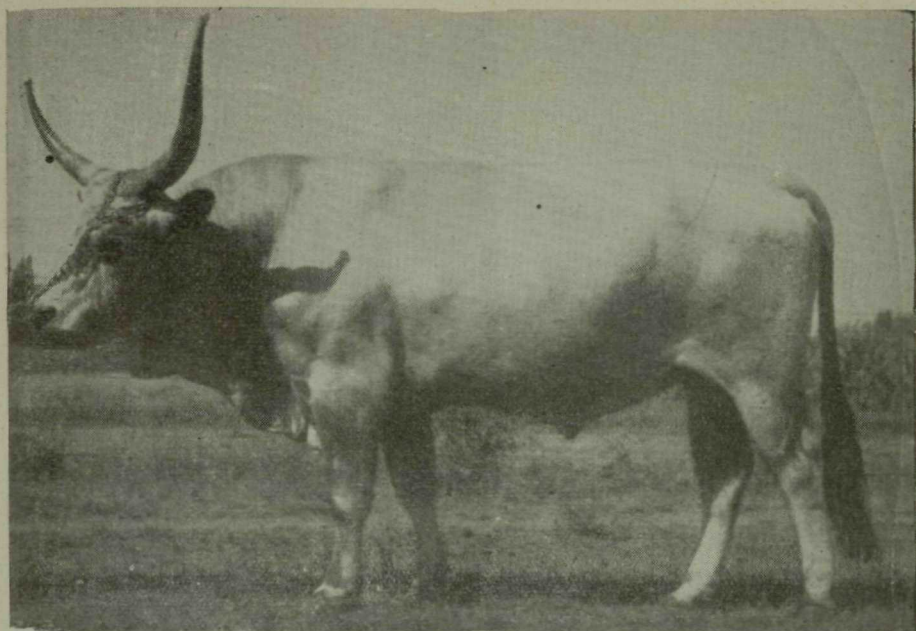
Kerékgyártó Géza: A podóliai szürkemarha „alföldi magyar” fajtájának testarányai. Mezőgazd. Kutatások 1941. XIV. 317.

Liszkun: Szarvasmarhatenyésztés, 1953.

Princ Gyula és Teleki Pál: Magyar földrajz. A magyar munka földrajza II. kötet.

Anghi Csaba: A magyar marha szabadságharcunkban. „Tiszántúli gazdák” 1948. III. 15.

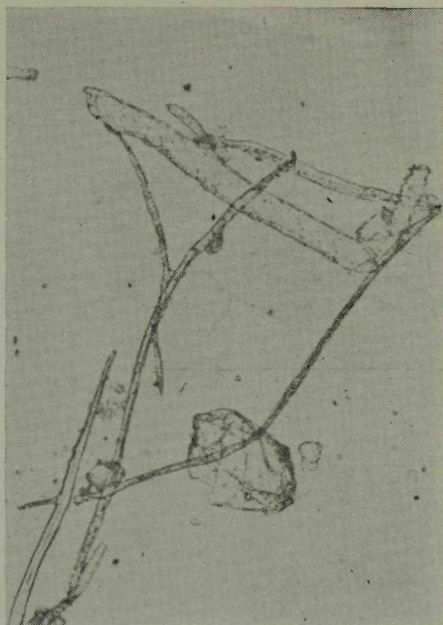
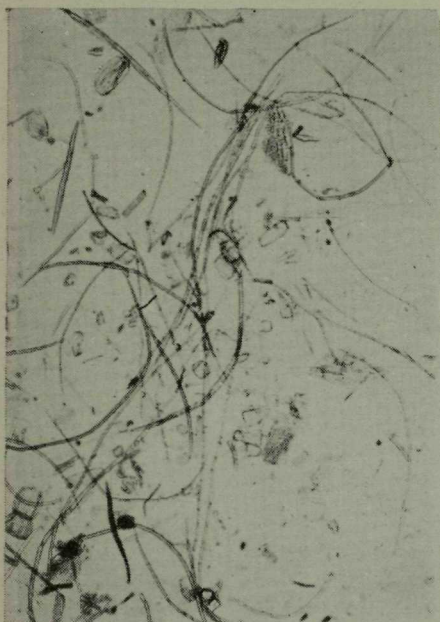
Horváth János: Az alföldi magyar szürkemarha tenyésztésének jelentősége. Magyar Állatorvosok Lapja 10. évfolyam 4. sz. 1955., 133.

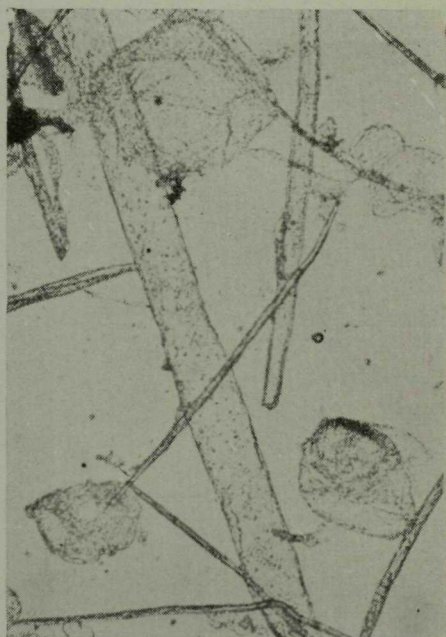
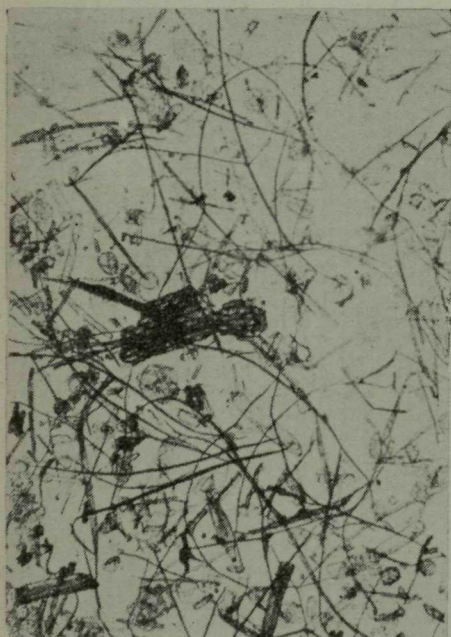
6910/3 Fickó, négyéves szürke bika, az 1957. évi „Nagykun Napok” kiállításon II. díjat nyert. Tenyésztő: Dr. Horváth János, Kenderes.
(Oláh Károly felvétele.)

4023/6 Fürjes egyéves szürke üsző. Anyja: 4023 Fogoly 6910/9., Kenderes. Apja: Ohat, 781/1. Élősúly: 286 kg. Marmagasság: 121 cm. Övméret: 153 cm. Elülső lábszár körmérete: 17 cm. Tenyésztő: Dr. Horváth Ferenc, Kenderes.
(A szerző felvétele.)

Rizsszalma cellulóz.

40-szeres nagyítás

Édesgyök cellulóz.

200-szoros nagyítás.

Újabbkísérletek a Szolnoki Szalmacellulózgyárban

Egy ország ipari és kulturális fejlettségének színvonalát nem utolsó sorban az egy főre eső évi papírmennyiség felhasználásával mérik. Éppen ezért érdemes lesz összevetni hazánk és néhány más állam egy főre eső papírfelhasználásának mérték-számait.

Magyarország évi papírttermelése kb. 100 000 tonna. Ez annyit jelent, hogy egy főre évente 10 kg körüli papírmennyiség jut. De ha figyelembe vesszük a különleges és főleg rotációs papír behozatalunkat, akkor ez a szám kb. 12,6 kg-ra emelkedik. Nem kétséges, hogy ma hazánkban papírhiány van. Ezt többé-kevésbé mindenki érzi, mert kulturális, ipari és kereskedelmi, csomagolási, valamint egészségügyi vonatkozásokban nem tudjuk a papírszükségletet kielégíteni.

Vizsgáljuk meg ezután a közelünkben lévő államok helyzetét. Csehszlovákiában az egy főre eső évi papírfelhasználás 30 kg, a Német Demokratikus Köztársaságban 36 kg, Lengyelországban és Olaszországban 25—27 kg, tehát jóval magasabb, mint a miénk. A fejlett iparral rendelkező nyugateurópai országokban 40—60 kg az évi fogyasztás. Meg kell azonban azt is állapítani, hogy számos olyan kapitalista ország van, amely e téren mögöttünk áll. Így Spanyolországban 8 kg, Izraelben 8 kg, Görögországban 6 kg, és — ami a legfeltűnőbb — a délamerikai államokban 2—10 kg között változik az évi felhasználás. Az ipari fejlődés kezdetén álló Kínában és Indiában $\frac{1}{2}$ kg körüli papírt használ fel egy ember évente. Nem érdektelen azonban az sem, ha a világviszonylatban egy főre eső papírfogyasztást összehasonlítjuk a mi papírfelhasználásunkkal. Világviszonylatban átlagosan 22 kg papír jut egy főre, és ez a szám — összevetve a magyar, kb. 12 kg-os felhasználással — azt mutatja, hogy Magyarország a világtárlagnak csak a felét éri el. Nem kétséges, hogy törekednünk kell nemcsak a világtárlag elérésére, hanem annak túlszárnyalására is.

A papírfelhasználás terén természetesen világszerte fejlődés mutatkozik. A kapitalista országok a háború előttihez képest 20—30% papírttermelési emelkedést mutatnak fel. A szocialista országok fejlődésének jellemzésére fogadjuk el a Szovjetunió adatait. Puzarjov a „Zelstoff und Papier” 1957 novemberi számában megállapítja, hogy a Szovjetunióban 1913-ban a papír- és kartontermelés együttesen 217 000 t míg ugyanebben az évben a cellulóztermelés teljesen jelentéktelen volt. 1940-ben a papír- és kartontermelés 960 000 tonnára, a cellulóztermelés pedig 876 000 tonnára emelkedett. 1956-ban 2 500 000 t papírt és kartont, 2 600 000 t cellulózt gyártottak a Szovjetunióban. Ezzel a termeléssel a Szovjetunió a világ negyedik legnagyobb papírgyártó államává fejlődött. Még nagyszerűbbek azok a tervek, amelyek szerint a Szovjetunió egy főre eső papírfogyasztását a nyugati kapitalista országok színvonalára kívánja felemelni, azaz termelését közel ötszörösére fogja fejleszteni. A Német Demokratikus Köztársaság és a Csehszlovák Népköztársaság tervei ugyancsak jelentős papírgyártási célkitűzéseket tartalmaznak, amennyiben 45—50 kg-ra óhajtják felemelni az egy főre eső évi fogyasztást.

A többi népi demokratikus országban a fejlesztési ütem hasonlóképpen nagy. Hogyan alakult a magyar papíripar fejlődése? 1938-hoz, illetve az 1945-ös színvonalhoz képest hazánk papíripara jelentős fejlődést mutat. 1938. évi termelésünkhöz viszonyítva 1955-ben 197%-ra emelkedett papírgyártásunk, míg 1945-höz képest is kb. 50% termelésnövelést jelenthetünk. Meg kell azonban állapítanunk azt is, hogy az elmúlt 10 évben a papíripar fejlesztése elmaradt főleg az egyoldalú nehézipari fejlesztési politika következtében. A mégis mutatkozó eredményeket elsősorban az időalap jobb kihasználásával, a jobb begyakorlottsággal és a munkaintenzitás fokozásával sikerült elérni. Nem kétséges, hogy iparunk általános fejlesztése megköveteli a papíripar fejlesztését is.

Ma hazánk évi 180—200 millió forintot költ importpapírra. Már maga ez a szám is azt követeli, hogy a papíripart és ezen belül a papírgyártás alapjául szolgáló cellulózipart feltétlenül fejlesszenünk kell. Mindjárt itt — a gondolatmenet elején —

szögezzük le, hogy ne válasszuk a fejlesztésnek azt a módját, amely mögött import hűződik meg. A szakemberek között sok szó esett és esik ma arról, hogy a papíriparon belül mit fejlesszünk elsősorban: magát a papírgyártást vagy a papíralapanyag gyártást, tehát elsősorban a cellulózyártást. Mindkét felfogás mellett és ellen számos érvt lehet felhozni, de ezeknek részletezése nem lehet célja rövid ismertetésünknek. Véleményem szerint azonban a fejlődésnek párhuzamosan kell történnie. Egyrésztől ugyanis fejleszteniünk kell magát a papírgyártást, vagyis a régi elavult papírgyártó gépeket fel kell újítani, vagy új és gazdaságosabban dolgozó gépekkel kell helyettesíteni, másrészt fejleszteniünk kell az alapanyaggyártást, mégpedig hazai nyersanyagforrásokból, hiszen a csepei és szolnoki cellulóztermeléstől eltérítve — s ez csak töredéke a hazai szükségletnek —, majdnem teljesen külföldi cellulózra vagyunk utalva.

Nem kell külön hangsúlyozni a hazai alapanyaggyártás gazdasági jelentőségét, mert ez ma már mindenki előtt világos. Bizonyítékul szolgáljon csupán egyetlen kiragadott — bennünket közelebről érintő — szám: a kísérleti üzemként épített Szolnoki Szalmacellulózyár — világpiaci áron számítva — napi 1500 dollár értékű cellulózt termel. Ehhez csupán még egy érdekes adat: Magyarország összes behozatalának kb. 5%-át alkotja a papíripari vonatkozású behozatal. Azt hiszem, hogy ez a néhány adat nagyon meggyőzően beszél.

A papíripar gazdasági jelentőségét felismerve meg kellett tehát vizsgálni elsősorban a hazai nyersanyag alapuló cellulózyártás kérdését.

A cellulózyártás elsőrendű és klasszikus nyersanyaga a lucfenyő. Hazánk fában rendkívül szegény ország, fenyőfaállományunk pedig egyszerűen jelentéktelen. Ezt az alapanyagot tehát nem vehetjük tekintetbe.

Más országok példájából kiindulva az egyéb lombos fafélések között a nyárfából történő cellulóz előállítását kellett figyelembe venni. A nyárfa ugyan nem ad ugyanolyan jó minőségű cellulózt, mint a lucfenyő, de a külföldi és a hazai tapasztalatok szerint felhasználható. Hazánk talajtani és éghajlati viszonyai olyanok, hogy a nyárfa telepítésére különösen kedvezőek. Az Országos Tervhivatalhoz beküldött jelentések szerint az ország egyes erdőigazgatósági területein — a Nagybereki Állami Gazdaságban, a Keszthelyi Mezőgazdasági Kísérleti Intézetben, a szolnoki és szegedi erdőigazgatóságok telepén — 1952-ben és 1953-ban ültetett fák törzse a 20 cm-es átlag átmérőt már elérte, sőt Keszthely környékéről 30 cm-es átlag átmérőt jelentenek. Nem kétséges tehát, hogy a nyárfatelepítések növelését feltétlenül szorgalmaznunk kell annál is inkább, mert Magyarországon 70 000 hektár olyan terület van, amely nyárfatelepítésre alkalmas, és jelenleg nincs kihasználva. A hazai fafélések közül tehát a nyárfa látszik cellulózyártás szempontjából elsőrendű fontosságúnak.

Olaszország példáján elindulva meg kell vizsgálni egy nádféleségnek — az Arundó donaxnak telepítési lehetőségeit is. Ebből a növényből az ún. kémiai cellulóz minőséget — tehát műselyem, műrost és celofángyártásra alkalmas cellulózminőséget is — elő lehet állítani. Az Arundó donax termesztési körülményei, talajtani és főleg időjárás követelményei azonban meglehetősen kényesek, és a szakemberek szerint kétséges, hogy ezeknek a körülményeknek hazánk talajtani és időjárás viszonyai meg tudnak-e felelni. Ezzel a növényvel tehát elsősorban mezőgazdasági szakembereknek kell foglalkozni természetesen kísérleti jelleggel.

A hazai papíripari nyersanyagkutatás terén a Szolnoki Szalmacellulózyárnak jutott az a feladat, hogy vizsgálja meg néhány legfontosabb hazai cellulózyártási alapanyag felhasználási lehetőségét, miután az előbb már említettek szerint lucfenyőből történő cellulóz előállítás nem lehetséges, és miután mostani nyárfatelepeink e célra még nem kitermelhetők. Igaz ugyan, hogy Csepelen lucfenyőből folyik cellulóz előállítás, de importfából. A Szolnoki Szalmacellulózyárban 1954 februárja óta állítunk elő szalmacellulózt, mégpedig rizsszalmából. A kezdeti üzemi és technológiai nehézségeket leküzdve, ma már olyan minőségű cellulózt állítunk elő, amelyet papírgyáraink szívesen fogadnak. Ezért a Szolnoki Szalmacellulózyár létesítését sikeresnek kell elkönyvelniünk, mert feladatát teljesítette és teljesíti, vagyis megmutatta, hogy hazai rizsszalmából ma már a papírgyártók által jól felhasználható fehérített — tehát író- és nyomópapírféleségek gyártására alkalmas — cellulózt lehet előállítani. A szolnoki gyár azonban nemcsak gyártóüzem, hanem feladatául vállalta a kísérletezést is.

Sokan azt gondolják, hogy a szalmaféleségek közül a rizs szalmája a legjobb cellulóógyártási alapanyag. Ez a kérdés nem így áll. A búza és főleg a rozs szalmája feltétlenül jobb e célra. A rizsszalmát csak azért választottuk, mert ezt a szalmaféleséget a mezőgazdaság egyáltalán nem, vagy csak kényszerű körülmények között használja fel. Így helytálló az az elgondolás, hogy elsősorban a más célra alkalmatlan anyagot kell felhasználni.

A cellulózipar fejlesztése azonban megköveteli, hogy a jelenlegi szalmacellulóz termelést megsokszorozzuk. Erre a célra épül majd a Dunai Cellulógyár, amely naponta 50 vasúti kocsira való szalmát fog feldolgozni. Az ország rizstermelő területének csökkentése — amit a vetésforgó bevezetése és a gazdaság kiküszöbölése feltétlenül indokol —, azonban lehetetlenné teszi a Dunai Cellulógyárnak rizsszalmával történő ellátását egyszerűen azért, mert nem lesz annyi rizsszalmánk, amellyel ennek a gyárnak évi kapacitását biztosítani tudnánk. Ezért kellett megvizsgálni Szolnokon — bár erre vonatkozólag külföldön már pozitív eredmények vannak — a búzaszalmából történő cellulóz előállítását.

A búzaszalmával folytatott szolnoki kísérletek jó eredménnyel végződtek. Bebizonyosodott, hogy búzaszalmából a nálunk alkalmazott monoszulfitos eljárással a rizsszalmacellulóznál jobb minőségű cellulózt lehet előállítani, ugyanakkor a kitermelési adatok is kedvezőbbek, mint a rizsszalma felhasználása esetén. A kísérletekhez a Szolnok környékén termelt búzaszalmát használtuk fel, és a nagyüzemi gyártást 10 napon keresztül folytattuk egyhuzamban, hogy az eredményt vagy az eredménytelenséget ne ingathassa meg a kísérlet rövid időtartama. A kérdést nyersanyagellátás szempontjából is meg kell vizsgálni.

A mezőgazdák nem szívesen mondanak le a gabonaszalmáról. Hazánkban viszont annyi gabonaszalma terem, hogy a szolnoki gyárnál hétszer nagyobb kapacitására tervezett Dunai Cellulógyár üzemelése után sem érezheti meg a szalmafelhasználásban mutatkozó különbséget a mezőgazdaság. Hiszen a felhasznált gabonaszalma mennyisége ez esetben is csak akkora lesz legfeljebb, mint amennyi ingadozást mutat az egyes évek között országunk szalmatermelése. Ez pedig az ország mezőgazdaságát eddig még soha sem állította komolyabb nehézségek elé. Míg Magyarország a Dunai Cellulógyár üzemelése után az évi szalmatermelésnek csak mintegy 2%-át fogja cellulóógyártásra felhasználni, addig Hollandiában jelenleg az évi szalmatermésnek mintegy 30—35%-át használják fel ipari célra. Hollandia példáját azért választottam, mert ez az ország is jelentős mezőgazdasággal rendelkezik.

A másik megvizsgált cellulóógyártási alapanyag az édescirok volt. Ez a növényféléseg növénytanilag a Sorgum családba tartozik. Rendkívül előnyös tulajdonságokkal rendelkezik. A mezőgazdasági szakemberek véleménye szerint ez a növény a jövő növénye, mert felhasználható a szemtermése, a szárából kiperéselt cukros léből alkoholt lehet gyártani, és a préselés után visszamaradt növényi szár pedig cellulóz előállítására használható. A kérdést tulajdonképpen dr. Kőszegi Dénes, a Szegedi Orvostudományi Egyetem professzora vetette fel. Az ő kísérletei alapján már gyártottak az édescirok szárából alkoholt. Az alkoholhozam gazdaságossági számai rendkívül kedvezőnek mutatkoztak. Ezek után vált szükségessé megvizsgálni azt, hogy az édescirok szárából lehet-e, és ha lehet, milyen körülmények között, iparilag felhasználható cellulózt előállítani.

Édescirokkal két ízben folytattunk Szolnokon cellulóógyártási kísérletet. Először 1957. április és május havában, másodsor 1957. november havában. A kiindulási nyersanyagot a szarvasi és kisújszállási kísérleti telepen termelték. A kísérlethez kapott édescirokféleség sajnos nem az a típus volt, amely a legtöbb cukrot is tartalmazza. A Szolnokra küldött szállítmány az ún. Minnesota féleség volt. Ez a féleség elsősorban szemtermő minőség, a szárában lévő lé csak kisebb mennyiségben — a Szegedi Egyetem vizsgálata szerint — mintegy 6%-ban tartalmaz alkohollá erjeszthető cukrot. A tipikus édescirok a Sumac féleség, amelynek kiperéselt leve 12—13% cukrot tartalmaz. Mi az előbbivel folytattunk cellulóz előállítási kísérletet.

Az első kísérletnél — a kiindulási anyag kis mennyisége miatt — nem vonhattunk le messzemenő következtetéseket, bár az ennél a kísérletnél nyert cellulózból sikerült olyan papírt előállítani, amely 20% cirokcellulózt tartalmazott. Ez a papírféleség általában megfelelt a szabvány által előírt követelményeknek. Az 1957. novem-

berében folytatott kísérletnél már mintegy 90 tonna édesircot használtunk fel. Maga a cellulózugyártási eljárás sikeresnek mondható. A gazdaságossági számítások azonban azt mutatták, hogy az édesircokból a rizsnél rosszabb feltételek mellett lehet cellulózt előállítani. Meg kell itt jegyeznünk, hogy a kiindulási anyagot előzőleg — műszaki berendezés hiányában — nem préseltük ki, és így a rizszes viszonyított rosszabb gazdasági mutatókat főleg ez a tény indokolja. Az édesircokból ugyanis sokkal kevesebbet lehetett egy gömbfőzőbe betáplálni, és így a főzőtér kihasználása lényegesen rosszabb volt. A kapott cellulóz minősége is gyöngébbnek mutatkozott, mint a rizszalmacellulóz minősége. A kapott édesircocellulózból azután finom csomagolópapírt próbáltunk előállítani. Sajnos, ez a kísérlet nem jól sikerült annak ellenére, hogy a behordott cirokcellulóz mennyisége viszonylag kevés volt. A papírgépi préseken a papírszalag sokat szakadt. A rendellenesség kiderítésére mikroszkóp alatt megvizsgáltuk a présekre ragadt anyagmaradványokat. Megállapítható volt, hogy az főleg a cirokcellulóz parenchim sejtjeit tartalmazta. Ez a második kísérlet tehát ellentmondó eredményt hozott az első kísérlettel szemben.

A cirokkísérlettel kapcsolatban meg kellett vizsgálni azt a kérdést is, hogy 1 kat. holdon mennyi a cellulózhozam ciroktermelés, illetőleg rizstermelés esetén. Rizszalmából holdanként átlagban 10 q terem, és ebből 3,5—4 q cellulóz állítható elő. Dr. Bajai Jenőtől (Martonvásári Mezőgazdasági Kutató Intézet) nyert adatok szerint 1 kat. hold cirokszár termése 20 tonna. Ebből a 20 tonna nedves szárból préselés után kb. 6 tonna abszolút száraz cirokrost marad és ebből — 22%-os kihasználást feltételezve is — 1,35 tonna cirokcellulózt lehet nyerni. Ez annyit jelent, hogy 3,5-szer annyi cellulóz hozama van 1 kat. holdnak édesircok termelés esetében, mint rizs termelés esetében.

Az eddigi cirokcellulóz gyártási kísérletek azt bizonyítják, hogy az ellentmondó eredmények miatt nem lehet biztos értékelést adni. A kérdést azonban nem szabad egyedül cellulózugyártási szempontból vizsgálni, hanem figyelembe kell venni azt, hogy ebből a növényfeleségből szentermést, alkoholtermést és cellulóztermést is lehet kapni. Véleményem szerint a kísérleteket komplex módon kell folytatni, vagyis a három előbb említett szempontot figyelembe véve kell a kérdést eldönteni. Ha csak a cellulózugyártási kísérletet vesszük figyelembe, akkor arra a megállapításra kell jutnunk, hogy a rizszalmából, vagy más gabonaféléseégek szalmájából előállított cellulóz mind hozam, mind pedig gazdaságosság tekintetében feltétlen előnyben van az édesircokból előállított cellulózzal szemben.

Megvizsgáltuk még a fűzfavesszőből történő cellulóz előállításának lehetőségét is. 1957 áprilisában ugyanis a Fűzkitermelő és Feldolgozó Vállalat azzal a kérés-sel fordult hozzánk, hogy az általuk rendelkezésre bocsátandó fűzfavesszőből próbáljunk cellulózt előállítani. Az előbb említett vállalat vezetői szerint fűzfavessző oly nagy mennyiségben áll rendelkezésre, hogy a Szolnoki Szalmacellulózgyár évi szükséglete biztosítva lenne. A kézzel hántolt fűzfavesszőből köztudomásúlag kosarakat készítenek, és ezeket jórészt exportálják is. De a kosárfonásra nem alkalmas, sérült, féregrágtá, jégverte vesszőt nem tudják megfelelően felhasználni, s így ezekből cellulóz lehetne előállítani. A fűzfavessző hántolása hazánkban kézi úton történik. Ez meglehetősen drága művelet. A cellulózugyártásra szánt fűzfavessző hántolatlan. Az ismert cellulóz előállítási technológiák alapján megállapítható volt, hogy fehérített, tehát minőségi cellulóz előállítására a hántolatlan fűzfavessző nem alkalmas.

1957. április havában kísérletképpen szulfátos eljárással készítettünk fűzfavessző cellulózt. Ez a kísérlet azt bizonyította, hogy a szulfátos eljárással lehet a hazai fűzfavesszőből cellulózt előállítani. A késztermék nem volt fehéríthető, mert a háncsrostok is benne voltak a kiindulási anyagban. Így ez a termék annyira inhomogén volt, hogy fehérítésről illuzórikus lett volna beszélni. A kísérlet eredményeképpen kapott fehérítetlen fűzfavessző cellulózból 50%-os behordással középfinom csomagolópapírt gyártottunk, s ez a papírgépen jól futott.

1957. szeptember, majd november havában a kísérletet a Szolnokon szokásos monoszulfitos technológiával megismételtük. Ezek a kísérletek azt bizonyították, hogy monoszulfitos eljárással — vagyis a Szolnokon jelenleg alkalmazott technológia szerint — nem lehet cellulózt előállítani. A monoszulfitos főzés előtt felaprítottuk, majd a második kísérletnél kalapácsos malomban őröltük a fűzfavesszőt, ennek ellenére

a kiindulási anyagot nem sikerült még nagyobb mennyiségű vegyszer adagolásával sem feltárni. Mivel a fűzfavesszőből előállított fehérítetlen cellulóz feltétlenül drágább, mint az ugyanerre a célra alkalmazott és igen olcsón előállított ún. szalmafélanyag, a fűzfavesszőből történő cellulóz előállítása gondolatáról egyelőre le kellett mondanunk. Valószínű azonban, hogy fűzfavesszőből elő lehetne állítani nagyhozamú ún. félkémiai cellulózt (semichemical-pulp) a defibrátor vagy chemipulper segítségével. Lehetséges az is, hogy ha megoldást nyerne a fűzfavessző hántolása, a szulfátos eljárással cellulóz is előállítható lenne fehérített minőségben.

A Szolnoki Szalmacellulózgyárban lefolytatott kísérletek azt bizonyítják, hogy jó úton haladunk. Egy kísérlet értékéből annak pozitív vagy negatív jellege — véleményem szerint — nem von le, hiszen a negatív eredmény is fontos azért, hogy helyes irányba terelje a további kísérleteket. Az eddigi eredmények alapján mindenesetre megállapítható, hogy a rizs- és a búzaszalmából jó minőségű és a papíripar által jól felhasználható cellulózt sikerült nagyüzemileg folyamatosan előállítani. Cellulóznyersanyag bázisunkat fa felhasználás esetén csak a nyárfára alapíthatjuk, mert talajtani és éghajlati viszonyaink ezt biztosítani tudják. Indokolatlannak látszik azonban tovább kísérletezni az édescirok vonalán is, mert ez a növény népgazdasági szinten is rendkívül gazdaságosnak mutatkozik. A fűzfavesszőből történő cellulóz előállítását még számos kísérletnek kell megelőznie.

A Szolnoki Szalmacellulózgyár eredményes munkát végzett a szalmacellulóz — főleg az európai viszonylatban egyedülálló —, rizsszalmacellulóz előállítására. De az ezt követő kísérletek már megszabják azt az utat, amelyen a mostani körülmények között hazai cellulóz iparunknak haladni célszerű és gazdaságos.

Dr. Molnár László

A szolnoki Holt-Tisza moszatairól

Földünk tavaiban, tengereiben, folyóiban a legegyszerűbb növénytörzsek sorába tartozó moszatoknak végtelen sokasága él. Nagyrészüik parányszervezet, szabad szemmel nem is látható, csak mikroszkóppal. (Vannak a moszatok között nagy, sőt óriástestű növények is, ezek azonban csak a tengerek lakói.)

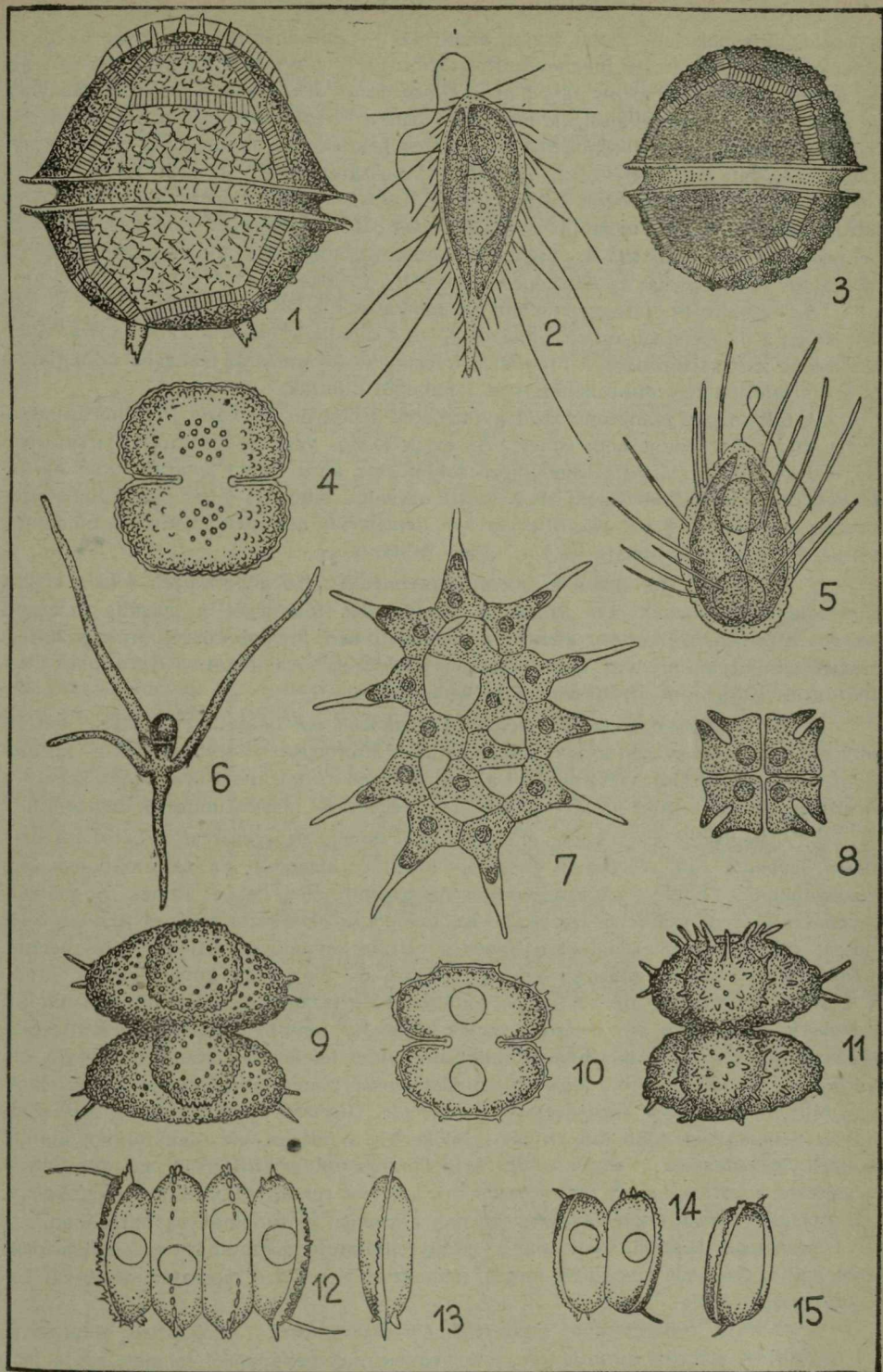
A moszatoknak alapvető, döntő jelentőségük van a vizekben folyó élet szempontjából. A testükben megtalálható ugyanaz a jellegzetes zöld festékanyag, amely szárazföldi növényeket is zöldre színezi, ti. a klorofil. Ez a klorofil olyan kémiai műveletre képes, amit az ember ez idő szerint még a legfejlettebb laboratóriumi felszerelés birtokában sem tud utánozni. A klorofil ugyanis a környezetből felvett igen egyszerű anyagokból, a vízből és a széndioxidból bonyolult összetételű anyagokat, cukrot, keményítőt épít össze oly módon, hogy leköti a Nap sugarait, és ezt a fényenergiát — mintegy a bonyolultabb molekulák összetartó erejeként — beépíti a keletkezett cukorba, keményítőbe. A moszatok — és általában a zöld növények — által termelt energiában gazdag ún. szerves vegyületeket fogyasztja el azután az állatvilág s maga az ember is. Saját testhőmérsékletét, mozgási energiáját pedig a felvett növényi táplálék elégetéséből nyeri. (Ezen persze nem változtat semmit az sem, ha a „táplálékláncba” egy közbülső állati szervezetet iktatódik be. A végső forrás mindig növényi táplálék az állatvilág számára.)

Nem akarunk ennek a kérdésnek a részleteibe hatolni, de már a fentiek alapján is kimondhatjuk azt az igen nevezetes megállapítást, hogy minden földi életnek az energiaforrása a zöld növények fényenergialekötő képessége, másként megfogalmazva, klorofil nélkül nem lehet élet a Földön. (Újabban egyes országokban moszatokat nagy tartályokban tömegesen tenyésztenek, és az így „előállított” szerves anyagból értékes fehérjedús állati takarmányt, bizonyos moszatokból értékes gyógyszereket, mint pl. a kortizon stb. nyernek. Ezekre itt nem térhetünk ki.) Minden vízi lélettér tehát — legyen az akár a végtelen óceán, akár egy kicsiny pocsolya — szükségszerűen a moszatokra alapozódik. Így pl. a halak is egy rövidebb-hosszabb táplálékláncon keresztül lényegében a moszatokból élnek. (A modern tógazdálkodásban műtrágyával és szerves trágyákkal jobb életfeltételeket biztosítanak a moszatoknak, hogy így egyes moszatfélések elszaporodva bővebb, közvetlen vagy közvetett haltáplálást és ezzel nagyobb halhúsgyarapodást eredményezzenek.)

De jelentős szerepük van a moszatoknak a vizek öntisztulásában is, vagyis a vizekbe jutó különböző szennyeződések anyagainak kedvező átalakulásában. Nem lehet csodálni, ha mindezeknek felismerése nyomán a *tudomány az utóbbi évtizedekben fokozott érdeklődéssel fordul a vizek paránynövényei, a moszatok felé.* A Tisza élővilágának szervezett kutatása során —, amely a Szegeden székelő Tiszakutató Bizottság irányítása alatt folyik — természetszerűleg kutatjuk a Tisza és holtágai moszatvilágát is. Lássunk egy kisebb, szemelvénytípusú részt az ilyenirányú eddigi munkákból, néhány jellemző és érdekesebb adatot a szolnoki Holt-Tisza moszatairól.

1957 őszén végeztem gyűjtéseket a szolnoki Holt-Tiszában, mégpedig a következő élőhelyeken:

1. *A nyíltvíz felszíni 20 cm-es rétege.* Itt a vízben lebegve élő, ún. planktonmoszatokat gyűjtöttem. Innét 58 féle moszatszerkezetet mutattam ki. Az összmoszatnépesség százalékában kifejezve a következő szervezetek voltak ennek a plankton-

moszategyüttesnek jellemzőbb tagjai, amelyeket — miután nincsen magyar nevük — csak latin nevükön tudok megnevezni: A *Microcystis flos-aquae* kolóniákban élő egysejtű, gömbalakú kékoszat 18%-ban, a *Gloeococcus Schroeteri* egysejtű, gömbalakú, de négyes csoportokat alkotó zöldmoszat 9%-ban, a *Peridinium bipes* páncélos ostorosmoszat 5%-ban és az *Asterionella formosa* csillagalakú sejtsoportokat alkotó kovamoszat 5%-ban volt képviselve. További 8 moszatszervezet (köztük jelentősebb a *Coelosphaerium Naegelianum* kékoszat, az *Ankistrodesmus falcatus* és a *Crucigenia tetrapedia* zöldmoszat, valamint a *Mallomonas caudata* sárgászöld moszat) az össznépeség 22%-át tette ki. A vizsgált planktonmoszategyüttes többi, mintegy 46-féle moszatszervezete pedig az össznépeségnek 41%-át alkotta.

Az egysejtű és sejtsoportokban élő moszatok mellett „moszatgubancok” is voltak ebben a moszategyüttesben, amelyek főleg a *Cymbella prostrata* kovamoszat nyálkatömlőre zárt sejtsoraiból, a *Fragilaria intermedia* kovamoszat hosszabb szalagjaiból és a *Hormidium flaccidum* zöldmoszat fonalaiból állottak.

A felszíni víz planktonmoszategyütteséből két olyan szervezet is előkerült, amelyet a tudomány eddig nem ismert. Az egyik kettő- vagy négysejtű sejtársulásban élő, érdekes felületi tarajjal rendelkező zöldmoszat, amit éppen a taraja után *Scenedesmus cristatus*-nak neveztem el. A másik egysejtű, bibircses-fogas sejtfelületű zöldmoszat, amit *Staurastrum paxilliferum* var. *dentiferum* név alatt írtam le a tudomány számára. (Mindkettő ábrája az 1/a. rajzos táblán!)

2. A szolnoki Holt-Tisza másik megvizsgált élőhelye a *partközeli sekély vízben lévő zöldmoszatfonadék* volt. Ennek a fonadéknak főtömegét a spirális színtestű *Spirogyra* fonalas zöldmoszat alkotta. A fonalakon és a fonalak között mintegy 29-féle moszatot találtam, amelyek között mennyiségileg két kovamoszat, a *Gyrosigma attenuatum* és a *Synedra affinis* volt a legjelentősebb.

3. A harmadik megvizsgált élőhely a *partközeli sekély víz „vízvirágása”* volt. Itt helyenként egy kékoszatszfajnak, a már említett *Microcystis flos-aquae*-nak a víz felületén úszó, sárgászöld „vízvirágást” alkotó tömegei voltak megfigyelhetők. Ezeket a moszatsejteket a testükben lévő gázzal telt üregecskék, gázvakuólumok lebegtetik.

4. A negyedik megvizsgált élőhely a *vízi növények, elpusztult fekvő nádszálak moszatbevonata* volt. A vizsgált 4 élőhely közül ez bizonyult moszatszfajokban a leggazdagabbnak, 77 féle moszatszervezetet határoztam meg belőle. Ennek a moszatbevonatnak egyik uralkodó szervezete a *Cladophora glomerata* elágazó fonalas zöldmoszat volt, amelynek fonalain a *Synedra affinis* kovamoszat kisebb sejtsoportjai, a *Diatoma vulgare* kovamoszat zeg-zugos láncai és még más kovamoszatok ültek. A *Cladophora* fonalai mellett egyéb fonalas zöldmoszatok (pl. *Ulothrix variabilis*, *Mougeotia parvula*) is résztvesznek ennek a lenőtt (epiphyton) moszategyüttesnek, moszatgyepnek a kialakításában. A tipikusan lenőtt, letelepült életmódot folytató, ún. epiphyton moszatok között átmenetileg idetelepült planktonmoszatokat is észlelhettem, mint amilyenek a *Scenedesmus*, *Crucigenia*, *Gloeococcus*, *Cosmarium* stb. zöldmoszat nemzetségek több faja. Innét is előkerült a felszíni víz planktonmoszatainál említett *Scenedesmus cristatus* új faj és a *Staurastrum paxilliferum* var. *dentiferum* új változat, továbbá egy új *Staurastrum* faj, amelyet rendkívül erőteljes felszíni fogazata nyomán *Staurastrum dentiphorum*-nak neveztem el tudományos leírásában.

A szolnoki Holt-Tiszának már az eddig felkutatott moszatai is nagy alakgazdagságot, változatosságot mutatnak, amiről némi ízelítőt nyújt e moszatok néhányát bemutató rajzos tábla.

A szolnoki Holt-Tiszából ezen 1957. évi őszi gyűjtés feldolgozása alkalmával 120 moszatsfajt sikerült kimutatnom, amelyeknek csak néhányáról eshetett szó a fen-

tiükben. Abban a tudományos dolgozatban, ahol ezt a kérdést a moszatkutatók számára taglalom, természetesen részletesebben szólok mind a 120 moszatról, valamint részletes tudományos leírását adom az újonnan felfedezett 3 moszatnak (2 új faj és 1 új változat), amelyek ily módon szolnoki lelőhellyel, mint első lelőhellyel kerülnek be a tudományba. Ahhoz, hogy ennek a tőjlegű, csapadékvízzel, talajvízzel és időnként Tisza-vízzel táplált holtágnak a moszatvilágát részletesebben megismerhessük, kapcsolataikat a holtág többi élőlényeivel pontosan felfedhessük, természetesen még további vizsgálatoknak kell következniük.

Hasonló vizsgálatok a Magyar Tudományos Akadémia által jóváhagyott kutatási tervek szerint és az Akadémia anyagi támogatásával a Tisza élővizének egész magyarországi hosszában, valamint néhány tiszai holtágban is folynak. Ezekhez a vizsgálatokhoz a vízügyi szervek, így a szolnoki Vízügyi Igazgatóság is, ismételten jelentős segítséget nyújtottak a kutatóknak.

A Tisza élővilágát eddig tudományosan rendkívül hézagosan ismertük. Most már tervszerűen igyekszünk felkutatni a mi szép, százercű folyónkat. Amit jól ismerünk, azt jobban is becsüljük, ahhoz jobban is ragaszkodunk, és azt a gyakorlat számára is jobban tudjuk hasznosítani. A Tisza-kutatás is ezeket célozza a Tisza élővilágának rendszeres feldolgozásával.

A szolnoki Holt-Tisza moszataiból. (Táblamagyarázat.)

1. *Peridinium bipes f. excisum* páncélos ostorosmoszat. 2. *Mallomonas caudata* kovatúkkal és kovapikkelyekkel borított sárgászöldmoszat. 3. *Peridinium Volzii* páncélos ostorosmoszat. 4. *Cosmarium punctulatum* zöldmoszat. 5. *Mallomonas ovum* kovatús sárgászöldmoszat. 6. *Asterothrix raphidioides* planktongomba. 7. *Pediastrum clathratum* zöldmoszat. 8. *Pediastrum tetras* zöldmoszat. 9. *Staurastrum paxilliferum var. dentiferum*, a szolnoki Holt-Tiszából leírt új zöldmoszatváltozat. 10. *Cosmarium, ornatum* zöldmoszat. 11. *Staurastrum dentiphorum*, a szolnoki Holt-Tiszából leírt új zöldmoszatfaj. 12. *Scenedesmus cristatus*, a szolnoki Holt-Tiszából leírt új zöldmoszatfaj. 13. ua. oldalról. 14. *Scenedesmus cristatus* kétsejtű, rövidebb tuskéjú formája. 15. ua. oldalról.

A 8., 14., 15. ábra 1000-szeres, a 12., 13. ábra 1500-szoros, a többi ábra 750-szeres nagyítású.

A 7., 8., 12., 14., 15. rajzon ábrázolt szervezetek több sejtből álló, szabályos sejttársulást alkotnak, a 6. rajzon ábrázolt planktongomba többsejtű szervezet, a többi ábrázolt szervezet mind egysejtű.

Dr. Uherkovich Gábor

„A dévaványai juhbehajtás” szerzőségének kérdéséhez

Az Irodalomtörténeti Közlemények 1954. évi 1. száma Pap Károly gondozásában végre teljes szövegében közölte Arany János régóta emlegetett, de eddig ki nem adott zsengejét, *A dévaványai juhbehajtás*-t. Pap Károly közlése nagyon jelentős, hiszen egy már teljesen elkallódottnak vélt munkát mentett meg a feledéstől, s legalább szűk körben hozzáférhetővé is tette azt.

A közlés a szerzőt illetően eléggé tartózkodó, óvatos. Utal néhány régebbi, főleg századeleji megállapításra, de állást nem foglal a kérdésben. Pap Károly közlése nyomán az Irodalomtörténeti Közlemények 1956. évi 2. számában Dénes Szilárd, Arany János költészetének lelkes kutatója és ismerője igyekszik gondos filológiai kutatások alapján Arany szerzőségét legalább valószínűsíteni. Felhasználja egyrészt *A dévaványai juhbehajtás*-ra vonatkozó régebbi irodalmat, másrészt a közölt szöveg és Arany későbbi művei közötti azonosságot vagy legalábbis rokonságot.

Előljáróban is meg kell említeni azt az érdekes tényt, hogy — bár a művet több neves Arany-kutató ismerte már csaknem egy félszázaddal ezelőtt is — a szerzőség kérdésével egyedül Voinovich Géza foglalkozik. A rendelkezésére álló adatokat azonban — legalábbis hosszú ideig — nem találja elég meggyőzőeknek, hogy teljes bizonyossággal Aranyt tartsa szerzőnek. Voinovich Géza állásfoglalásának bizonytalansága elsősorban abból származik, hogy egyfelől semmiféle feljegyzés, vagy önéletrajzi adat nem tanúskodik Arany szerzősége mellett, másfelől a fiatal Aranyról nem hiszi, hogy olyan gördülékenyen tudott volna verselni, mint *A dévaványai juhbehajtás* szerzője. Igaz, hogy Voinovich álláspontja változik az idő folyamán, mégis az ő gondozásában 1952-ben megjelent akadémiai Arany-kiadás VI. kötetének függelékében (199. oldal) csak megemlíkezik *A dévaványai juhbehajtás*-ról, de Arany szerzőségével kapcsolatban nem nyilvánít véleményt, s a szöveget sem közli.

Voinovich ingadozásával szemben Dénes Szilárd idézett munkájában az adatok kapcsolódása és *Az elveszett alkotmány* néhány részletével való azonosság alapján Arany szerzőségét bobizonyítotttnak látja. Dénes Szilárd megállapításait általában elfogadhatjuk, s az ő adatait csupán néhány gondolattal szeretném kiegészíteni, főleg olyanokkal, melyek a Voinovich aggályoskodásainak alapját képező körülményekkel szemben Dénes Szilárd álláspontját igazolják.

A dévaványai juhbehajtás verselése teljesen megegyezik Csokonai Béka-egérharcának verselésével. Csokonai eposza — talán éppen csúfolódó, itt-ott pajzán témája és nyelve miatt — bizonyára kedvenc olvasmánya volt a kollégium diákságának Arany debreceni diákévei alatt is. Minden valószínűség szerint Arany is ismerte. A szomszéd falut kicsúfoló téma verseöntésénél szinte önként kínálkozott a kezdő verselő kisújszállási praeceptornak Csokonai pattogó, könnyed verselés módja. A versforma mellett a szatirikus ábrázolásmód is nagy segítséget jelentett a kevés gyakorlattal rendelkező költőnek. Arany szerzőségét valószínűsíti az a tény is, hogy a kézirat a rendelkezésre álló adatok szerint éppen Kisújszállásról indult el, méghozzá olyan személyektől, akik Aranyt személyesen is ismerték, így a költeményhez első kézből jutottak hozzá. Komoly bizonyítéknak kell tekintenünk Lovassy István közlését, aki kortársa volt Aranynak, s így közvetlenül juthatott a vers birtokába.

Ez utólag, elméletileg kikövetkeztetett megállapításoknál azonban komolyabb értékű bizonyítéknak tartom azt a tényt, hogy *A dévaványai juhbehajtás* meséje ma is él *Kisújszálláson*. Amikor Arany zsengejének publikálása megtörtént, előbb diákjaim, majd az idősebb kisújszállási emberek között kutatni kezdtem a mese eredeti formája után. Meglepő frissességgel él ma is a mese eredetije, mert nemcsak az idősebb, 60—70 év körüli emberek ismerték — (ahogy ez mostanában már nagyon sajnálatos módon ilyesmivel általában történni szokott) —, hanem a fiatalabbak, a 18—20 év körüliek közül is sokan hallották már a történetet. A mese ma élő formája körülbelül így szól: A dévaványai csöszök egy késő őszi reggel azzal a hírrel állítanak be

a ványai tanácshoz, hogy Kevi és Ványa határának találkozásánál nagy csapat birka jött át a kevi határból a ványaira. Itt az alkalom, hogy a keveket megfizetessék. Gyorsan be kell fogni a birkákat, s a kevektől jó bírsággépznt lehet majd érték követelni. A bíró azonnal összehívja a tanácsot, s gyorsan ki is adják a parancsot a nyáj befogására, a tanács tagjai pedig a bús bírsággépznt reményében alaposan bepálíknázva vonulnak ki a határba. A haditerv kidolgozása után a már elég ittas tanácsstagok és csószók — (akik még egyáltalán tudnak menni a kiadós italozás után) — nagy hangoskodás, kiabálás közepette kezdenek hozzá a nyáj betereteléséhez. Amikor közelebb érnek, legnagyobb meglepetésükre a birkák helyén egy nagy falka túzokot találnak. Az történt ugyanis, hogy a hajnali fagyban a harmat a madarak tollára fagyott, azért nézték azokat fehér bárányoknak a csószók, de a téli napsütésben a dér leolvadt, a madarak elmenekültek, s a medve bőrére előre elázott ványai tanács hoppon maradt.

A meglepő hasonlóság nem lehet tisztán a véletlen műve. A ma is élő mese és a vers magvát képező cselekmény között egyetlen lényegtelen eltérés van: az, hogy a versben darvak repülnek fel. Ez azonban semmit sem jelent, ez a változtatás lehet Arany szándékos, költői változtatása, hiszen a levegőbe emelkedő darucsapat képének beiktatásával még hatásosabb a még el nem ejtett medve bőrére nagyot ivó ványai tanács felsülése.

A ma is élő történet feltétlenül régebbi időkben keletkezett. Ezt a következtést alátámasztja az a tény is, hogy Kisújszálláson ma is él hasonló, a ványaiakat csúfoló más történet, pl. a ványai ébresztő óra története. (Ez azonban kissé drasztikus szövege miatt nem publikálható.) Ez azt mutatja, hogy a *Dénes Szilárd* által említett múlt századi falucsúfoló történeteknek Kisújszálláson is volt hagyománya. A ma élő történet elbeszélőinek hivatkozása, hogy a nagyapjuktól hallották, stb., azok is úgy örökölték szájhagyomány útján, nagyon is valószínűvé teszik, hogy ez az adoma már Arany kisújszállási tanítószkodása idején is élt. Ezt a történetet megismerve a már akkor is verselgető Arany a pajzán kollégiumi diákrónikák stílusában versbefoglalta, itt-ott természetesen egyes részeket kibővítve, a hatás kedvéért részletezve, színezve, felnagyítva.

Hogy Arany később nem emlegette ezt a művét, magyarázható a Bolond Istók utalásán kívül (hogy elégette első verseit) azzal is, hogy e diákos szárnypróbálgatásnak maga sem tulajdonított nagyobb jelentőséget, zsenigének, szárnypróbálgatásnak tartotta, amiről nem érdemes beszélni.

Az a tény, hogy a gyeredményben egyszerű kis falucsúfoló anekdotából ilyen kétségtelenül költői tehetségre utaló vers kerekedett, bizonyítja, hogy irodalomban, verselésben gyakorlott, epikus tehetséggel rendelkező író munkája áll előttünk. A körülmények találkozása: hogy egyfelől a minden valószínűség szerint a múlt század elejéről származó falucsúfoló anekdóta az alap, és Arany is ez időtájt tanítószkodott Kisújszálláson, nagyon is valószínűvé teszi Arany szerzőségét annál is inkább, mert ebből az időből Arany mellett csak egyetlen költői tehetség neve maradt fenn, aki esetleg még számbajöhetne, az Arany által is ismert és becsült, de tragikusan korán elhunyt kisújszállási költő, *Nagy Imre*, de az ő fennmaradt költői hagyatékában egyáltalán nem találunk olyan vonásokat, amelyek az ő szerzőségét csak kis részben is alátámasztanák. Ezzel szemben *Dénes Szilárd* alapos kutatása olyan komoly tárgyi és stílári rokonyságot, sőt egyezéseket tár fel Arany *Az elveszett alkotmány* c. eposza egyes részleteivel, amelyek alapján *Voinovich Géza* és elődei aggályoskodásajval szemben *majdnem biztosan állíthatjuk, hogy A dévaványai juhbehajtás szerzője Arany János volt.*

Az eddig elmondottakon kívül szeretnék még néhány kiegészítést fűzni *Dénes Szilárd* alapos és bizonyító erejű filológiai megjegyzéseihez, s a szerzőség kérdésében talán ezzel is sikerül a már felhozott érveket alátámasztani.

Dénes Szilárd is hivatkozik a 16. és 17. versszakra, amelyekben a paraszti származású bíró megvetéssel, lekicsinyléssel beszél a parasztokról. Ő *Az elveszett alkotmány* IV. énekével veti össze ezeket a sorokat.

Nem úgy koma! A kend paraszt
esze azt fel nem éri!
Tanítsa kend csak a kuvaszt,
Amely kendet kíséri.

Esze csak a bírónak van,
Ő ért, ítél másnál jobban,
Azért nagyobb a füle:

Hogy kendtek mind sültbolondok,
Az kendtek szerencséje,
Hanem amit én most mondok,
Az a dolog bibéje.

A hivatalában pöffeszkedő, gőgös, de önfejű, csak egyéni érdekeit szem előtt tartó bíró alakját sok tekintetben hasonló módon figurázza ki *A fülemüle* c. szatirikus versében, a 118—141. sorokban.

A tudatlan, másokat lenéző, saját hasznát előtérbe állító, de üresfejű bírórt ugyanolyan szatirikusan mutatja be, bár más körülmények között, mint *A dévaványai juhbehajtás*-ban.

A 6. versszakban rajzolt kép a magyarok közötti egyenlőtlenségről, ellentétekről nagyon rokon formában jelentkezik mint nemzeti betegség Arany több későbbi versében is. *A dévaványai juhbehajtás* 6. versszakában — még elég erőteljes Csokonai hatás alatt — így ír erről:

Most magyarul dévánkoznak
Ványa törvényházánál,
És ha ma egy törvényt hoznak,
Fél napig sem vigeál.
Így van a magyar hazában,
Mindenféle (sedriá)ban,
Minden országgyűlésen.

A fülemüle bevezető soraiban ugyan még csak a két szomszéd pörösködéséről, civódásáról ír Arany, de a befejező rész szatirikus tagadása már általános nemzeti vonásként mutatja be.

Magyar ember fél a pörtől, (148. sor)
majd a 154—156 sorokban így folytatja:

Semmiségért megpörölni,
Vagy megenni vagy megölni
Egymást korántsem akarja. (Összes Művei Ak. kiad. II. k.,

223. old.)

De ugyanezzel a gondolattal találkozunk *A nagyidai cigányok* I. énekének 191—192. soraiban is, Csóri vajda szájába adva a szavakat:

Aztán meg nagy átok e szép ivadékon,
Hogy az egyetértés közte igen vékony. (Ö. M. III. k. 222. old.)

Egy ilyen rövid ismertetés keretében nincs lehetőség hosszabb szövegrészek egybevetésére, így csak utalni szeretnék még egy hasonlóságra.

A ványai tanács féktelen mulatozása az örömhírre nemcsak *Az elveszett alkotmány Dénes Szilárd* által is említett mulatozási jelenetével mutat rokonságot, hanem erős hasonlóságot látunk Csóri vajda örömittas cigányainak mulatozásával is. A falucsúfoló ének tendenciája miatt a ványai tanácsot talán drasztikusabban illusztrálja a fiatal költő, de nagyon is rokon a féktelen mulatozás örömebe való belefelejtkezés mind a két leírásban.

Több mint 100 év távlatából természetesen nehéz a végső szót kimondani a szerzőség tekintetében. Úgy érzem azonban, hogy *Dénes Szilárd* alapos kutatásainak eredményeit e néhány megjegyzéssel sikerült még jobban alátámasztani, s valószínűsíteni, hogy *A dévaványai juhbehajtás* szerzője valóban az egykori kisújszállási segéd-tanító, Arany János volt.

Agotai László

A BUNDA

A szűr mellett a magyarság legszebb ruhadarabja a bunda. Tömege, mérete monumentálissá teszi. Valóságos vár, amelyben az egyén biztonságban érezheti magát. Tipikusan alföldi ruhadarab. Tükrözi a tájat és az embert. Évszázadokon, talán évezredekken át állt benne jószága mellett a pásztor. Felfogta az őszi hideg esőt, megállította a süvöltő pusztai szeleket. Mondja is a közmondás: „A bunda csak bunda, a szűr meg szűr.” Betemethette a pustoló, szikrázó hófergeteg, de a bunda alatt az ember örködött, vigyázta, terelte, óvta a barmot. Az ünneplő bunda? Öregnek tekintélyt, fiatalnak erőt, férfiaságot, hullámsága, a testen való ringása a járásnak, mozgásnak szépséget ad. Szerkezeti tagoltsága, vonalvezetése kihangsúlyozza a test derekasságát, fekete gallérja kiemeli az arcot, méltóságot ad neki.

Fő divatja itt volt az Alföldön. A neve általánosan bunda, eltérően más vidékektől, ahol inkább subának nevezik. A juhászbunda, ahogyan a praktikumot szolgáló, dísz nélkülieket nevezik, a kunsági és hajdúsági ember mindenese volt. A pusztázó emberek közt járva, ha szóba került a bunda, mindig a tisztelet, a megbecsülés hangján szóltak róla, és ki nem fogytak a dicséretéből. Ahol megvolt, óvták, féltették, mert újra szert tenni rá már szinte lehetetlen, ahol kikoptak belőle, ott szívbeli jóindulattal emlékeztek rá. Jártam juhász, gulyástanyákon, mindenütt akadt még belőle, s amikor az öreg Fülöp Sándor gulyás alámterítette Pentezugban, elmagyarázta, hogyan túrjem fejem alá a kötésit, hogy igazítsam puha derékajlnak, s ha fázom, hogyan dugjam a kötésibe a lábam. A pusztai éjszakában hallottam tőle a bunda himnuszát: „Az a bunda, akin fekszik, már 20 esztendő, mégse adnám a paplanos ágyért.” Mert tudja, voltak itt a Hortobágyon olyan mesterei a bundának, mint az öreg Farkas András, Szalontai József Csegén, a Szilágyiak — a fia itt van az államiba, dunna alatt játszik a feleségivel, pedig ő is érti a módját, jó bundákat, puszlikat szab, dehát ma már szanatóriumot építenek a pásztoroknak. Ezek tudtak jó mosatlan bundát készíteni. Meg se pisszent 10 évig, nem úgy, mint a szűcsöké, üsd össze, hagyd ott. Az csak cifraságból volt. De a pásztorbundák?! Mosta azt az eső eleget. Akkor még? Beállott az eső, hat hétig esett, állott a bundán a víz, mégse lett semmi baja. Megállította az esőt meg a szelet. Mindene volt a pásztornak a jó bunda, még mai napig is az, azelőtt meg még jobban.

Hajja, tanár úr! Volt édesapámnak egy bundája, az még igazi magyar bőr volt. Micsoda szőre volt! Majd elvesztem, amikor gyerekkoromban belebújtam. Emlékszem, egyszer egy vékonyacsa fattyú volt a pernye-komisszáros (1). Behajtottunk, édesapám a nyakából a gyerek vállára lökte a bundáját, az meg csak nyekkent egyet és összegyógyott alatta. Úgy szedték ki belőle. No, de olyan szőr volt az! Meg volt hozzá váltogatva az ürü. Külön abrakot kapott az a hat, amelyik bundának volt szánva. Kővér juh neveli a zsíros szőrt. Azt aztán nem járta az eső. Még a zombékon is elalhatott volna benne.

Dehát hol van már az ilyen szőr! Az egész Hortobágyon sem lehet összeszedni egy bundára való juhot. Nem is kell már. A fene beleesett a pásztoréletbe. Csupa építmény, tyúkpalota az egész Hortobágy.

Régen azt mondták: Eb a juhász bunda nélkül! Amilyen a juhász, olyan a bundája. Igaz is! Ezeken gumikabát van, a birkát meg fehér köpönyegben csinálják! (2.) Mondta is az öreg Farkas Samu: Hallod, jobb volna már, ha nem élnénk, azt is bánom, hogy kijöttem. Élet ez? A legelőt elvették. Eső nincs. Hova hajtsak? Minden nap öt-hat dög. Rízs ezeknek még az istenük is.

No, Pisztra, aludjunk!” Azzal megigazította a feje alatt néhai való jó lovának, Pisztrának a koponyáját és elaludtunk.

A mai pásztorok elbeszéléseinek szálán menjünk vissza jó száz esztendőt!

1) A tanyást nevezték pernyekomisszárosnak. A tanyás főzött a pásztoroknak.

2) Célzás a juhászok mesterséges juh megtermékenyítésére, amikor a juhászok valóban fehér köpönyegbe öltöznek be.

Beudant francia geológus írja 1818-ban Debrecen—Pest közötti útjáról: „A pásztorok egyetlen hajléka a bunda. Ezt hordják éjjel-nappal, télen-nyáron, s nem bújhatnak odúikba, mint a hegyi pásztorok. De ezek az állataikhoz hasonlóan edzett és vad legények, megadással viselik nehéz sorsukat”.

Beudant a szilaj pásztoroknak volt szemtanúja. A szilaj pásztorok még az ősi nomád pásztorok életét élték. Már csak a róluk szóló feljegyzésekből, rajzokból, szóbeli közlésekből rekonstruálhatjuk életmódjukat. De milyen szegényesen! Én most itt csak a bundával kapcsolatos emlékeket gyűjtöm össze, hogy lássuk a bunda sorsát a nomadizáló magyarok életében is. Alig 100 esztendeje még virágoztak, s ma már morzsákat is alig szedegethetünk utánuk.

Györffy István írja: ⁽¹⁾ „De jöttek ám a téli szelek, fergetegek, hóviharak! Embernek, állatnak ezek voltak a legkeservesebb napjai. Tüzelní nem lehetett, mivel a szél elhordta volna a tüzet, amitől az Isten óvjon, mert az egész nádas kigyulladt volna! Még a kötött aljú, kacagányos gallérú suba sem adott elég meleget... Vihar, szél ellen juh, vagy marhabőrből készült szárnyéket használtak, ezt karókra feszítették, a cövekkel lefogatták... A bojtárok közül a soros a nyáj mellett strázsált, a többi pedig a kunyhóban a tűz körül pörére vetközve hencsergett. Mert a kunyhóban szinte kibírhatalan meleg volt. Ha a kutya ugatott, vagy az istrázsa kiáltott, csak a bundát kavartották a nyakukba, s azon pörén mentek ki szétnézni. Fagyra, hidegre, órára se hederítettek... Ruházatuk legfontosabb darabja azonban a nagybundának nevezett ujjatlan suba volt, melyet 12—24 juhbőrből készítették a juhászokkal, s addig viselték, míg a birkaszag tartott benne. Ha kiment, a subának már nem volt becsülete többé! Nem volt ezen semmi dísz, mint a pásztorokén! Hogy a víz, eső, nedvesség ne járja, hájjal kengették”.

A pásztorviselet, különösen a kacagány és a bunda meghódította a falusiakat is. A hatóság már 1760 körül nem győzte eleget tilalmazni a kényességre és bujaságra ingerlő ruhadarabot.

A jegyzőkönyvek és a tilalmak szerint a városiak a XVIII. század végén a bunda viseletét átvették a pásztoroktól. Ekkor alakult ki és fejlődött a század folyamán az egykor tilalmazott бүдös, zsíros bunda a magyarság egyik legremekebb ruhadarabjává, amelyben a magyar ízlés, a magyar díszítőművészet, a magyar lélek oly csodálatosan kifejeződött.

De mielőtt ezt a kiteljesedését vizsgálánk, nézzük meg a bunda történetét.

A bundaviselet valószínűleg nomád állattenyésztő korunk óta kíséri bennünket. Suba szavunk a XIV—XVII. századbéli írott emlékeinkben nagyobb részben prémekkel bélelt újjast, vagy újjatlan, kívül textillel borított ruhadarabot jelent. Ez természete-

¹⁾ Györffy István: Nagykunsági Krónika 19. o.

²⁾ Balogh Jolán: Mátyáskori, illetve késő középkori hagyományok továbbélése műveltségünkben. Ethnographia, 1948. 19. old.

tesen nem zárja ki, hogy a nép ruházódásában a suba tiszta bőr ruhadarabot ne jelentett volna. Sőt fejlődésében nézve, elsődlegesen azt kellett jelentenie, mert a suba-bunda szóval tulajdonképpen a *szőrmét* nevezték meg. A textilneműek terjedése divatba hozta aztán azt, hogy a bőrruhákat selyemmel, bársonnyal, szövettel borították. Balogh Jolán írja (2), hogy a szőrével befele fordított, kívül selyemmel, szövettel, bársonnyal borított suba Mátyás király idejében igen népszerű és előkelő viselet volt. Az egyszerű báránybőr subák ugyanilyenek lehettek, ha nem is szabásukban, hanem lepelszerűségüknel fogva. Lényegében alig különbözhettek a mai paraszt subától. A Jordánszky Codexből (1516—19.) olvashatjuk „Zerzee ysten Adamnak és hiev feleségheenek swbaival belloetha kenteseketh”. Világosan érthető, hogy a szőrmebélés neve suba, az elkészült ruha pedig a köntös. A polgárság is használta. Debrecen város tanácsának 1552. évi jegyzőkönyve említi Ember Mihály nevű civis két subáját. „Egyik nyest, a másik farkasbőr suba volt”. (1) A debreceni szűcs céh 1598. évi árszabása nem jelöl tiszta bőr subát, hanem rókabőrből „szín subát” említi, ami valószínűleg bélelt ruhadarabot jelent, tekintve, hogy rókabőrrel van szó. Hosszasan idézhetném e századokból a subát, mind bélelt ruhadarabot jelentene. A fordulat a XVIII. század elején történt meg. Ekkor már területünkön használatba jön a bunda szó, és a parasztok, pásztorok mai értelemben vett báránybőr bundáját jelenti. 1733-ban Szűcs Papp János hagyatékában találunk egyet (2). „Kabai István 1753-ban megparancsolta cselédjének, hogy ne tüzeljen, ne pipáljon az istállóban, inkább a nagybundát vigye ki, abban feküdjön”. (3)

Általánosan viselt, igen népszerű ruhadarab ekkor a bunda, parasztok és pásztorok, sőt a városi polgárság között is. Palugyai Imre írja (4): „A férfiak fő ruházati cikke a bunda (suba). Abban jelennek meg ünnepnapon a szentegyház boltozata alatt; úgy a téli hideg, tavaszi apró csipős szelek, mint a nyári hőség s rögtön változó éjjeli hidegek, őszi esők, ködök ellen egyaránt jótékony hatását tapasztalja e nagy róna föld népe; elomlás, vagy halál választja meg őket egymástól”. Más helyen: „Viseletükben is híven megőrzik a magyar, különösen a debreceni tartást a juhász bunda, szűr viseletet különösen kedvelvén; olyannyira, hogy már 1750-edik évben a Váci Püspöki Hivataltól szigorú rendeletek adattak ki az iránt; hogy a szolnoki lakosok, a kiállhatatlan zsírszag miatt, juhászbundában az egyházba lépni ne merjenek; de mivel a szolnoki paraszt a piszkos subát gálaruhának, a tisztességes fehér szűrt pedig megalacsonyító öltözetnek tartá, az akkori ismételt rendelkezéseknek nem igen engedelmeskedék. 1780-ban Túrkeve tanácsa is úgy határoz, hogy zsíros bundában tilalmas a templomba járni.”

Mi az oka, hogy a bunda szavunkat csak a XVIII. században találjuk meg írott emlékeinkben? A kérdés eldöntése nyelvészeink dolga, rájuk vár a két szó: suba — bunda viszonyának, jelentésének az eldöntése. Nekem az az érzésem, hogy a bunda szó már a XVIII. század előtt is megvolt, mint ahogy a bőrből való bunda is megvolt, a neve is bunda volt, de nem került feljegyzésre, minthogy az általa jelölt бүdös, zsíros paraszti ruhadarab sem volt említésre, számbavételre méltó. Ezzel szemben a drága, subával bélelt ruhadarabok, mint előkelő öltözet neve fennmaradt. Állításom mellett szólnak a szűcsök árszabásai is. Az 1598. évi debreceni, de még az 1760. évi túrkevei árjegyzék sem említi bundát. Miért? Mert nem is csinálták. Ezideig a szűcsök csak béleléssel, vadak bőrének kikészítésével, igényesebb ruhadarabok (mente, ködmön) szabásával foglalkoztak. A bundavarrás, mint népi mesterség öröklődött a juhászok, parasztok, *bundavarrók* kezén. Györfly István idézi (5): „Világosságra jöven Dudás Simon János nyájjuhász régi megrögzött ravaszága, hogy magának és cselédjeinek bundákat varrt, melyekről azt állítja, hogy maga juhainak bőrből varrta, azonban ellenmondásba keveredik”. (1780.) Nekem is több öreg, főleg városi (debreceni) szűcs megerősítette, hogy a bundákat főleg a juhászok készítették, nemcsak maguknak, hanem gazdáiknak is és a falusi parasztoknak is. 1730-ban zajlik le a debreceni szabók és szűcsök nagy pere, amely után megengedtetik a szabóknak a szőrmével való bélelés, ezzel a szűcsök eddigi mesterségüknek jó felére a szabók is jogot kapnak. A debreceni szűcs céh 1793. évi limitációja még jobban szemlélteti a szűcs

1) Zoltay Lajos: A debreceni viselet a XVI—XVII. században. Értesítő, 1938. 1—2.

2) Zoltay Lajos: idézett mű.

3-5) Györfly István: idézett mű.

4) Ifj. Palugyai Imre: Jász-Kun kerületek s külső Szolnok megye leírása. (1854.) 81. és

mesterségnek e változását, amely már több formában említi a bundát. Az ábrázolások e korbéli bővebb anyaga is e feltevésünket látszik igazolni.

Itt volnánk tehát a XVIII—XIX. század fordulóján. 1807: a szücsök száma Debrecenben ekkor a legmagasabb, 104. Ekkor alakulnak a kunsági és hajdúsági mezővárosokban a szücs céhek. Uralkodó viselet a paraszton, civiseken, a díszes báránybőr bunda, sőt a juhászok is a mosatlan bunda mellé a szüccsel is remekeltetnek dúsan virágzott bundát, amelyben a városban forgolódnak. Ha végiglapozza az ember az akkori körözési iratokat, mind a körözöttek, pásztorok, betyárok ruházatában, mind az eltűnt holmik között bőven találja a legkülönbözőbb bundákat. Lássuk például Püspökladány 1850. évi körözéseket és rendeleteket tartalmazó jegyzőkönyvét. 1850. évben a debreceni határon Rab János tanyájáról lopott holmik között: 1 új sárgára festett feketeszőrű s fekete gallérú, kívül prémes nagy ujjasbunda. „Szálkai Ferenc Hajdúböszörményi lakos 35 éves... öltözte fordított juhász bunda”. Itt találjuk a vidék híres betyárjának, „Orbán Bálint rabló és czinkostársainak személyleírását: 1. Orbán Bálint Udvari születés, 25 éves, magas termetű, szőke, nyírott hajú s bajszú, tiszta fehér ábrázatú, igen keveset himlőhelyes, öltözte egy kifordított bunda, az alatt pedig egy farig érő czifra fehér ködmön, többérszt fekete posztóból készült lajbi is van rajta, melyen ón gomb van, gatyaszárban, fején egy kis perge piszkos és ótskás kalap, kezében egy duplacsövű puska, melynek az agya sárga”. N. Rajomi Bagdi Imre öltözte kifordított bunda, ez alatt fekete lajbi, melyen egy sor sárga gomb, gatyaszárban egy kis kun csátkóvval”. Más leírásokból is az tűnik ki, hogy a bunda alá a pásztor, betyár ködmönt, vagy bőr, illetve posztó lajbit vett. Lovon járó nép lévén a betyár éppen úgy, mint a csikós, a bundát nemcsak nyakokban gombolta össze, hanem derék tájon is csatos szíjjal vagy gombbal fogta össze, hogy szét ne nyíljon lovaglás közben és melegítsen. A Kis-Hortobágyon elrablott javak egyike „egy veres színórral varrott magyar felkötött bunda”. Szennyespusztán a kocsmárostól elraboltak egy szironyos fehér juhászbundát. A rablók rajthuzliban és hosszúfürtű juhászbundában voltak. Szabadkai Pál és Józseftől elorzott három bunda leírása: „egyik félig viselt sárgára festett zöld szironnyal kivarrrva, a másik közönséges paraszt fejér, harmadik ócska foltos”.

A polgárság bundája, amely feltehetőleg közel egy évszázadon át virágzott, 1770 körül kezdett terjedni, 1850 körül pedig már divatját múlta, illetve kialakult belőle a debreceni asszonybunda, amely méreteiben, irházásában, rojtozásában, díszítésében a polgár asszonyok bundáját mondhatja ősenek. A módosabb parasztság körében hódított. A férfi civis bunda már nem volt ilyen hatással a parasztság díszes bundájára, az a maga lábán járt és fejlődött ki az egyszerű juhászbundából. A polgárság bundája is a paraszt bundából fejlődött ki. Irházása, sallangozása, kacagány gallérja a juhász bundaé. A módos paraszt és polgár bundáknál azt vélem, hogy kölcsönös átvétellel lehet szó. A polgári vonal hatott a népire és fordítva. A polgári főleg díszítésével hatott az ünneplő paraszt bundára.

A bunda a Kunságon elterjedtebb volt, mint a Hajdúságon. Talán azért, mert a Hajdúságban már a guba is kezdett terjedni, de népszerűsége valóban csak a keleti részeken tett szert. A debreceni gubacsapó céh főleg a Nyírségnek, mellékesen az egész Hajdúságnak, Kunságnak dolgozott. Ha összevetjük a debreceni gubacsapók és szücsök számát, azt látjuk, hogy a XVIII. század végétől a gubázók messze felülmúlják a szücsök számát. Azonban hibás következtetést vonnánk le, ha a gubás mesteriséget és a guba elterjedését a szücsmesterség, illetve a bunda elé helyeznénk vidékünkön. Míg ugyanis szücsmester minden faluban volt kettő-három, mezővárosokban 20—30, addig gubások e vidéken úgyszólván csak Debrecenben dolgoztak. Összevetve a számokat, feltüntetve a szürszabókét is, tekintve, hogy a szür a XVIII. század végétől éppen a guba versenytársaként jelentkezik, a következő képet kapjuk Debrecenre vonatkozólag:

	1752	1762	1771	1781	1790	1800	1807	1853
Szücs	90	90	85	80	85	90	104	85
Szürszabó	93	53	40	66	52	60	57	16
Gubás	—	11	17	84	144	170	209	228

Bár a szürszabók száma a szür akkori nagy divatjához képest kevésnek tűnik, azonban itt is figyelembe kell venni, hogy a szürszabók is szép számmal dolgoztak

falun, városban, amellel többet is termeltek, mivel egész évben dolgoztak, és úgy-szólván mindig egyféle ruhadarabot szabtak, míg a szücsök az esztendő felét bőrtöréssel töltötték el, és a bundán kívül sok más ruhadarabot is készítettek. Hogy a guba nem tudott a Kunságban és a Hajdúságban olyan tért hódítani, mint a keleti részeken, annak okát abban kell keresni, hogy a pásztai pásztor, tanyai szekerező életmódhoz alkalmasabb a bunda. Erősebb, nagyobb. Széltől, esőtől jobban véd, nyers- anyaga is kéznél van, a pásztor, a falusi ember helyben fel is dolgozza. A Nyírség sűrűbb település, pásztai, tanyai életet kevésbé folytatnak, a nomád pásztorkodás sem volt olyan jelentős, így a guba is megfelelt.

Már az eddigiekből is láthattuk, hogy a férfibundának két nagy csoportja van: a *juhászbunda* és az *ünneplőbunda*.

Az igazi juhászbundával már megismerkedtünk, amikor a szilajpásztorok életét idéztük. Láttuk, hogy nélkülözhetetlen társa a pásztornak télben a hideg ellen. Sőt a régiek szerint nyárban a meleg ellen is. Századunkban azonban már nem igen visel- ték nyáron a hűsölés kedvéért. De esetenként előkerült, a pásztor magáravette. Párnája, derékalja, takarója volt. Jobb, vagy bal szárnya kötését, aszerint, hogy melyik oldalára feküdt, kétszeresre hajtva a feje alá gyúrta, kötését derékaljnak pászí- totta, és a másik szárnyát magára borította. Hűvös időben a kötésen kigombolt egy pár gombot és abba dugta a lábát. Néha még a kutyáját is maga alá szedte meleg- gedni. Amikor a pásztor állt a jószág mellett, balkarja alá gyúrta a bunda elejét, és botjára támaszkodott, úgy vigyázta a jószágot, vagy nézte az időt. Ha megúnta az egésznapos ácsorgást, és megnyugodott a jószág, ülésnek is használhatta a bundát. Először jól magára szedte a bundát, azután hátul a kötést a fara alá igazította, s ké- nyelmesen ráült. Olyan volt, mint egy alacsonyabb ülsík. Botját maga elé dobta a földre. Ha ment, különösen csatkos időben, vagy nagy harmatban, a botját hóna alá fogta, eltartotta vele a bundát hátul, hogy el ne ázzon a felcsapott harmattól, víztől. Melegben, ha nem számmal ment, a bundát négyrét hajtva botjára tette, és a vál- lán vitte.

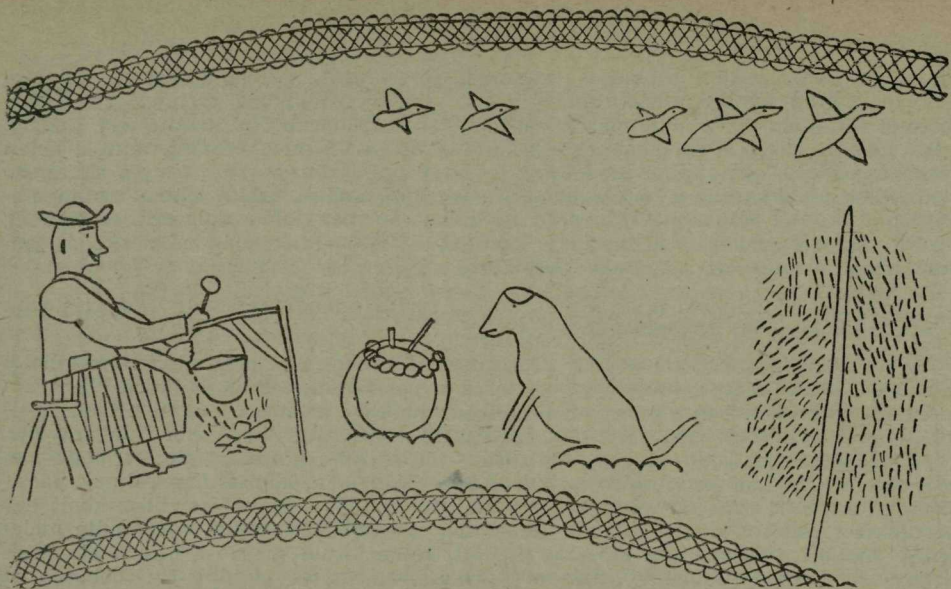
Némileg szelídített formája a juhászbundának a parasztek *kocsiravaló, vagy vásároló bundája*. Tanyán lakó, vagy tanyára járó embernek meg éppen nélkülözhe- tetlen volt. Nyárban, amikor kinn aludt a ház előtt vagy a tanyán, ez volt az összes ágyneműje. A fiú is ezen hált az istállóban a vackon. Ősztől tavaszig nem maradha- tott le a szekérről. „Se télen szalonnáját, se nyáron bundáját el nem hagyja az okos” — tartja a közmondás. Ebben ült a gazda, még a gazdaasszony is, ha volt párja, meg az idő is olyan volt. A vásárokat is ezzel járták. „Lakodalomba, vagy más alkalma- tosságra mentek a szomszéd faluba, vagy farsangoltak, 4—5 bundás a szekéren, mintha tetésen lenne hányva. A lábak alá meleg téglá. Jöhetett a hegyeli fergeteg. (1) Amikor a zsolttár (2) előkerült, szinte gőzt lökött a kinyitott bunda”. A hosszú és nehéz szol- gálatban a gyengébb bőr megmutatta magát, kilvukadt a bunda, végül a Dócziné ládájába való volt. Az ólban a szolgáló fattyú derékalja lett, másik darabja a szekérlést puhította. Utóvégre a kutya alá került.

A bundavarráshoz a juhászok és a falusi bundavarrók értettek legjobban. Egy- egy szücs rendszerint specializálta magát egy-egy ruhanemű készítésére. Így voltak bundavarrók, kisbundások, ködmönösök, sapkások. Pl. bundavarró Nagy László (Bi- harnagybajom), ködmöncsináló Béres (Püspökladány), kisbundás Szabó (Kunhegyes), sipkás Tóth (Püspökladány).

A valódi juhászbundát nem igen munkálták, *mosatlan* bundának is nevezték. Addig bunda a bunda, míg a kos megszagolja — tartották a régiek. A Kunságon *kötözöttaljúakat* csináltak inkább, a hajdúságiak *síma*, vagy *pendelyaljú*. Voltak *síma juhászbundák* 6—7 bőrből, fekete báránybőr gallérral, a Hajdúságon inkább anélkül és voltak díszesebb *kártyás, sallangos juhászbundák*. Amelyik juhász ilyet remekelt, annak nagy híre volt. A kártyás bunda is kötözött aljú volt, fekete, teljes báránybőr- gallérral. Az elejére a váll alá csipkézett, veres irharátéjat öltöttek, ezen sallangszí-

1) A karcagi előjáróság Szolnokon ment. Nagy fergeteges idő keletkezett, esett a hó. Hegyesboron a kocsis sapkáját lefújta a szél. Hiába mentek a sapka után, csak tavasszal ta- lálták meg. Eltemette a hó. A kocsist Hegyellinek hívták, azóta mondják a rossz időre, olyan, mint a hegyell fergeteg.

2) Zsolttár alakú pálinkás butykos.

jak voltak többszörösen átfűzve, melyek oldalt lelógtak. A sallang nemcsak dísz volt, hanem célt is szolgált. Az *elsőre* (a balkar felőli) kötötték az enivalós tarisznyát, a *másodikra* az erszényt, pipát és a zacskót. Ezen kívül még az elején a vállbőr és az elejbőr összetoldásánál is volt piros irharátét, melyet szintén fehér szíjjal és fehér szíronyozással díszítettek. A gallér lelógó körmös lábait, farkát szintén piros irhával fogták le. A kártyás bundát címeres juhász, pásztorviseletnek kell tartanunk. A pásztor nem hímezett. Ő szíronnyal, hasival, vagy juhbéllel varrt. Ruházatának ékítményei is átfont szíronyozott rátétdíszek és hasiból hasított sallangok voltak, ami igen ősi díszítésmódja a magyarnak. Sajnos a kártyás bundákból hírmondónak sem nagyon maradt fenn. A Déry Múzeum egyetlen darabja is rendelésre készült, de mestere csinálta, hiteles. Szabásában megegyezik a többi bundák szabásával.

A juhászbunda szabása évszázadokon át, sőt talán évezredekken át sem változott. Tulajdonképpen egy négy oldalú, a szája felé bővülő zsák, melyet aztán elől kihasítnak. 6—8 bőrből szabják aszerint, hogy kell-e gallérja vagy nem: 1 vállbőrnek, 2 oldalnak, 1 elejnek, 1 hátuljnak, 1 válltányérnak, 1 gallérnak, 1 kötésnek. I. tábla.

A jó bunda sokáig eltartott. Parasztembernek, aki jobban óvhatta időtől, tovább, pásztor embernek, akinek esőben, hóban, sárban, vízben, éjjel-nappal szállása volt, rövidebb ideig. A pásztor ember, ha megázott, leverte a szőrét, a bottal lehúzta róla a vizet, aztán megrázta magán. Ha felszedte a harmatot, kiterítette, vagy felakasztotta a rúdra, szőrével kifelte. Ha nagyon elázott, kanállal kaparta ki a bőrös felén a vizet, vagy a földre terítette és a föld kiszívta. Nem ártott néha hájjal, zsírral megkenni, jobban lepergett róla a víz, nem ette úgy az idő.

Ünneplő bundát *templombajárónak*, *irhás bundának*, ha fekete volt a szőre, *fecskebundának* nevezték. Különösen a Kunságban volt nagy divatja. Klasszikus formája is itt alakult ki. Nem volt szertelen, bő, mint a kiskunsági és a jázsági, 12—16 bőrből készült. Az alja három és félöles. (1) Méréseink szerint az egyszerűbbek kerülete 2 és fél—3 méter. Fő dísz a válltányér és elej virágozása volt és a toldások mentén lefelé futó szálirhák. Komollyá tette fekete gallérja és széles kötése. A szép *rózsás bunda* a módosság jele volt. Szegényebbek megelégedtek egy jól készült kocsira való bundával. Hús-harminc holdasnak már kijárt a 12 bőrből való, a gazdagabbaknak meg a 16 bőrös. Persze az árát a minta is meghatározta. A házasuló legénynek kijárt egy bunda. Először is a templomba ment vele. Aztán a lányosházhoz is abban járt. Kalapjánál darutoll, csizmáján sarkantyú. (2) Dévaványán úgy mondták, hogy

1) Kunhegyesi ellenőrizetlen adat.

2) Varga Lajos nádudvari gazda adata.

30 éves koruk után hordták a férfiak a bundát. Vasárnaponként a templomba, meg a piactéren volt a bundabemutató. Itt választották meg a gazdákat a cselédjeiket is, bizony amelyiken nem volt bunda, vagy jó ködmön, azokkal nem is nagyon álltak szóba. Karcag, Kisújszállás, Túrkeve meg a többi kunváros piacterein olyan kevélyen álltak a bundás parasztok még a múlt század végén is, mint egy-egy ősi kun bálvány. Nem egy közmondásunk van, amely a bundának és vele viselőjének a méltóságát hirdeti. Guba-gubához, suba-subához! — intik a felfelé kapaszkodót. Bolondot szép suba nem illet, de guba! Szintén nem annyira az észbeli, mint a rangbeli fogyatékosra illik. Szűr hozz fát, palást rakj tüzet, bunda nyugodjál! — mondásunk értelme az lehet, hogy a bunda viselőjéé a méltóság, a dologtalan élet. No, de ember is legyen az, aki a bundát viselni akarja, legyen hozzá válla meg tartása, mert agyonnyomja, semmivé válik benne. Tudta is egyik-másik úgy tartani benne magát, hogy 1000 forint kölcsönt kapott volna rá. A legények se különben. Nem hiába mondta az egyik adatközlő: „Némelyik gazda úgy ült benne a kocsján, hogy még a gyereket is el tudta volna gázolni”.

Jeles mesterei voltak a bundavarrók. Mindegyik városnak volt egy-két neves bundavarrója. Ezek aztán meg is válogatták hozzá a bőröket. Nem engedtek ki ilyen-olyan munkát a kezük alól. „A legszebb bunda az első szőréből volt a juhnak, tehát az éven alulinak. Karácsonyig tartotta a gazda, de jól tartotta, hogy jó bőr és szőr legyen. A tél derekán már *felpallózott* a szőr, vagyis az új szőr már tört kifelé. A jól tartott szőr karácsonyra már 12 colra nőtt, olyan volt, mint a turo. Ilyen szőre volt a rackának, csavaros szarva rézsútosan állt. Ennek aztán bírta a szőre. Egy fürtre rácsavarintotta az újját, fel tudta emelni a bundát. Bizony az ilyen nem minden kocsis tudta volna átlökni a lovon”.

Az ünneplő bundák *kötözött, aggatott* aljúak voltak. A kötés kb. 25 cm széles. Szabása a következő (II. tábla). A bőrt téglalapalakúra vágták. Hosszában, közepén kétöbe hasították, így kb. 25 cm széles, 90—100 cm hosszú csíkokat kaptak. Ezt elfiókolták, vagyis minden fióknál (szálírha végződésnél) kivettek egy-egy 2—2,5 cm alapú éket és összevarrták. Ezáltal a kötés a bundaaljnak megfelelő körív formát kapott. Ezt a bunda aljához varrták és a bunda külső bőrös részéhez, bőrt-bőrrre felhajtották. Gombokat erősítettek rá, és felgombolták a bunda oldalára kötött gombolókra. A gombolók tövéhez szívalakú piros irhát, rózsát varrtak, vagy egy-egy szál virágot néhány rozmaringlevéllel hímezték. Gallérját fiatal, göndörszörű purzsabaránybőrből szabták ugyanúgy, mint a vállbőrt, csak a nyakkivételt nem a közepéből, hanem az első feléből vették ki. A fejet levágták, de a nyakrész rajta maradt, meghagyták a lábakat és a farkát is. Úgy varrták a bundára, hogy a két első lábát az elejrézsre, a válltányér mellé öltögették, a hosszába behasított nyakat pedig az elejvágás mellé, a hátulsó lábak hátul, oldalt nyúltak le, a fark közepén. A gallérbőrről régen nem vágták le a körmököt, a juhászok még legutóbb sem. A bundának 5—6 cm magas álló nyaka volt, *nyakduflának* mondták, kétszeres göndör báránybőrből. A bunda-*oldalak* összevarrása közé nem tettek vócot, hanem a bőr felőli részen gömbölyű varrással erősítették össze. Az összevarrást mindenütt fehér irhával takarták. ezért mondták az ünneplőbundát irhásbundának is. Az irha szélén legtöbbször fekete, de néha színes fonalat, verezneket vezettek, ez takarta az irha szélét, az irhával ezt is leöltötték fekete fonallal, szép egyenletes öltéssel, ezt nevezték *irhászásnak*. Ez is dísz volt a bundának, az irha *cifrázott, almázott, vagy vízfolyásos* szélét dekoratívan kihangsúlyozta. Az elejnek, hátnak, oldalnak a vállbőrhöz való toldását körbe futó 10—14 cm széles *keresztirhával*, vagy *derékirhával* fedték. A keresztirhát úgy varrták fel, hogy egyharmada takarta a vállbőrt, illetve a válltányért, kétharmad pedig az elej, hát- és oldalbőröket. A keresztirhát felvarrás előtt elől és oldalt selymelték, vagy gyapjúfonallal, hárasszal, harasztal virágozták. Az oldal összevarrásokat két-három cm széles fehér irhával takarták, irházták. Ezeknek a *lefelé futó irháknak* a neve *szál-irha*. Az oldalbőrök a felső sarkuknál rendszerint ki voltak toldva, mivel a báránybőrök nem futották a bunda teljes hosszát, ezt a kitoldást *fiókolásnak* nevezték, a toldás öltéseit *fiókirhával* takarták. A fiókolás a vízfolyásos szélű fiókirhával díszesen leöltve dekoratívan hatott. Később a díszítés kedvéért akkor is fiókolták a bundát, ha alatta nem is volt toldás. Ez egyben jellemző példája annak, hogyan vált a gyakorlati célt szolgáló irha díszítő fölttá. Sokszor az irha szélét nem irházták, hanem színes bőrszalaggal, azaz szironnyal varrták le, *szironyozták*. A szironyozás alatt a varrás van, eredetileg azonban a varrás csak szironnyal történt. Később az erősebb, tartó-

sabb fonal terjedésével a szirony csak dísszé vált. A keresztirhán díszként, az alsó szelétől 1—2 cm-re is szoktak szironydíszat varrni. Fontos volt a vállbőr jó beállítás. A vállnak *kereknek*, vállasnak kellett lennie, nem szegletesnek, lógónak. Ezért a vállbőr közepére, a nyak kivételtől a vállhegyig egy-két cm széles *bevetés irhát varrtak*, hogy erősebb legyen a vállbőr, ne nyúljon, tartsa a bundát. Összeállítás előtt a vállbőr és a válltányér kerek szelét gömbölyű öltéssel *beavatták, berámolták* (II. tábla). Ezáltal a váll gömbölyűbb lett.

Az ünneplő bunda fő ékessége az elej és a tányérvirág volt. Az elejre kisbokor virágot, a válltányérra dúsabb, nagybokor virágot hímeztek. A mintát lúdtollal gálíckó levéllel írta a mester. A bokorvirág nem olyan tömör, mint a szűrhimzésé, de összefüggő egységes kompozíció. A bunda himzése a múlt század elejétől fejlődött és teljeseedett ki a század közepére. Ekkorra már megkapta közös jellemző jegyeit, egységesedett. A természetet utánzó színek és formák stilizált *rózsává, tulipánná, bimbóvá* egyszerűsödtek. A tarkaságból kialakult a bokorvirág szimmetrikus csokra, a keresztirhán pedig a *koszorúvirág motívum és színritmusa*. Színezése a természetutánzó tarkaságból fokozatosan leegyszerűsödött. A Kunságon a múlt század közepe után uralkodó lett az *aranybarna-, rózsá- és bimbószínezés pirossal és ibolyával élénkítve, a rozmaringleveleket pedig világosabb és sötétebb zölddel varrták, melyben talán a levelek fény- és árnyékjátékát utánozzák. Később a sötétzöldet felváltotta a fekete, majd a világosat is, a rózsák is megkomolyodtak, szirmai a századforduló táján feketék. Legutóbb már csak a rózsák és bimbók belsejében tüzel egy piros, lila, vagy zöld szem. A Hajdúság északi részén Tiszacsege, Egyek, Polgár vidékén teljesen feketehimzésűek a századvégi és eleji bundák. Motívumai kis rózsá, nagy rózsá, szimpla és kettős rózsabimbó és a különböző formájú rozmaring, esetleg tölgyfalevelek.*

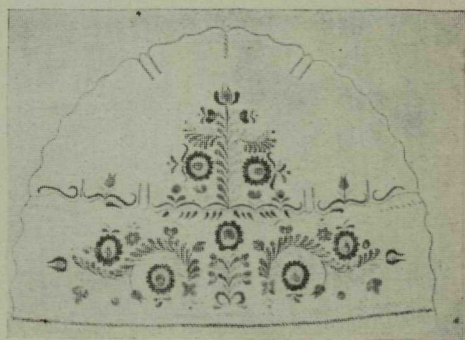
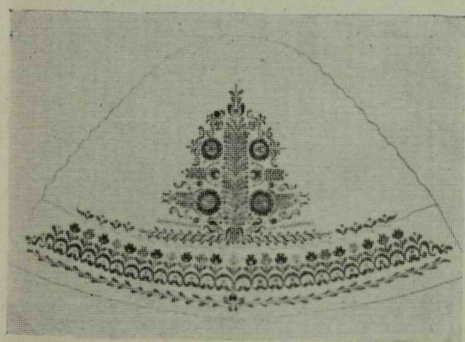
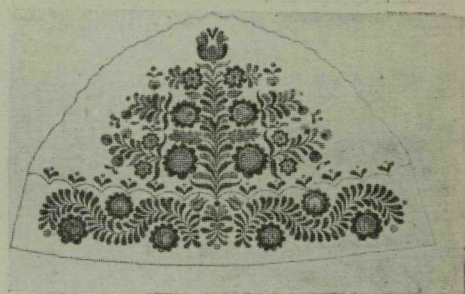
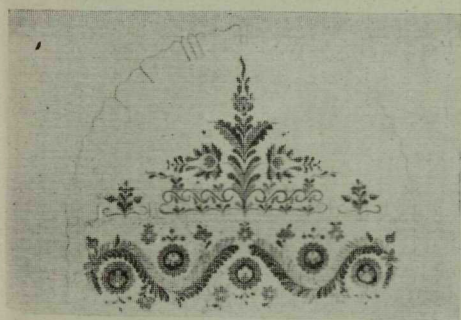
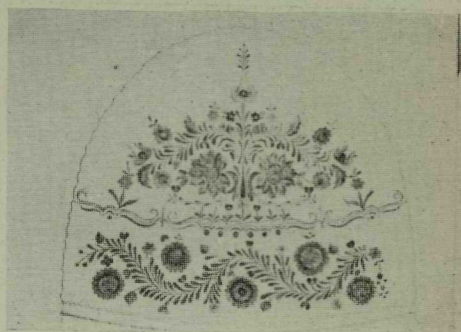
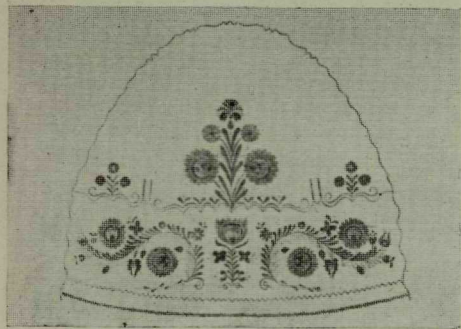
Az ünneplő bundák rendszerint mértékre készültek. Mértéket csak a hosszára vett a mester. Nyakától a csizmaszárig mérte.

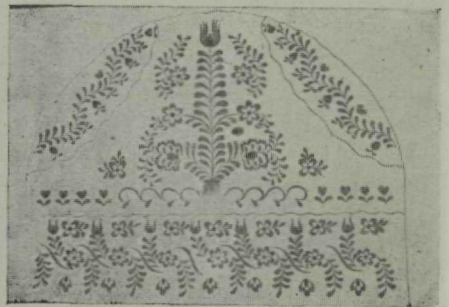
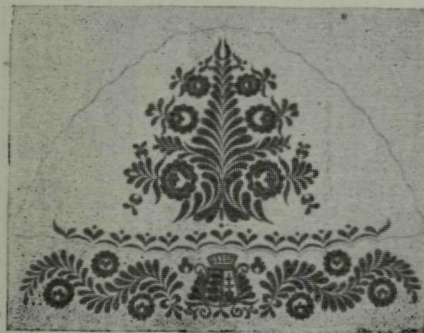
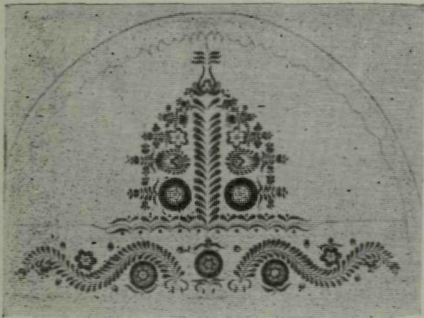
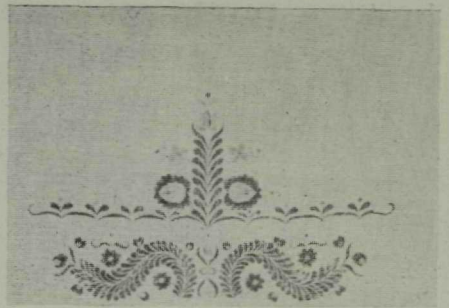
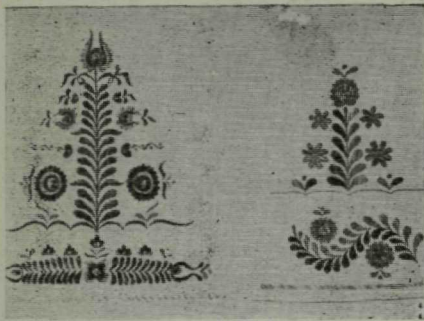
Az ünneplő bundát nagy becsben tartották, kímélték, gazdája *hagyakozott felőle*, ha nem, az örökösök között nem egyszer perpatvar támadt miatta.

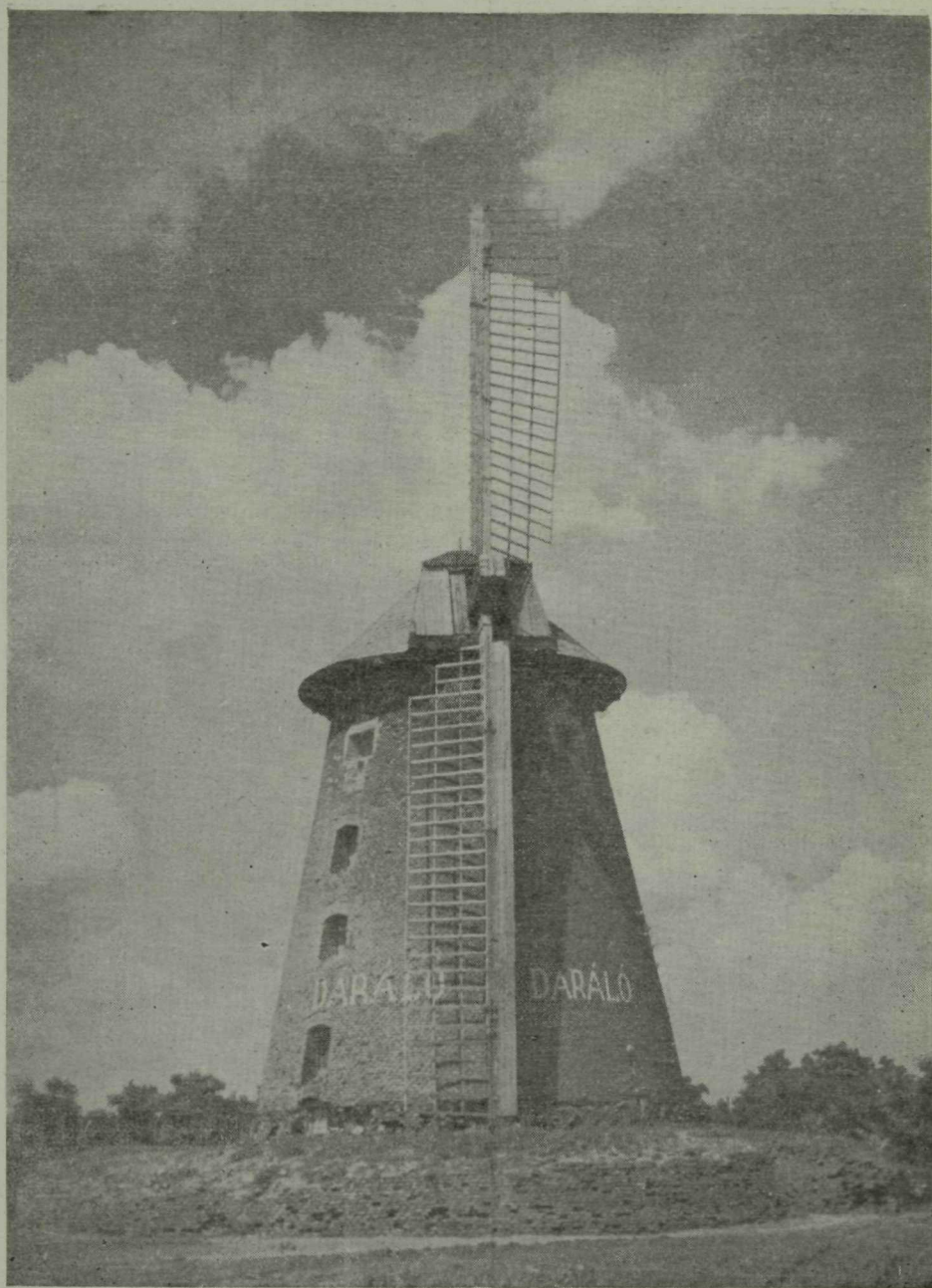
Bezzeg nem kapunk mi össze rajta, akik utolsó örökösei vagyunk. Nem becsültük meg, hagytuk elkallódní többi értékeinkkel. Most próbáljuk idézgetni emlékét, amikor már életének nem lehetünk tanúi, amikor véglegesen elkéstünk attól is, hogy alig feltárt, de jelentős ornamentikáját összegyűjtjük.

Dorogi Márton

Kunsági bundák válltányér himzése

*A karcagi szélmalom, megyénk egyik legszebb ipari műemléke.
(Kaposvári Gyula felv.)*

*A karcagi fiúiskola műemlékjellegű épületének udvari homlokzata.
(Kaposvári Gyula felv.)*

MŰEMLEKEK

SZOLNOK MEGYÉBEN

I. *Szélmalom*, Karcag, Vágóhíd utca 22. számú telken épült *ipari műemlék*. A város szélén épült téglafalal övezett dombszerű széles talpazaton, hogy ezáltal is magasabb lévén jobban ki tudja használni a szél energiáját. Téglából épült a XIX. század közepén. Falazata csaknem hibátlan, lábuzatán azonban a fagyhatás következtében rongálódások észlelhetők. Forgó tetőrésze is ép állapotban van meg. Az eredetileg négy széllapátból azonban már csak kettő van meg. Az sem forgásképes, mert a további rongálódás megakadályozása céljából függőleges helyzetben az épülethez van rögzítve.

Újabban a szélmalmot darálómalomnak használják. Ez helyes, mert így legalább a fenntartója tud gondoskodni az épület karbantartásáról. Kár azonban az, hogy a darálómalom elnevezést a műemlék falára írták mésszel. Helyes volna a jövőben ezt külön táblán feltüntetni.

A karcagi szélmalom, mint az alföldi szélmalomok valamikor nagyszámú családjának ma már ritka képviselője, *ipartörténeti jelentősége miatt és városképi szempontból is feltétlenül fenntartandó*. Ez a műemlékvédelmi indokolás szerepel a Karcag városképi és műemléki vizsgálata című kiadványban, amelyet a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja készített az Építési Minisztérium rendeletére.

A karcagi szélmalomhoz hasonlóan van még Szolnok megyében Túrkevéen, Kunhegyesen, Szajolban, Bagi-majornál, Kunszentmártonban szélmalom. Ezeknek fenntartása, ipari célra történő hasznosítása és műemléki védelme éppoly fontos.

* * *

II. *Általános fiúiskola épülete*, Karcag, Kálvin utca 2. *Műemlékjellegű*. A mel lékelt fényképen láthatjuk az iskola udvari homlokzatát. Szép árkádós kiképzése, a körülötte lévő Kossuth térhez kapcsolódó tér-csoport kialakításában Karcag városrendezése során jelentős szerepet kaphat. A közelében lévő kórház régi kuriális épületének helyi klasszicista stílusával jó összhangot képezhet megfelelő parkosítás után.

Az épület alapkövét 1813-ban helyezték le, valószínűleg a régi fiúiskola helyén a templomot övező kert déli részén. 1815-ben elkészült a földszinti rész, 1818-ban pedig az emeletet és a tetőt húzták fel. Az épület felavatása 1819-ben volt. (L.: Soós A.: A karcagi ref. reálgimnázium története, Karcag, 1930. Megjelent a gimnázium 1929—30. évi értesítőjében.)

Nagy kár, hogy az épület Kossuth tér felőli homlokzata nem az eredeti stílusú. Átalakításokkal ugyanis több ízben megváltoztatták.

Tömeghatásában azonban a jelen formáiban is, mint a jellegzetes alföldi városfőtérnek határoló eleme a városrendezés során is feltétlenül fontos szerepet kaphat.

A fentebb említett városképi és műemléki vizsgálat jelenleg is érvényben lévő rendelkezése az, hogy az épület *lehetőleg fenntartandó*.

Kaposvári Gyula

„Csák, den Helden rühm ich...“

— Vörösmarty német nyelvű eposztöredéke —

Vörösmarty német nyelvű eposztöredékét, noha igen komoly jelentősége van a fiatal költő világszemléletének megismerése szempontjából, irodalomtörténetírásunk alig-alig tartja számon. Gyulai Pál — aki Farkas Gyula feltevése szerint nem is láthatta a mű kéziratát — futólagos szűkszavúsággal említi meg, hogy Vörösmarty 1827 körül — barátai: Tretter és Paziuzzi kérésére — német nyelvű elbeszélő költeményt írt.¹⁾

Míthogy a vers sokáig elveszettnek számított, lassan a figyelem is elterelődött róla. A „Csák”-ot csak nagysokára fedezte fel Brisits Frigyes abban a szövegkritikai szempontból is rendkívül értékes kézirat-kötegben, amit Bernrieder Ilona, a költő unokája ajándékozott a Magyar Tudományos Akadémianak. Brisits csakhamar külön is kötetbe gyűjtötte és napvilágra hozta az addig ismeretlen Vörösmarty-versek szövegét²⁾, a „Csák”-ot pedig feldolgozás végett átadta Farkas Gyulának. Farkas a németül írt költeményt német nyelvű cikk kíséretében tette közzé.³⁾

Vajon véletlenül síklőtt el a figyelem a közlemény felett, vagy a mű nagyon is szokatlan és kíméletlen hangú mondandója érintette kellemetlenül az akkori idők érzékenységét? Bárhogy is volt, a „Csák” mindenesetre tovább porosodott az Ungarische Jahrbücher lapjain.

Most, hogy első magyar fordítását útjára bocsátjuk, nemcsak egy régi irodalomtörténeti mulasztást akarunk letörleszteni, hanem nagyközönségünk számára is hozzáférhetővé szeretnénk tenni a magyar költő idegen nyelvű alkotását. A sokatmondó töredék fordítása, amely *tudatosan* igyekszik követni Vörösmarty stílusát és hanghordozását, így hangzik:

Csákot zengem én, a hőst, s örömmel
Zengem őt, az ó idők vitézét,
S azt a tűnt kort, mely teret nyitott a
Férfítettnek és merész csatáknak,
Azt a kort, mely régen messzeszállott.
Csákot még e szebb szabad kor szülte
Bércszilárdra, szálfa termetűre.
Ifjú lelke, termetéhez illőn,
Kevély volt és vaskeményre edzett.
Istent nem félt, embertől se tartott,
Nem tisztelte papjait s királyát.
Harcba szállt egy angyalért az Úrral;
Egy leánykát lángolón imádott,
Holló fürtűt, habfehérszín arcút,
Testre szépet, szendeségre szebbet,
Azt az égnél ékeőbb Zajonnát.

Im először tégedet köszöntlek,
Bús halál és víg élet leánya;
Anyád meghalt, míg világra lettél,
Ám te rózsás, kedves ajkaiddal
Mosolyogva győztél a halálon.
Napjaid most örvendezve, vígan,
Mint a gyermek, játszadozva töltöd;
Ifjú szívben szikrát lángra lobbantsz
S megpróbálsz, mennyit ér a bajnok.
Bár a tenger minden gyöngyszemével
S egy világgal jöjjelek dicsérni,
Úgy rajongni, úgy repesni érted
Nem tudok, mint Csák repes, ha megjő

Wie die Helden rühm ich, und mit Freude
Puhm ich ihn, den wackeren Sohn der Zeiten,
Da die Maier zum Gebirge stehnd
Frei ~~von ihm~~, und schwer von ertönten Thronen
In die ferne Ewigkeit ~~hin rutschten~~
In der Kei der Freyheit ~~verschwand die~~
Hoch wie Tannen ~~was er~~ fest wie ~~die Fellen~~ Gebirge
Was der Jungling, doch gleichend seinen Wuchse
Was die hochfahren, ~~stund~~ ~~knackte~~ die Seele
Euss kaum fürchend, ~~die~~ Menschen ohne schrecken
Nicht der König achtet er, nicht Claffen
Juss was ihm sein ~~soll~~ ~~bestimmt~~ ~~word~~
Juss was ihm ~~der~~ Kampf, und Eng
Kampf was ihm Euss, Engel seine Liebe,
Denn ein Mädchen liebt er über alles
Schwarzgelockt, und strahlenweis ~~er~~ im Ansehen
Schön gebildet, von ~~Lohn~~ ~~was~~ ~~das~~ Mädchen
Himmelhoch war ~~dach~~ ~~hand~~ ~~die~~ Tajona
Doch vor allen sei du mir gegrußtes
Kind der Krankei, schönes Kind ~~besetzung~~
Dich gebierend ~~stündet~~ ~~Staub~~ ~~Staubes~~ hin,
Doch mit Rosenwangen, ~~fröhlich~~ ~~leich~~ und frohlich

S látja édes gyógyulását, és hogy
Rózsa feslett bimbós bájaidból.
Zord apácák klastromába zárva
Szenvedett a nagybeteg Zajonna:
Teste, sebzett szíve elgyötört volt.
Ám felépült s szellők könnyű szárnyán
Jött, szökött az elhagyott mezőkön;
Hívta őt az áhított szabadság.
Mintha rózsás felhők hajnalonként
Éji széltől úzve, hajtva jönek,
Jött a lány remegve, lankadottan;
Bomlott furti szétzilálva szálltak,
Ajka véres, válla is fedetlen —
S lelke mégis kacagott szemében!

Mint a csillag, oly.....
Ült a fűben, körben a kriváni
Búgó erdő tarka vadvirági.
Csákra várt ő, nem zord üldözőkre;
Tört virágra édes csókja hullott
Szent ajándékul az érkezőnek.
Mégse jött Csák, halk és lenge szellők
Jöttek csak s búsan így susogtak:
„Mennyit túrtél, szenvedtél, szegényke;
Kövér papok zsolttárral gyötörtek
Agg apácák bűnbánatra törtek;
Mennyit kellett szenvedned, Zajonna!”
Forró vágytól meggyötört szívvel
Szólt a lányka: „Menjetek szelecskék,
Szólítsátok Csákot, hogy segítsen,
Mert ha nem jó itt pusztul Zajonna.”
S ők indultak Csákhoz, ám a saslak
Gyöngé szellők szárnyának magas volt —
Mire roppant ormáig felértek
Haldokolva, bágyadtan pihegtek...

Várt a lány az erdőben szorongva,
Megriadva patkó-csattogástól,
S istent, embert elsápadva hívott.
Isten nem jött, ember sem közelgett;
Závik jött, a szörny, lován robogva.
Rémalakján bő csuhája lengett.
Csak ruhája mondta szerzetesnek,
Bűnös lelke tomboló pokol volt.
Jaj, ha nincs ki gát közé tiporja!
„Végre! — hördült — mégis rád találtam;
Sápadozhatsz, nem leszel a Csáké.
Jöjj, hajolj meg forró vágyaimnak,
Hadd tapadjak halvány ajkaidra,
Tűz-karomban majd fagyod fölenged,
S hőszi kebled kettős drága dombján
Minden kéjek trónját megtalálom.”
Félve szólt, de elszántan, Zajonna
S cselet vetett az álnok cselvetőnek:
„Boldoggá tesz, hogy birom szerelmed,
Vágyaidnak rabszolgája lések,
Ám egy kérést teljesíts először.
Nézz a hegyre, gyors vihar közelget,
Szél mátkái, felhők kergetőznek,
Mintha villám fénye gyúlna köztük —
Várjunk, míg a felhők elröpülnek.”

Megriadva bámul arra Závik,
 Látja már, hogy nem szelek suhannak,
 S kergetőző felhők sem közelgnek.
 Égre szálló s újra földre tartó
 Porfelleg jött, rémesen kavargó.
 Szürke porban Csák páncélja villant,
 Réz sisakja szikrát szórva csillant:
 Szállt a bajnok, mint a bérci villám.
 Nők között hős, férfitettre gyáva —
 Závik elfut rút kolostorába
 Átkozódva, bosszúért lihegve.
 Megjött Csák, és látva szép Zajonnát
 Hősi szíve háborogni kezdett:
 „Oh, szegény lányka — mondta végre —
 Hogy kerülsz ez átkozott vidékre?
 Úgy tudtam, hogy zárda rabja lettél,
 S ágyhoz kötve, elgyötörve fekszel.
 Érted mentem volna, hogyha nem jössz,
 S földig rontom ezt az ó kolostort,
 Oh, de itt vagy újra karjaimban
 Meggyógyulva, ment az ördögöktől.
 Angyal arcod, csillagát szemednek
 Át nem engedem már senki másnak.
 Kérne bár a fenséges teremtó,
 Mindhiába kérne klastromának.
 Elvehet — ha engem porba sújtott.
 S még csak el sem pusztíthatna, míg egy
 Arcpirító tettet nem csinálnék,
 Oly gyalázatost, hogy végül is még
 Ő szégyellné önnön alkotását.”
 Így szólott és lóra szállt a lánnyal.
 Amde megjő Závik zord csapattal:
 „Add a lányt, vagy búcsúzz életedtől!” —
 Ezt harsogják rettentő ajakkal.
 Csák a lándzsát vésztojólón szorítja
 S mordan szegzi Závik ellenébe;
 Jobb kezében villan harci kardja.
 Elnémulva hullt a földre Závik;
 Torkát döfte át a hosszú szálfá.
 Aztán, mint ha polyva hull a szélben,
 Szétszóródott csatlós, gyáva népe.
 Félve ült a lányka a nyeregben,
 S szólt a bajnok: „Nézz csak vissza bátran;
 Nem maradtak még el üldözőink?”
 Vidáman szólt szép Zajonna vissza:
 „Alszanak már minden üldözőink.”

Mind a ketten Csák várába tértek
 S hű szerelmet adva, kapva éltek.
 És mikor már hat nap messze szállott,
 S véle elszállt hat szerelmes éjjel,
 Jött Zajonna s így szólt istenéhez:
 „Oh, világok kormányzója, Isten,
 Mért zártál a zárda börtönébe?
 Ott hervadva nem volt szóm dicsérni,
 Átkot szórtam rád és műveidre.
 Most vidáman élek és imádlak,
 Vész között is dicsérem hatalmad,
 S dicsérem jószágod fõnn a mennyben.
 Vétkemet bocsásd meg, hogyha véték.”
 Igaz Isten szóltott válaszolva:

„Nem vétettem ellened Zajonna,
Emberek zártak be klastromukba,
Ők kínoztak, gúnyolván az Istent.
Ovliak eztán, ám szerelmesedre
Bút bocsájtok, múltó, könnyű próbát,
Megmutatva néki is hatalmam...”
(A kézirat itt megszakad.)

A töredékben maradt kiseposz keletkezésének idejét csak hozzávetőlegesen állapíthatjuk meg. Mindenesetre Farkas Gyula közlése, mely szerint a „Csák” ugyanolyan színű és vízjelű papírra íródott, mint az 1828-ból való „Szilágyi és Hajmási”, valószínűsíti, hogy a német nyelvű vers is 1828 táján keletkezhetett. Ez az időpont — durván számítva — egybeesik Gyulai Pál — szintén bizonytalanokodó — adatával is, aki „1827 körül”-re datálja a „költői beszélykét”.⁴⁾

A töredék formája, legalább is a fejlődés egy bizonyos periódusában, nem idegen Vörösmarty költői gyakorlatában. Rímtelen, 5-ös trocheusok láncolata a vers, minden különösebb szakaszos tagolódás nélkül. Ugyanilyen formában íródtak a „Földi menny” (1825) és a magyar „Csák” (1826), amelyből a német tæstvér-vers — noha különben semmi lényegbe vágó tartalmi vagy eszmei egyezés nem mutatható ki közöttük —, hőse és hősnője nevét kölcsönözte. (A leány nevét — Zolna — Vörösmarty csak később javította át — talán ritmikai okokból — Zajonnára.) A kérdéses formátust mutatja még a cím nélküli „Azt gondoltam, hogy tudom, mi a szem...” kezdetű költemény (1828) és a „Hedvig” (1829).

Zárójelben megjegyezhetjük: az a tény, hogy a szóban forgó forma 1825-ben jelentkezik először, de 1829 után többé egyszer sem fordul elő, szintén megerősíteni látszik a feltevést, hogy a „Csák” csupán az 1820-as évek második felében keletkezhetett. A német nyelvű költemény valószínűleg csak szűkebb baráti kör számára készült, s Vörösmarty soha sem tett kísérletet, hogy kiadhassa. A publikálás a nemzeti törekvésű „Auróra” egyik vezéralakja, a németül író költőket metsző epigrammákban gúnyoló Vörösmartytól talán kövekezetlenség is lett volna.

De még ha szándékolja is a kiadást, törekvésében a kíméletlen cenzura föltétlenül megakadályozza. A korábbi sajtó-ellenőrzés rosszindulatú éberségét kitűnően érzékelteti Kisfaludy Károly egyik levele, melyet 1827-ben intézett barátjához, Gaál Györgyhöz. Kisfaludy arról panaszkodik, hogyha a cenzúra szigora továbbra is így tart, versek helyett előbb-utóbb imakönyvet kell írnia.⁵⁾ Ugyan milyen sors várható volna ilyen körülmények között a „Csák”-ra, amely éles egyházellenes hangjával szinte egyedülálló az 1820-as évek irodalmában?

Az Ungarische Jahrbücherben megjelent Farkas-tanulmány ebben a vonatkozásban, sajnos, nem foglalkozik kellőképpen Vörösmarty töredékével; a harcok eszmei mondanivaló kérdését csak futólagosan érinti. Farkas elkalandozva a szűkebb témától s az Auróra-kör tevékenységét is behatóan taglalva a „Csák” központi problémáját mindössze egy lélektani komplikációban látja: mi készíthette Vörösmartyt, a nemzeti törekvésű irodalmi kör reprezentáns alakját, hogy német nyelvű eposz írásába kezdjen? A tanulmány írója a kérdést a következő gondolatmenettel választja meg.

Mint ahogy egy Stettnerhez írt levélből kitűnik, a költőre végtelenül lehangolóan hat a „Zalán futása”-nak Majláth-féle német fordítása. Minden gondolatát oly koldusnak érzi az idegen szó darócában, hogy arra gondol: versei szépségét kizárólag az anyanyelv varázsának köszönheti. Összehasonlítja magát Kazinczyval és Kisfaludy Károllyal, s kételkedni kezd költői tehetségében, nem véve észre, hogy zsenijének legékesebb bizonyítéka éppen ez a lefordíthatatlanság. Az ő gondolatai eleve szegényesek, vagy csak azért tűnnek annak, mert nem ő írta a német szöveget is? A vívódó kétely egy pillanatában juthatott arra a gondolatra, hogy költői erejét idegen nyelven is kipróbálja.

Könnyen lehet, hogy Farkas Gyula helyesen lelte meg azt a végső lélektani okot, amely a költeményt éppen német nyelven csalta ki Vörösmartyból. Számunkra azonban a pusztá belső indíttatás megvilágításánál és a nyelv milyenségénél jóval fontosabb a mű keletkezésének társadalmi vonatkozásai és az eszmei mondanivaló rész, kötetlen megnyilatkozása.

Tekintsünk el a világirodalom önként kínálkozó párhuzamaitól, és tegyük fel a kérdést: hol találkozhatott a költő közvetlenül a rendi élet embertelen béklyóit lerázni akaró léleknek azzal a lázadásával, mely szinte élményszerű elevenséggel lobog ki német nyelvű eposztöredékéből?

A kérdés elhangzása után kézenfekvő Vörösmarty pap-barátaira gondolnunk, s közülük is elsősorban Klivényi Jakabra, akivel a költő az 1820-as évek elején börzsönyi tartózkodása alatt került közelebbi kapcsolatba. Klivényi, ez a magyar Mezyri, korán ráébredt, hogy az önként vállalt papi élet keserű börtön lett számára. Teste-lelke visszavágyott a világi életbe. Elvágódásáról, szabadulni akarásáról — amelyben talán egy fellobbanó szerelem is erősen közrejátszott — őszintén beszámol Vörösmartynak. Egyik levelében (Klivényi maga is poéta-lélek volt) két versbe-foglalt vallomását is elküldi barátjának.

Első költeménye — a vágyott jövőt mintegy jelenné álmodva — nagy erővel érzékelteti a rabságából kitört és kedvesére újra rátalált lélek fölújjongó boldogságát:

„Eltűnt a szomorú éjjel valahára egemről,
S várt boldogságom hajnala újra hasad.
Már a vakbuzgó nem bírál engem ezentúl,
Nem nyög már lelkem durva hatalma alatt.
Már a csalfa negéd hijjában okádja epéjét,
Hijjában kíván vermeket ásni alám.
Túl vagyok a sáron, melyben fetrengtem, örökre,
Túl vagyok és hozzád Lyányka! örökre közel.”

A sorokból élénk táruló történet — ha a nemek tekintetében fordított reláció áll is fenn — kétségkívül a „Csák” alapmotívumával rokon.

Második költeményében — ismét beleélve magát a szabadulás gyönyörébe — Klivényi hálát ad az egek urának, hogy ostoba szerzetes tanítóitól megszabadulhatott.

„Két évig nyúzá egy Szent-butá árva fejünket,
S szent szamarak lettünk szent vezetése alatt.
Áldom az Égnek Urát, hogy már valahára kimentett
E kínzó szentnek mesteri járma alól.”

Talán nem tévedünk, ha a „Csák”-ban Vörösmarty olyan alkotását látjuk, amely Csák Máté történelmi alakján túl nem pusztán a költői képzeletből, de egy, a való élet talajából fakadt élményből is táplálkozik, olyan élményből, amit a költő, a megértő és részvevő barát — habár közvetve — maga is mélyen átél.

Nem lehet véletlen az sem, hogy az érlelődő témát éppen 1828 körül önti formába Vörösmarty. Az 1825—27-es reformországygyűlések sose látott élességgel mutaták meg: az egyház nemcsak hogy mereven elzárkózik a haladás minden gondolatától, de bármikor kész is rá, hogy a legnagyobb könyörtelenséggel fojtsa el ezeket a gondolatokat.

Amilyen mértékben erősödik a klérus támadása a politikai élet porondján, olyan mértékben mélyül és szélesedik Vörösmarty antiklerikalizmusa. Erről tanúskodik a tárgyával ugyan nemzeti múltunkhoz, de eszmeiségével a kor legaktuálisabb problémáihoz kapcsolódó eposztöredék is. A mű férfi hőse Csák Máté, az Anjou-kori erőszakos, országbomlasztó oligarcha. (A német szöveg egy helyen a keresztnevet is említi.)

Nem szabad elfelednünk, hogy az egykori féktelenkedő felvidéki kiskirály élet-útja több olyan mozzanatot is tartalmazott, amely alkalmassá tette őt arra, hogy a nemzeti törekvésű költőgárda tagjai műveik hőseiül válasszák. Kisfaludy Károly pl. egyik töredékben maradt drámájában (Csák Máté, 1830.) — s éppen a nemzeti függetlenség jegyében — Károly Róberttal szemben határozottan a külföldi befolyás ellen küzdő Csák Máté mellett foglal állást.

Az istennel-emberrel dacoló, féktelen főúr, akit Gentile bíboros, a pápa követe egyházi átokkal sújtott, kétségkívül megfelelő hősnek ígérkezett Vörösmarty egyházellenes költeménye számára is.

A „Csák” eszmei mondandója híven példázza, hogy szemben a haladást gátló klérussal és azzal a nemességgel, amely — legalábbis zömében — saját érdekein sohasem tudott túlelni, Vörösmarty a nemzeti múltban nem valami visszaáhitott eszményi kort, nem követendő példát, hanem éppen ellenkezőleg: fejlődésre ösztönző hagyományt látott. Ahogy Halász Előd fogalmazza; Vörösmartynál „a múlt csak eszköz volt és nem cél.”⁸⁾

A reformtörekvéseket elfojtani igyekvő egyház nyílt támadása az 1820-as évek végére Vörösmarty eladdig csak érlelődő antiklerikalizmusát végleg beérlelte.

A papságnak az a kíméletlen eszközökkel történő leleplezése, amelynek a „Csák” olvasásakor magunk is tanúi lehettünk (gondoljunk a Zajonnát üldöző szerzetesekre, s elsősorban Závik visszatásító figurájára), már világosan mutatja, hogy Vörösmarty — Victor Hugo hasonlatával élve — nagyon is megtanult különbséget tenni tölgyfa és fagyöngy; vallás és egyház között. A német nyelvű töredékből már eltűnik az a humoros, inkább csak élcelődő, semmint támadó hang, ami a költő egyik korábbi (de már szintén szabad szellemben fogant) versét jellemezte. (A templomba záratásomkor, 1823.) A régi megbocsátó gúny helyét következetes, magas eszmeiségű antiklerikalizmus foglalja el.

„Csák” már világnézeti hitvallás, mint ahogy a híres négysoros, a „Pázmán” is az. Csakhogy míg a „megtért térítő” ajkára adott szózat az ellen az egyházpolitika ellen tiltakozik, „amely saját érdekeit a nemzet érdekei fölébe helyezte”⁹⁾, addig Zajonna szavai az egyéniség jogának zászlóbontását hirdetik egy, a francia forradalomtól örökölt, tisztult erkölcsiség nevében:

„Oh, világok kormányzója, Isten,
Mért zártál a zárda börtönébe?
Ott hervadva nem volt szóm dicsérni,
Átkot szórtam rád és műveidre.”

Vörösmarty holló fürtű Zajonnája Suzanne Simonin nővérkéje...

Sarkady Sándor

JEGYZETEK:

- 1) Gyulai Pál: Vörösmarty életrajza, Bp., 1879. 11. 1.
- 2) Brisits Frigyes: Vörösmarty M'hály kiadatlan költeményei, Bp., 1926.
- 3) Ungarische Jahrbücher. IX. 25.
- 4) Gyulai Pál i. n. 11. 1.
- 5) Kisfaludy Károly: Minden Munkái, Bp., 1893. VI. 324. 1.
- 6) Pándi Pál: „Hazug álmok papjal szűnnek”. Bp., 1952. 102. 1.
- 7) Pándi Pál: i. m. u. o.
- 8) Halász Előd: Vörösmarty és Toldy. Tiszatáj, IX. évf. 5–6. sz. 353. 1.
- 9) Pándi Pál: i. n. 103. 1.

OLVASÁSRA AJÁNLJUK

Gombos Imre: *Éjjél vitéz*

Az angol és skót balladák fordítója, a színdarabíró Gombos Imre, szülővárosa irodalmát gazdagította „Éjjél Vitéz” c. verses meséjével. A hangulatos állateposz magva igaz történet. Csontos György, ma is élő karcagi juhász mesélte el az írónak a harmincas évek elején.

Az öreg juhász a maga módján, egyszerű szavakkal a pásztoremberek hangulatos, ízes beszédjével adta elő hű segítőtársának, kedves pulijának eltűnését, amelyre másfél esztendő múlva talált rá a karcagi vásárban. Keményen megbirkózott érte, még bíró elé is került az ügy. Végül maga a puli döntötte el a nagy pert: visszatért gazdájához.

A népmesék és népköltészet kutatóját megihlette ez az egyszerű történet. A hagyományból merítve színes és gazdag költői fantáziájával felevenítette az öreg juhásztól hallott történetet.

Ez az elbeszélés volt az az „epikai hitel”, amelyre legnagyobb költőnk Arany János is olyan nagy súlyt helyezett.

Az író képzeletében életre keltek költött személyek is: juhászok és parasztok. a bucsai Paréj gazda és Juli lánya.

A mese élő alakjait, a pohos karcagi bírót, Nagy Pipás Benke alakját három karcagi nagygazdáról mintázta. Ezek közül az egyik olyan szörnyen potrohos termetű volt, hogy rendes méretű székbe, ágyba nem fért bele, így nemcsak ezeket, de még kocsit is külön méretre csináltatott, és azon látogatta tanyáit, egyedül ülve a nagy ülésen, teljesen betöltve azt — a járókelők nagy derűtségére.

Ismert alakja volt még a városnak a mesében szereplő Flórenc bolond is. Még sokan emlékeznek alakjára, amint rossz gúnyálban rőtta a város utcáit, és csak azokat ismerte meg, akik jót tettek vele és enyhítették nagy nyomorát.

Gazdagítja e kis remekművet az a tartózkodó, mély líraiság, amely még hitelesebbé teszi *Éjjél* visszatalálását régi gazdájához. A puli lélekrajza sem maradhatott szegényes, hiszen a pásztoreMBER a pulit nem tartja kutyának — „a puli az puli” —, szokták mondani.

Gombos Imre erre gondolva írja:

„Mert tudjátok, a puliba
Érző lélek szállott bele.
Egy bűne van, hogy nem beszél,
S borozni nem lehet vele.”

Már e néhány sor is izelítőt ad a verses mese egyszerűségében is szép és gördülékeny stílusáról. A mű csúcspontja a kilencedik ének. Humora ott a legszellemesebb, ahol „felsőbb” hatalmak is beleavatkoznak a puli sorsába. Megjelenik az „igazságos és bölcs” Nagy Pipás Benke:

„Cipelvén százzhatvan kllót,
Mert ennyi súly illeti meg
Karcagon a városbíró.”

Megindul a huzavona a kis puli sorsának eldöntéséért. Hiába a bíró minden tudománya, de nincs baj, mert

„Hol csődöt mond a bölcsesség,
Ott gyakran a bolond segít.”

Megjelenik az együgyű Flórenc, és az ő tanácsát fogadják el, amely szerint, döntse el a puli a vitát, végülis az ő sorsáról van szó. A puli dönt is szíve szerint, a költő pedig hangulatosan nagy-nagy szeretettel írja meg Éjféli Vitéz hazatalálását...

„... És ment, ment, ment a kis puli
Tibuc felé, hol született,
Hol először látta meg a
Violaszínú szép eget;
Hol juh legel a szép mezőn,
Napkeltekor pacsírta zeng,
Bíbic rí a zombékoson,
S a felhőn réti sas kereng.”

A kis puli pedig még össze is hozza a fiatal Karancs juhászt és a szép Julit, „hiszen akik a pulit szeretik, azok egymást is szeretik.”

Gombos Imre érdeme, hogy az egyszerű történetet a népköltészet elemeivel és költői fantáziájával gazdagítva új, csillogó köntösben adja közre. Az elgondolkozató, mély érzésekből, sok finom megfigyelésből összetett verses mese azonban nemcsak színes történet, hanem a puszták életét, a kunsági pásztoreMBER lelkivilágát és igazság-szeretetét is tükröző alkotás.

Würtz Adám illusztrációi emelik a mese szemléletességét és művészi értékben azonosak ifjúsági irodalmunk újabb kis gyöngyszemével, Gombos Imre Éjféli Vitézével.

Hegyesi Júlia

Gsete Balázs: Jászkiséri gyermekjátékok

(Jászkunsági Füzetek 5., Szolnok, 1957.)

A múlt évben jelent meg a Jászság nemrég elhunyt kiváló néprajzosának, Csete Balásznak a jászsági, különösen jászkiséri gyermekek játékéletét tárgyaló s magakészítette játékaikat bemutató kis munkája a Jászkunsági Füzetek sorozatában. A magyarság népi életének kutatói már a századforduló után felhívták a figyelmet a népi gyermekjátékokra, de eddig kevés gyűjtés, leírás és ezzel a tárggyal foglalkozó nagyobb munka látott napvilágot a néprajzi irodalomban. Csete Balázs hosszú gyűjtés és vizsgálat után az elsők között vállalkozott arra, hogy önálló munkában publikálja a jászsági gyermekek játékaikat. Munkája nemcsak megyénkben, hanem az országos néprajzi irodalomban is úttörő jellegű.

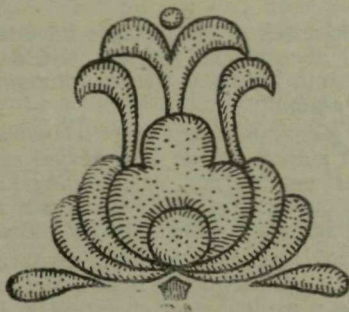
Csete Balázs kis füzete két részből áll: a jászkiséri gyermekek játékéletének, játékkészítésének s a játszásnak az elemzéséből és a gyermekek által készített játékok rajzos illusztrációjából. Művének első részében a gondos néprajzi gyűjtő megfigyeléseivel és a pedagógus élettapasztalatával mutatja be, hogy a gyermekornak mennyire sajátos velejárója a játék, a játszás. A gyermekek itt teremtik meg a maguknak elképzelt külön világot, ahol parancsnokolnak papírhajók felett, expedíciót vezetnek, vagy éppen gazdasági munkát végeznek (szántanak, vetnek, csépelnek, stb.) meglett emberként. A különböző korokban a játékok témájukban és játékaikban is

különböznek. A kisebb gyermekek még szívesen nyúlnak a könnyen munkálható anyagokhoz, hogy abból legalább jelképesen is elkészítsék játékaikat, mint a csontcsikó, csutka-ökör, csutka-szekér stb., míg a nagyobb gyermekek már nem elégednek meg a jelképes játékokkal, hanem más szerszámmal alkotják meg a maguk bonyolultabb játékait, traktort, cséplőgépet, tankot, stb. A gyermekek játékaik elkészítése közben először ismerkednek meg a munka sikerének örömeivel, s munkájuk már nem csupán egyszerű másolás, hanem önálló munka. Egy-egy játék konstrukciója (még ha napraforgóköréből készül is) feladat elé állítja a gyermeket, elképzeléssel, tervezéssel jár. A játék elkészítése pedig kézügyességet és ötletességet követel. A szerző jól érzékelteti, hogy a gyermekek mennyire benne élnek ennek a munkának a varázsában, hogyan törekednek tökéletességre. Egy cséplőgépet addig fabrikálnak, míg az nem csépli ki a kalászt, s ehhez a munkához legszívesebben saját hangjukkal utánozzák a csépléssel járó zúgást és zajt. Szeretnek önállóan alkotni, s felnőttekhez csak végső esetben folyamodnak kérdéssel. Ennek a játéktani és lélektani elemzésnek — a néprajzi jelentőség mellett — fontos pedagógiai értéke is van. Napjainkban egyre gyakrabban próbálják megfejteni a gyermekek sajátos életének, problémáinak titkát, hogy segítsék a gyermeknevelés eredményesebb útjainak kibontakozását, s Csete Balázs munkája hasznos adatokkal szolgál az ilyen irányú törekvéseknek is.

Ez a kis könyv nem is lép fel a teljesség követelményeivel, hisz a magyar népi gyermekjátékok összegyűjtése és monografikus feldolgozása még a néprajzosok elmaradhatatlan feladata, de megjelenésével sokat segít az ilyen irányú kutatásoknak. Különösen ki kell emelni a második részben közölt szép és nagyszerű rajzokat, amelyek adataikkal mindenkor nagy segítséget nyújtanak a tudományos feldolgozásnak. Valamennyi gondos elkészítése a szerző igényességét dicséri. Hasznosan forgathatják játéktervezők is, akiknek segítségére lehet a gyermekeknek valóban kedves játékok készítésében.

Csete Balázs tanulságosan gazdagította a Jászság néprajzának eddig figyelemre nem eléggé méltatott területét, mikor megismertette olvasóival a jászsági gyermekek játékvilágát, s munkája serkentést és útmutatást ad azoknak, akik a gyermekekkel foglalkoznak. Eredményei azonban arra is figyelmeztetnek bennünket, hogy meggyénk gyermekeinek élete sok néprajzi, népművészeti és irodalmi problémát tartogat számunkra, és sok tennivalót ró ránk.

Nagy József

FOLYÓIRATSZEMLE

Morvay Péter: *A Jász-Kunság XVIII. századi táncéletéből*

A Néprajzi Értesítő XXXIX. 1957. évi kötetében jelent meg Morvay Péternek, az ismert tánckutatónak e tanulmánya. Bevezetőjében a néprajzi, s ezen belül a tánc történeti kutatás módszeréről szól a szerző. A népi emlékezés, a szájhagyomány összevetése az írott történeti forrásokkal, a levéltári anyag adataival sokatigérő. Maxis jelentős eredményeket érték el vele a néprajzkutatók.

A tanulmány a Szolnoki Állami Levéltárban végzett kutatások alapján értékes adalékokat szolgáltat a Jász-Kunság XVIII. századi és XIX. század eleji táncos verbuválásainak és népi táncéletének megismeréséhez.

Az adatok első része a XVIII. századi népi tánc kedvelés intenzitását mutatja be. A kínálózó muzikaszóra vagy rögtönzött dalolásra hamar táncra kerekednek a pásztorok, mesterlegények, katonák, s mindig akad olyan fehérszemély is, akit táncba vihetnek. A kocsmákban — a levéltári adatok tanúsága szerint — rengeteget táncolnak, nem egy esetben a férfiak nők nélkül is. A vásározás idején vendégektől hangos XVIII. századi jász-sági csárdának életteli képét mutatja be a tanulmány. A tánc nem egy esetben okot szolgáltat veredésre is. A táncról szóló feljegyzések nagyrésze emiatt került elő periratokból.

A verbuválásról gyűjtött adatok a szigorúan vett táncos vonatkozások mellett a verbuválás egész lefolyására és hátterére fényt vetnek. Az adalékok szinte teljes részletességgel örökítenek meg egy túrkevei és egy jászárokszállási verbuválást. Világot vetnek az egykori verbuválások szervezésére, muzikusaira, a verbuválás időpontjának kiválasztására stb.

A tanulmány végén két Kunmadarasról származó verbuválási költségjegyzéket közöl a szerző. E jegyzékekből az egykori verbuválások kellékeit és egyéb körülményeit ismerhetjük meg. Többek között az is kiténik belőlük, hogy a verbuválások kellő hangulatának megteremtéséhez milyen jelentős mennyiségű italra volt szükség.

Morvay Péter tanulmánya nemcsak a néprajz és a művelődéstörténet számára szolgáltat hasznos adalékokat, hanem a művészi feldolgozás során a táncmozgalom is sikerrel használhatja fel a maga munkájában, bár a táncok részletes leírásával nem találkozunk, mivel a szerző adatait hivatalos iratokból, elsősorban periratokból merítette.

Németh Gyula: *Egy jász szójegyzék az Országos Levéltárban*

1957 márciusában bukkantak rá az Országos Levéltárban egy jász szójegyzékre. Erről a jász nyelvelékről olvashatjuk Németh Gyula professzor tanulmányát a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményeiben. (XII. kötet, 1—4. szám.)

Az első fejezetben a *jászok magyarországi településhelyeit* ismerteti a professzor. Hogy az iráni eredetű alánok, akiket jász névvel is neveztek, mikor és hogyan kerültek hazánkba, pontosan nem tudjuk. Valószínűleg 1239 körül a kunokkal együtt jöttek Magyarországra, akikkel még a XIX. században is szoros közigazgatási egységben éltek. Egy 1318-ból származó oklevél említi először a jászokat.

A *magyarországi jászok nyelvének* kérdését tisztázza a szerző a második fejezetben. A török hódoltságig a jászok megőrizték eredeti nyelvüket, a hódoltság alatt a nagy etnikai átalakulással a nyelvüket is elvesztették. Egészen a XIX. századig élt az a feltevés, hogy a jászok magyarul beszéltek, mivel nem volt semmi jásznyelvemlék.

A *jász* szót nyelvészeink Lamanszkij orosz professzor nyomán szláv eredetűnek tartják, ami nem más, mint az alánok orosz neve.

A legutóbbi időkig a jász nyelv megismeréséhez nem állt rendelkezésre semmi anyag. Az Országos Levéltárban előkerült jász szójegyzék egy 1422-ből származó oklevél hátlapján található. Az oklevél egyben meghatározza a nyelvelék keletkezésének időpontját is.

A szójegyzék nem más, mint egy kis „nyelvkalauz”, melynek az elején egy köszönési formula van (daban horz nahechsa = jó napot gazdánk), étel- és italneveket (khevef = kenyér, fit = hús, sana = bor, dan = víz), főzéshez és evéshez szükséges tárgyak neveit (tabak = tál, chugan = fazék) és olyan állatok neveit találjuk, melyeknek a húsa ehető (karak = csirke, gal = ökör, fus = juh).

A szójegyzék létrejöttét Németh Gyula úgy magyarázza, hogy az a székesfehérvári káptalan követeli számára készült, akik egy jász faluban töltötték el egy bizonyos időt, s szükségük volt ezekre a jász szavakra, hogy gondoskodni tudjanak magukról és lovaikról.

A harmadik fejezetben a jász szójegyzék szövegét vizsgálja meg a szerző. 18 sorban, mintegy 40 jász szó található, egy fordítás nélküli jász köszönő formula, azután nagyrészt latin, hat esetben magyar értelmezésű jász szó olvasható.

A nyelvelék hangjelölését ismerteti a professzor a negyedik fejezetben.

Az ötödik fejezetben a jász nyelv megismerésének egyéb forrásait, nevezetesen a latin oklevelekben előforduló jász személyneveket értelmezi Németh Gyula. E jász tulajdonnevek magyarázatához is nagy segítséget jelent a szójegyzék.

A tanulmány utolsó, hatodik fejezetében bemutatja, hogy a jász nyelv hangtani és szótani tekintetben milyen közel áll az oszét nyelvhez.

A tanulmány végén megtaláljuk a szójegyzék és az oklevél egy részének a hasonmását.

M. Somlyai Ilona: Túrkevei szegényparasztközélet küzdelme a földért 1945–46-ban

(Századok, 1957. 91. évfolyam, 5–6. szám.)

A 45-ös földreform túrkevei eseményeit dolgozta fel a szerző a szolnoki Állami Levéltárban meglévő eredeti dokumentumok és a résztvevők elbeszélései alapján. Bevezetőjében hangsúlyozza, milyen fontos szerepe van az egyszerű embereknek, a népek a történelem alakításában.

A földreformrendelet megjelenése előtt a felszabadult országrészekben megmozdult a szegényparasztság. Földosztást követeltek, s nem egy helyen osztották is a földet. Túrkevéen is már kora tavasszal összeállt néhány öntudatos agrárproletár, s a rendelet megjelenése után tüstént létrejött a Földigénylő Bizottság.

Kezdetben nagyon óvatosan jelentkeztek a földért a szegényparasztközlet, később azonban egyre több volt az igénylő. A felosztható föld kevésnek bizonyult.

A földreform legnagyobb veszedelme itt is a kisajátított földtulajdonosoknak földjük visszaszerzéséért megindított harca volt. Túrkevéen nem volt szoros értelemben vett nagybirtok, jelentős volt azonban az 50–500 holdig terjedő birtokok száma. A visszaszívargó tulajdonosok egyre-másra igényelték vissza földjeiket.

A túrkevei Földigénylő Bizottság azonban derekasan helytállt, tagjai osztály-öntudatos szegényparasztközlet voltak. A nem éppen rövid küzdelem eldőlt. Mintegy 7000 holdat osztottak fel kerekén 1000 igénylő között.

A tulajdonjogért folytatott harc mellett, a föld terméséért is meg kellett küzdeniük az új gazdáknak. 45 tavasszán pusztá, műveletlen földet kaptak, sem vetőmag, sem igaerő nem volt elegendő. Hihetetlen erőfeszítések árán, csodálatos akaraterővel úrrá lettek a nehézségeken, noha a föld árának törlesztése is nyomta őket.

A tanulmány végén azt vizsgálja a szerző, hogyan lett Túrkeve az ország első szövetkezeti városa. Szoros az összefüggés a 45-ös földosztással. A szövetkezeti mozgalom gyors kibontakozásának oka a földhiány és a mezőgazdasági gépek hiánya volt. E hiányok megszüntetése érdekében már a földreform során gondoltak a szövetkezésre 1948–49-ben kezdtek társulásokat szervezni, „vadászottnak” nevezi ezeket a túrkevei közvélemény. A szövetkezeti mozgalom kibontakozásával azután ezek a csoportok legalizálódtak, s belőlük fejlődtek a legerősebb szövetkezetek. Átlábták az első évek kezdeti nehézségein, s nem tudta azokat szétverni az ellenforradalom vihara sem.

A folyóiratszermélt készítette: Sági Pál.

A TÁRSULAT ÉLETÉBŐL

Két év mérlege.

Az elmúlt két év alatt a Társulat megyei szervezetének életében jelentős események zajlottak le. Az 1956. évi ellenforradalom előtti időszakban lefolytatott klubviták és az események során a Társulat egyes vezetőinek magatartása igen nehéz helyzetet teremtett. Az állami és pártszervezetek vezetői az ellenforradalom bukása után nem oknélküli bizalmatlansággal figyelték a Társulat újra bontakozó életét. Súlyosbította ezt az a tény is, hogy a Társulat életében nehezen akart megindulni a belső tisztulás.

A konszolidáció érdekében a Társulat elnöksége tett bizonyos erőfeszítéseket. 1957. év február 21-én tartott első összejövetelen Mód Aladár elvtárs, a Társulat főtítkára is megjelent. Mód elvtárs a társulati értelmiség előtt ismertette az ellenforradalom jellegét. A vita során tisztázódtak a kérdések az értelmiség egyes rétegeinek megítélését illetően. Az elnökség a továbbiak során a társulati tagság sorainak megtisztítására szervezeti intézkedést fogadott el.

E törekvések mellett a megyei szervezet elnökségének munkájára komoly mértékben rányomta bélyegét az országos elnökség nyilvános állásfoglalásának hiánya. Ez csak 1957. év április 8-án következett be.

A február végére újra meginduló társulati munkába mindjárt új szint is jelentett két angol, két német és egy francia nyelvtanfolyam megszervezése. A klubesteken Dr. Kalmár László: A kibernetikáról, Kulin György: Az Arend-Roland üstökös-ről, Makai György: Három hét Egyiptomban címmel tartottak előadást. A megye más társadalmi szerveivel együttműködésben a klubban magyar és szovjet orvosok találkozási és egy lengyel sportküldöttség látogatása zajlott le.

Vidéken is megindult a társulati munka, a vidéki szervező titkárok önzetlen társadalmi munkája révén. A legjobb eredményeket a jászapáti járás, Törökszentmiklós és Jászberény városok szervezetei érték el. A vidéki szervezetek munkája állandó javulást mutat. A tiszafüredi, kunszentmártoni járások tevékenysége is igazolja, hogy a falu általános műveltségének növelésében az értelmiség társulathoz tartozó tagjai igen sokat tudnak segíteni.

A szorosan vett ismeretterjesztő munka megakadt az ellenforradalom leverése után néhány hónapra, majd 1957. januártól lassan újra felfelé kezdett ívelni. Míg 1957. év I. negyedében 37, a II. negyedben 65, addig az év II. felében 185 előadás hangzott el. Az előadások egynegyedét falun tartottuk meg. A fentiekben kívül a szolnoki rádióban is több társadalom- és természettudományos jellegű előadás hangzott el.

1957. év őszétől kezdve az MSZMP Megyei Bizottságának konkrét segítsége folytán a társulati munka újabb lendületet kapott. Így az 1958-as esztendőt már szervezetenként rendezettebb viszonyok közepette kezdhették el.

Az 1958-as esztendő első felében mindjárt igen komoly feladat megvalósítása várt a szervezetre: újjá kellett választani a szakosztályok vezetőségét és a megyei elnökséget. E feladat megoldása nem kis munkát igényelt. Bár a plenáris ülések vitája megmutatta, hogyan lehet eleven szakosztályi életet kibontakoztatni, mégis sok olyan negatív vonás jelentkezett, amely ma is a belső szakosztályi élet kibontakozásának akadályozója.

A megyei szervezet életében igen jelentős nap volt 1958. április 13-a. Ekkor tartottuk beszámoló és vezetőség újjáválasztó közgyűlésünket. A társulati értelmiség megértette a közgyűlés jelentőségét, s a tagság 75 százaléka megjelent. A beszámoló és a vita gazdag tapasztalatot adott, hogyan segítheti a Társulatba tömörült értelmiség népünk felemelkedését. A közgyűlés egyhangú lelkesedéssel újjáválasztotta a megyei szervezet elnökségét.

Elnök: Dr. Schlamadinger József orvos, egyetemi m. tanár. *Alelnökök:* Balla Dezső gép.-mérnök, Cservenyák Emil főagronómus, Hack Márton gimn. igazgató. *Títkár:* Lévai István tanító.

Az elnökség tagjai: Ágotai László gimn. tanár, Kisújszállás, Cseh Andrásné gimn. igazgató, Gál Gyula, a Magyar Rádió és Televízió szolnoki stúdiójának vez., Hegedűs Lajos főmérnök, Kaposvári Gyula múzeum igazgató, Kisfaludi Sándor könyvtárvezető, Kőhidi László gimn. tanár, Kompóthy Gyula színművész, Majoros Károly a MT Művelődésügyi Osztályának főelőadója, Dr. Mészáros Elek orvos, Kunhegyes, Mezricki Lajosné, a szolnoki zeneiskola művésztanára, Mészáros Ferenc gimn. tanár, az MSZMP Megyei Bizottságának főelőadója, Mihályfalvi István tudományos kutató, Kisújszállás, Dr. Réti Ferenc, a MT Igazgatási Osztályának vezetője, Dr. Suchy Dezső főorvos, a MT Egészségügyi Osztályának vezetője, Szekeres László, az MSZMP Megyei Bizottságának osztályvezetője, Szurmay Ernő, a MT Művelődésügyi Osztályának főelőadója, Tésy István gimn. tanár, Jászapati, Tokody Lajos, a Szolnoki Cukorgyár osztályvezetője, Tolna Károly, az MNB területi irodájának vezetője.

Az ellenőrző bizottság tagjai: Tolna Károly közgazdász, Ari Sándor gimn. igazgató, Kisújszállás, Dr. Karsay Károly orvos.

A közgyűlés után megválasztottuk a 9 tagú Elnöki Bizottságot, mely két elnökségi ülés között a demokratikus centralizmus alapján intézi a Társulat ügyeit.

A közgyűlés óta a Társulat tekintélye jelentősen megnőtt a kívülálló értelmiség körében is. Ezzel párhuzamosan emelkedett a taglétszám. A közgyűlés óta mintegy 110 fő kérte felvételét a társulat soraiba. A párt és állami szervek bizalma is fokozódott, s bátran bíznak feladatokat a járási, városi szervezetekre. „A népek barátsága” hónap, a választások előkészítő munkája bizonyítja, hogy szervezeteink becsületesen helytálltak.

Ami az előadós propagandát illeti, fejlődést mutatnak a politikai, világnézeti előadások, de még mindig nem folyik elég következetes harc az eszmei tévelygések felszámolásáért.

1958. I. felében tagjaink 215 előadást tartottak 15 105 hallgató előtt. A szolnoki rádióban pedig 6 előadás hangzott el. A közönség körében a legkiemelkedőbb sikert a szovjet tudomány nagy eredményét, a mesterséges holdakat ismertető előadás érte el. Negyven helyen mintegy ötezer hallgató előtt hangzott el ezzel kapcsolatos előadás.

A népművelés és a TIT kapcsolata.

Az elmúlt évek tapasztalatai igazolják, hogy az ismeretterjesztő munka elvi, gyakorlati irányítása csakis jól összehangolt együttműködés alapján lehetséges. A párt által meghatározott kulturális irányelvek alapján a tömegszervezeteknek — az állam koordinálásával, ellenőrzésével és anyagi támogatásával — saját tömegeik között kell állandó ismeretterjesztő munkát végezni.

A TIT-nek a tömegszervezetek között sajátos szerepe van, hiszen egész tevékenységével az ismeretterjesztés szolgálatában áll. Az önállóan végzett ismeretterjesztő munkán kívül a TIT-nek feladata az állami és társadalmi szervek ismeretterjesztő munkájának segítése is.

A tömegszervezeteknek tömegeik között sajátos részfeladatokat kell megoldaniuk, de ez nem jelenti, hogy munkájuk közben egymástól is elhatárolódjanak. Sajátos feladataikat éppen akkor tudják jól ellátni, ha a munkát egymással összehangolják. Ehhez az összehangoláshoz az állami szervektől kaphatják a legtöbb segítséget.

Ezen elvi és gyakorlati megokolások alapján született meg a mi megvénkben a népműveléssel közös határozat. A határozat alapján a járási székhelyeken, városokban a népművelés mellett a TIT tagjainak bevonásával előadói munkaközösségeket hoztunk létre. A munkaközösségek vezetői a TIT szervezet helyi titkárai. Az előadói munkaközösség feladata, más tömegszervezetek — szakszervezet, KISZ, Nőtanács — célkitűzéseit is figyelembe véve kidolgozni a helyi jellegnek megfelelő ismeretterjesztő munka feladatait, és biztosítani a dolgozók közötti állandó tudományos előadások tartását.

A járási, városi munkaközösségek irányítását a megyei „Módszertani munkaközösség” végzi. Ennek feladata megvénk jellegének megfelelő ismeretterjesztési célkitűzések kidolgozása, az ismeretterjesztő munka gyakorlati irányítása és ellenőrzése.

A „Módszertani munkaközösség” munkájában a TIT megyei szervezetének különböző szakosztályaira támaszkodik.

A feladatok megvalósításának még csak a kezdeti szakaszánál tartunk, teljes értékelést nem lehet adni, annyi azonban bizonyos, hogy a népművelés és a TIT közös összefogására nagy szükség van. A munka közben felmerülő hiányosságok állandó javításával el lehet érni az ismeretterjesztő munka színvonalának emelését és a célkitűzések maradéktalan végrehajtását.

Munkás akadémia.

A megyei szervezet műszaki szakosztálya ez év augusztusában jelentős kezdeményezést indított el. Kezdeményezésükhöz a társulati alapszabály azon pontja adta az alap gondolatot, amely a munkások közötti ismeretterjesztést a Társulat legfontosabb feladatai közé sorolja. A szavakat tett követte, és ma már az üzemi munkások egy jelentős csoportja lelkesen vesz részt az akadémia munkájában.

A munkás akadémia azt a célt tűzte maga elé, hogy a gvárak és intézmények fizikai dolgozóit a technika mai eredményeivel megismertesse. Így a munkás akadémia határozott segítséget ad ahhoz, hogy dolgozóink lépést tarthassanak a műszaki élet rohamos fejlődésével, elsajátítsák az új technikát. Az előadások anyagának könnyebb megértése érdekében felhasználjuk a szemléltetés korszerű eszközeit: a képek és filmek vetítését. Ezért előadásaink zömét film vagy diapozitív vetítésével kapcsoltuk össze.

Előzetes jelentések alapján a vasipari, villamosipari és a ma technikája tagozatokra közel 150 fő jelentkezett. A jelentkezők között számos olyan személy van, aki Törökszentmiklós, Kenderes, Újszász, Zagyvarékas és Szajol községekből jár be.

Szólni kell arról is, hogy az akadémia lelkes előadó csoportja — mérnökök és technikusok — tudásuk legjavát nyújtják. Valóban arra törekednek, hogy a hallgatók munkájukhoz minél több segítséget kapjanak.

Az akadémia tevékenysége kísérleti jellegű. A most szerzett tapasztalatok birtokában 1959. év őszén III—IV évfolyamos tagozatok indulnak. Ez a munka azonban csak akkor lesz eredményes, ha az üzemi párt- és szakszervezetek is részt vállalnak ebből a munkából.

Ismeretterjesztő mozi.

A KÖJÁLL és a megyei szervezet kezdeményezésére 1957. év október 15-én kezdte meg működését az ismeretterjesztő mozi. A társadalom- és természettudományok különböző területéről készített kis- és dokumentumfilmek jelentős mértékben hozzájárulnak a dolgozók általános műveltségének emeléséhez. Te, és annyi más bajtársad” című német dokumentumfilmet 30 előadásban 3—4 ezren tekintették meg. Ugyancsak említésre méltó sikert ért el „A titokzatos Afrika”, a L’Humanité történetéről készült „Virágzó föld” és a „Teuton kard akció” című film.

Ez év szeptemberétől a vasárnapi előadásokon a gyermekek szórakoztatására mesefilmeket mutatunk be. Igen népszerűek ezek az előadások, ennek következtében nagy látogatottságnak örvendenek.

Nyelvtanfolyamok.

A nyelvtanfolyamok szervezése terén az MSZMP Megyei Bizottságának javaslatára némi változás történt. Orosz nyelvű tanfolyamot a jövőben csak az MSZBT, más idegen nyelvű tanfolyamot csak a TIT szervez. E döntés alapján Szolnokon a jelentkezéseket figyelembe véve, angol kezdő és haladó, valamint német kezdő és haladó tanfolyamok indultak. A Tisza Cipőgyárban pedig egy német kezdő nyelvtanfolyam kezdte meg munkáját. A hallgatók létszáma meghaladja a 80 főt.

Lévai István

Könyvek

zeneművek
hanglemezek

nagy választékban kaphatók
a megye legnagyobb könyvesboltjában

ÁLLAMI KÖNYVTERJESZTŐ VÁLLALAT

458. bolt Szolnok, Beloiannisz u. 2. Telefonszám: 11-33

Tartsa pénzt

takarékbetétben!

*A takarékbetét titkos
és kamatozik!
Bármikor kivehető!*

Betétkönyvek az ORSZÁGOS TAKARÉKPÉNZTÁR fiókjainál
és a postahivataloknál válthatók.

Tetőtől—talpig felöltözhet

a

33-as

Ruházati Boltban

Szolnok, Beloiannis u. 7.

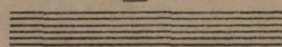
Telefon: 10-34

Figyelmes kiszolgálás!

Minden osztályon bő választék

Férfi-, női- és gyermek-

c i p ő t

vásároljon a

**Szolnoki Kiskereskedelmi
Vállalat cipőboltjaiban**

SZOLNOK

13-as Cipőbolt — Beloiannis u. 25.

14-es Cipőbolt — Kossuth L. u. 20.

JÁSZBERÉNY

115-ös Cipőbolt Lehel vezér tér 21.

ÜVEG

és porcelánárak,
ajándéktárgyak

vásárlása céljából keresse
fel a Szolnoki Kiskereske-
delmi Vállalat

23-as üvegboltját

Szolnok, Beloiannis u. 27.

122-es üvegbolt

Jászberény, Lehel vezér
tér 17.

A
SZOLNOKI BŐRIPARI KTSZ

Beloianisz utca 13. (Postával szemben)

üzletében kaphatók:

**kisipari készítményű,
legújabb modellű
férfi, női és
gyermekcipők,
bördíszművek,
bőröndök és
divatáruk.**

Cipőket mérték után

új modellek után készít

CSARNOK UTCA 6.

Ezen áruk szakszerű javítása

9 cipőjavító részleg.

a város különböző részein.

Iroda és központi üzem:

SZOLNOK, KOSSUTH LAJOS U. 4. SZ,

Telefon: Iroda 13-69, központi üzem
25-67, bördíszmű 18-82.

Látogassa a

NYIT
és **NYIT**

KÖJÁLL

ISMERTETTERJESZTŐ MOZI ELŐADÁSAIT (Kossuth tér 4.)

Előadások: Szerda—csütörtök du. 6, vasárnap de. fél 10 és 11 órakor.

DREXLER ISTVÁN KÖNYVKÖTŐ ÜZEME

SZOLNOK, PÓLYA TIBOR U. 4. TELEFON 28-10

Mindennemű könyvkötő munkák,
díszkötések, hivatalos könyvek,
albumok, különféle dobozok stb.
készítését vállalom

Sürgős munkákat
soronkívül készítem

ADATOK MEGYÉNK BIBLIOGRÁFIÁJÁHOZ

(1958. VII. 1—IX. 30.)

- ab — [ANDRÁSI BÉLA]: Ipari gócpont lett Jászberény. Sz. Néplap, 1958. 9. évf. 218. sz. 3. o.
- ARI KÁLMÁN: Üzenet a „Dühöngőből”. Élet és Irodalom, 1958. 2. évf. 31. szám, 3. o.
- ARI KÁLMÁN: „Velünk nem játszik többé a Tisza.” Gátvédelmi társulat alakult Tószegen. Szabad Föld, 1958. 14. évf. 23. sz. 10. o.
- BALOGH BÉLA dr.: Múzeumi levél. Szolnok — időszámítás előtt — 1934-ben. Sz. Néplap, 1958. 9. évf. 188. sz. 6. o.
- BARACS DÉNES: Az agyag varázslója. Sz. Néplap, 1958. 9. évf. 219. sz. 4. o.
- BARÓTI GÉZA: Paraszt-parlament Mezőtúron. Érdekes Újság, 1958. 3. évf. 34. sz. 3. o.
- BŐCZ SÁNDOR: Híresek lesznek állataikról. Hogyan dolgozik a jászboldogházi szakcsoport? Népszabadság, 1958. 16. évf. 211. sz. 9. o.
- BŐCZ SÁNDOR: A Makó-fió révbe jut. Népszabadság, 1958. 16. évf. 210. szám, 10. o.
- BUSI VINCE: A „megtért” elnök és a szövetkezete. Jövendőnk, 1958. 2. évf. 13. sz. 12. o.
- CZINEGE LAJOS: A gazdasági tevékenység mellett fontos politikai feladatok is várnak a szövetkezetekre. Sz. Néplap, 9. évf. 164. sz. 1—2. o.
- DÉNES ANDRÁS: Tiszafüredi régiségek. Sz. Néplap, 1958. 9. évf. 220. sz. 6. o.
- FENYVES GYÖRGY: Nyár a kékülő Tisza partján. Látogatás a szolnoki Művésztelepen. Élet és Irodalom, 1958. 2. évf. 31. sz. 11. o.
- FÖLDEÁKI BÉLA: Küzdelmes 10 esztendő. Jövendőnk, 1958. 2. évf. 19. sz. 6—7. o.
- GRIFF SÁNDOR: Kabainé új világa. Szabad Föld, 1958. 14. évf. 39. sz. 7. o.
- HERNÁDI TIBOR: Árnyék a múltból. Sz. Néplap, 1958. 9. évf. 192. sz. 2. o.
- HERNÁDI TIBOR: Elmúlt idők tanúi. Sz. Néplap, 1958. 9. évf. 186. sz. 6. o.
- hernádi —: Látogatás a Művésztelepen. Sz. Néplap, 1958. 9. évf. 155. sz. 5. o.
- hernádi —: Új évad előtt. Sz. Néplap, 1958. 9. évf. 224. sz. 6. o.
- ht — [HERNÁDI TIBOR]: „Telt ház” a Tisza Kutató Bizottság ülésén. Sz. Néplap, 1958. 9. évf. 171. sz. 3. o.
- ILLÉS SÁNDOR: Szolnok át akar lépni a Tiszán. Magyar Nemzet, 1958. 14. évf. 193. sz. 3. o.
- ILLÉS SÁNDOR: Ünnepek Abádszalókon. Magyar Nemzet, 1958. 14. évf. 217. sz. 4. o.
- KAPOSVÁRI GYULA: Munkanélküliség — munkássors 1920—1944 között. Sz. Néplap, 1958. 9. évf. 208. sz. 2—3. o.
- KAPOSVÁRI GYULA: Múzeumi levél Jászberénybe. Sz. Néplap, 1958. 9. évf. 182. sz. 3. o.
- KAPOSVÁRI GYULA: Múzeumi levél Fegyvernekre. Sz. Néplap, 1958. 9. évf. 165. sz. 2. o.
- K—a [KAPOSVÁRI GYULA]: Kunszentmárton történetéből. Sz. Néplap, 1958. 9. évf. 175. sz. 6. o.
- KÉKESDI GYULA: A karcagiak kukoricája. Népszabadság, 1958. 16. évf. 172. sz. 2. o.
- K. GY. [KAPOSVÁRI GYULA]: Kuruzslás, orvoslás Szolnokon a XVIII. század végén. Sz. Néplap, 1958. 9. évf. 173. sz. 5. o.
- KISS DEZSŐ: A naposcsibe-akció sikere. Baromfitenyésztés. 1958. 2. évf. 8. sz. 3. o.
- KORODA MIKLÓS: A kevi ember, meg a túri doktor. Ország-Világ, 1958. 2. évf. 33. sz. 5. o.

Összeállította: Sági Pál.

Ára : 8.— Ft.